

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Ludmila Tomášová

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Připravenost studentů Pedagogické fakulty JČU na prevenci a řešení šikany na ZŠ

(How are the students of Pedagogical Faculty, University of South
Bohemia prepared to solve bullying at the basic school)

Zpracovala: Tomášová Ludmila

Studijní obor: PŘ-Tv/ZŠ

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Miroslav Procházka

Datum odevzdání diplomové práce: 30.6. 2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s využitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum: 26.6. 2008

Podpis studenta:

Poděkování patří vedoucímu diplomové práce panu Mgr. Miroslavu Procházkovi za ochotu a cenné odborné rady, které mi při konzultacích uděloval. Dále také děkuji studentům, kteří mi vyplnili dotazníky pro praktickou část této práce.

Děkuji, Ludmila Tomášová

Anotace

Téma:

Připravenost studentů Pedagogické fakulty JČU na prevenci a řešení šikany na ZŠ

Autor: Ludmila Tomášová

Klíčová slova: šikana, sociálně patologické jevy, agrese

Tato diplomová práce je zaměřena na jeden ze sociálně patologických jevů, který se stále častěji vyskytuje ve školách, a to je problematika šikany. V teoretické části vymezuji základní pojmy, které jsou pro laika potřebné k pochopení tohoto problému. Dále se zabývám systémem prevence a řešením šikany z hlediska pedagoga. Praktická část je založena na výzkumu pomocí dotazníků. Od respondentů jsem se snažila zjistit, zda jsou po absolvování pedagogické fakulty připraveni na řešení šikany na základní škole a jak tomu sami přispěli.

Abstract

Theme:

How are the students of Pedagogical Faculty, University of South Bohemia prepared to solve bullying at basic schools

Author: Ludmila Tomášová

Keywords: bullying, social pathological phenomena, aggression

This thesis is focused on one of the social pathological phenomena, that more often occur at basic schools. This problem is bullying. In the theoretical part I define the basic terms, that are necessary for nonspecialists to understand these problems. Further I deal with prevention system and with possible solutions of bullying from the teacher's view. The practical part is based on the research that was made in form of questionnaires. I tried to learn from the respondents if they are prepared to solve bullying at basic schools after their graduation from pedagogical faculty and how they contributed to it.

OBSAH

I. Úvod	7
II. Teoretická část	10
1. Vymezení základních pojmů	10
1.1 Sociálně patologické jevy ve škole.....	10
1.2 Vymezení pojmu šikana.....	14
1.3 Vymezení pojmu dětská agresivita.....	17
1.4 Vymezení charakteru agresorů a obětí.....	20
2. Rozbor problematiky školní šikany	25
2.1 Druhy šikany	25
2.2 Šikana ve škole dříve a dnes	26
2.3 Vývoj šikany	27
3. Diagnostika šikany	30
3.1 Projevy šikany	31
3.2 Prostředí, kde dochází k šikaně	33
4. Příčiny šikany	34
5. Následky šikany	36
5.1 Následky na život oběti	36
5.2 Agresor a přihlížející	37
6. Právní aspekty projevu a řešení šikany	38
7. Řešení šikany	40
7.1 Škola, učitel	40
7.2 Příklady postupu při práci se skupinou.....	46
7.3 Co poradit rodičům	47
8. Prevence šikany	49
8.1 Systém prevence šikany na ZŠ	50
8.2 Zadání, které školy pro prevenci dostávají od nadřízených orgánů	54
9. Institucionální zabezpečení prevence a řešení šikany	57

III. Praktická část	60
1. Cíle a zaměření praktické části	60
2. Systém přípravy studentů Učitelství pro 2. stupeň ZŠ	61
3. Hypotézy praktické části	64
4. Metody výzkumu	65
5. Charakteristika výzkumného vzorku	66
6. Prezentace a interpretace výsledků šetření	67
7. Ověření platnosti hypotéz na základě výsledků výzkumu a závěry praktické části.....	115
IV. Závěr	120
V. Seznam použité literatury	122
VI. Přílohy	125

I. ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá šikanou. Je to téma často diskutované, především po objevení případu nějaké drastické šikany a zveřejnění v médiích. Ale šikanou se rozumí i méně závažné prohřešky, které se zdají být na první pohled legrací, ale skutečnost je mnohdy jiná a na oběti zanechává negativní následky. Podle internetového zdroje vyplynulo na konferenci Minimalizace šikany v listopadu 2007, že v České republice je na základních školách šikanováno čtyřicet procent dětí. Každé desáté dítě přitom trpí fyzickou formou šikany a dalších čtyřiačtyřicet procent žáků bylo svědky šikany (<http://www.ta-gita.cz>). S tím souvisí také fakt, že druhá nejčtenější příčina volání dětí a mládeže na Linky důvěry je právě šikana (www.sikana.cz). Proto před tímto problémem nemůžeme zavírat oči, ale naopak se musíme snažit s šikanou bojovat. Bohužel často i pedagogové mají problémy šikanu ve škole odhalit, proto by měli být více všímaví a touto problematikou se více zabývat.

V této diplomové práci nalezne čtenář vysvětlení základních pojmů a dále odpovědi na mnohé otázky, které se vztahují k tomuto tématu. Např.: Jak se projevuje šikana? Jaké jsou příčiny šikany? Kdo může být agresorem? Na jaké instituce se můžeme obrátit pro radu? Dále popisuji systém prevence a způsob řešení šikany, které by měl každý učitel znát, neboť kde je dostatečná prevence proti patologickým jevům, tam výskyt šikany významně klesá. Proto si myslím, že tato práce je vhodná pro všechny osoby, které pracují se skupinou dětí nebo mládeže. Poslouží budoucím i stávajícím pedagogům, rodičům nebo například i vedoucím a instruktorům dětských táborů zorientovat se v této problematice.

Při zpracování této diplomové práce jsem využívala především odbornou literaturu, internet a informace, které jsem získala prostřednictvím dotazníků.

Cíle práce

Cílem této diplomové práce je zhodnotit připravenost studentů Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity na šikanu mezi žáky. Jako budoucí učitelé s ní mohou přijít do kontaktu, jelikož se s tímto problémem setkáváme na základních školách stále častěji. Mnozí učitelé si neumějí s šikanou poradit a přivírají nad ní oči. Proto se v této práci snažím zjistit úroveň připravenosti studentů na krizové řešení šikany a realizaci preventivních opatření na základních školách. Zaměřila jsem se tedy na končící ročníky, ročník čtvrtý a pátý. Snažila jsem se prostřednictvím dotazníků zjistit, zda mají pocit kompetentnosti řešit šikanu z pohledu pedagoga, jímž se v blízké době stanou.

V teoretické části vymezuji základní pojmy, popisuji různé druhy šikany, její projevy, příčiny, následky, řešení, prevenci a také institucionální pomoc. V praktické části popisuji a komentuji systém přípravy studentů Pedagogické fakulty JČU v rámci pregraduální přípravy studentů Učitelství pro 2. stupeň ZŠ. Součástí praktické části je také dotazníková anketa, ve které jsou studenti Pedagogické fakulty JČU vedeni ke zhodnocení své přípravy.

Zamyšlení na úvod

„ ...Patrik zavolal na Linku bezpečí, aby se s námi podělil o trápení, které mu způsobují tři spolužáci. Neustále se mu smějí a vysmívají, na tělocviku na něho pokřikují, že je „tlustá svině“, nadávají mu i dalšími vulgárními výrazy a těší je, když se zlobí. Jednou, když jim vyhrožoval, že to řekne rodičům, surově ho zbili. Od té doby se mlácení opakovalo asi pětkrát, někdy i bez jakékoli příčiny. K šikanování se připojili starší spolužáci, kteří Patrika pod výhružkou nutili, aby jim odevzdával svoje kapesné. Nejhorší chvíle prožíval před hodinami tělocviku...

... Poslední týdny se pravidelně vracel ze školy později, někdy dokonce za tmy. Když se ho matka ptala na důvod, řekl, že byl na doučování. Toto vysvětlení bylo pro maminku přijatelné, protože se školní prospěch Patrika poslední dobou výrazně zhoršil. Podezřelé jí však bylo, že se občas vracel domů v zašpiněných, někdy dokonce potrháných šatech. Když se ho na to s tatínkem ptali, pouze prohodil, že se ušpinil na fotbalu. Fotbalem vysvětloval i modřiny a odřeniny na těle. Jako neodpovědnost a nepořádnost hodnotili rodiče to, že Patrikovi pořád něco chybělo, jednou penál, pak nové keramické pero...“

(Pöthe, 1999, s. 120)

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Sociálně patologické jevy ve škole

Na základní škole se mohou u dětí a mládeže vyskytovat sociálně patologické jevy, mezi které patří široká škála výchovných problémů, výchovných poruch a poruch chování, včetně zneužívání návykových látek. Jsou to takové negativní jevy, které jsou společensky nežádoucí a nebezpečné (<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>). Násilí na školách je dnes globálním problémem, proto je nutné se těmito problémy zabývat a snažit se najít nějaké řešení. Patří sem:

- kriminalita a delikvence
- šikanování, záškoláctví
- drogové závislosti, alkoholismus, kouření
- vandalismus a jiné násilné chování, sprejeři
- patologické hráčství (gamblerství)
- virtuální drogy (počítače, televize, video)
- xenofobie, rasismus, antisemitismus a intolerance
- sekty a sociálně patologická náboženská hnutí (<http://www.anebo.upol.cz>)

Více informací k této problematice naleznete v metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na internetových stránkách www.msmt.cz (přesnější odkazy viz kapitola V. Seznam literatury), ale také v odborné literatuře. O problematice různých sociálně patologických jevů si můžete přečíst více v dílech autorů jako například Vykopalová, Nešpor, Klapilová, Jedlička, Koťa, Kolář, Bendl a další.

1.1.1 Kriminalita a delikvence

Ke kriminalitě mládeže dochází téměř vždy v neformálních vrstevnických skupinách. U mladistvých a nezletilých se nejčastěji vyskytují kapesní krádeže,

krádeže motorových vozidel, krádeže kol a vykrádání sklepů. Bohužel stále více se kriminalita mládeže podobá kriminalitě dospělých a to v podobě vydírání, šikanování, úmyslné ublížení na zdraví i vraždy (Vykopalová, 2001, s. 123, 125,126).

Delikvence je označení pro mravní narušení. Delikventní chování je antisociální chování, které může být spojeno s právními důsledky, ale spadá sem i mírná forma porušení mravních nebo právních norem. Toto označení se užívá pro mladistvé a pojem kriminalita se užívá u dospělých páchajících trestnou činnost (Vykopalová, 2001, s. 18, 19).

Toto téma můžeme podrobněji studovat v odborné literatuře: Klapilová (1996), Vykopalová (2001).

1.1.2 Šikanování

Podle Lovasové je šikana nebezpečný sociálně patologický jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda a svoboda rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětím ubližováno na zdraví nebo na majetku (Lovasová, 2005, s. 6). Podrobněji viz kapitola 1.2 Vymezení pojmu šikana.

1.1.3 Záškoláctví

Takto bývá označován přestupek žáka, jenž úmyslně zanedbává docházení do školy. Záškoláctví je bráno jako porušení řádu školy, ale ve skutečnosti toto provinění vychází ze školského zákona, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Zákonný zástupce musí dbát na to, aby dítě docházelo do školy pravidelně a včas (Jedlička, Koťa, 1998, s. 46, 49).

1.1.3 Drogové závislosti, alkoholismus, kouření

V ČR je zákaz podávání alkoholických nápojů osobám mladším 18 let. Nesmí se jim ani alkohol nabízet nebo je v konzumaci podporovat. Ve škole a na všech školních akcích je zákaz užívání alkoholu (www.msmt.cz).

U dospívajících jedinců se závislost rozvíjí mnohem rychleji než u dospělých, protože je nezralý organismus vysoce citlivý na alkohol.

Nejdůležitější roli hraje v období dospívání nejužší společnost (Nešpor, 1997, s. 8). O této problematice se můžeme více dozvědět v knihách od Vykopalové (2001), Jedličky a Koti (1998).

Droga je jakákoliv látka s psychotropním účinkem, která je schopna vyvolat chorobnou závislost a ovlivňuje duševní činnost člověka. Jeho nálady, vnímání, chování i stavy vědomí. Společnost má vysokou toleranci k užívání mnoha návykových látek jako např. cigarety, káva, alkohol, léky. Drogy vyvolají nakonec psychickou nebo somatickou závislost, ale pravděpodobnost vzniku závislosti se u různých látek liší (Jedlička, Koťa, 1998, s. 130-132).

Drogová závislost mladistvých je důsledkem pravidelného užívání drogy, které nutí člověka k jejímu dalšímu konzumování (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 56). V posledních letech se hodně rozmohlo kouření marihuany a zejména mladiství mají tendence drogy z konopí podceňovat. Přesto mohou tyto drogy podstatně poškozovat tělesné i duševní zdraví (Nešpor, 1997, s. 9).

V prostorách školy (vnitřních i vnějších) je zakázáno kouřit všem osobám. Škodlivou látkou v tabáku je nikotin, který je návykový a dehty v tabákovém kouři zvyšují riziko rakoviny. Děti a dospívající, kteří zkoušejí kouřit, se v třetině až polovině případů brzy stávají závislými na nikotinu (Nešpor, Provazníková, 1997, s. 31).

1.1.4 Vandalismus

Vandalství je považováno za deviantní či patologické jednání, které přerůstá v trestnou činnost. Je zařazované do tzv. nemotivované agrese, protože cílem není materiální ani psychologický zisk. Vandalismus je jednou z nejčtetnějších forem mladistvé delikvence do věku 18 let. Většinou je provozován ve skupinách a často pod vlivem alkoholu nebo drog (Jedlička, Koťa, 1998, s. 100, 102).

1.1.5 Patologické hráčství (gamblerství)

Hazardní hra (gambling) je taková hra, při níž si hrající kupuje možnost hmotné výhry (finanční nebo i jiné). Nejznámější jsou tzv. výherní automaty. U dětí se rozvíjí patologické hráčství rychleji a je většinou spojeno se zanedbáváním

školní docházky a zaostáváním v sociálních dovednostech. Hazardní hráč se nazývá jako gambler nebo častěji jako patologický hráč. Hraní dominuje v životě člověka na úkor rodinných, materiálních, pracovních a sociálních hodnot závazků (Nešpor, Provazníková, 1997, s. 14,15, 22).

1.4.6 Virtuální drogy (počítačové hry, televize)

Počítačové hry se od hazardních her odlišují. Mají jiná rizika. Důsledkem trávení dlouhého času hraním mají děti nedostatek času na školu, kamarády a sport. S tím také souvisí například nedostatečné sociální dovednosti nebo zdravotní problémy jako kulatá záda. Některé hry obsahují násilí a ukazují nevhodné řešení konfliktů a neadaptivní vzorce chování (Nešpor, Provazníková, 1997, s. 23, 24).

Televize negativně ovlivňuje aktivní způsoby trávení volného času u mládeže a objevuje se v ní stále více násilí. Předpokládá se, že dítě středního školního věku se umí od nepřijatelného způsobu prezentovaného násilí distancovat a zaujmout k němu kritický postoj. Tato kritičnost však může oslabovat nedostatečně upevněnými morálními normami a dochází pak k napodobování násilí vůči jiným dětem (Vykopalová, 2001, s. 124).

1.4.7 Xenofobie, rasismus a intolerance

Ve škole se můžeme setkat také s šikanou s rasovým motivem. U těchto šikan je hlavním důvodem násilí nesnášenlivost agresorů k jiné rase, než jsou oni sami. Podle Koláře (2001, s. 160-162) se ve škole rasová šikana nevyhne příslušníkům žádné rasy a zvýšenému riziku jsou vystaveni především žáci minoritních ras a národností. V České republice je největší rasový problém mezi Čechy a Romy.

Rasismus je soubor nevědeckých koncepcí založených na nerovnocennosti lidských ras neboli plemen. Vychází z předpokladu o duševní a fyzické nerovnosti ras a antihumanistické představě o rozdělení lidstva na nižší a vyšší rasy.

Dalšími ze sociálně patologických jevů, se kterými se můžeme na základní škole setkat, je intolerance a xenofobie. Pro nesnášenlivost náboženskou či národnostní můžeme použít pojem intolerance (www.vseved.cz). Xenofobie je

termín ze sociologie, který znamená strach z cizinců a všeho neznámého. Tento pojem užíváme obvykle jako označení mezilidské nesnášenlivosti a předsudků vůči cizincům a neúctě k jejich odlišné kultuře (<http://cs.wikipedia.org>).

1.1.8 Sekty a sociálně patologická náboženská hnutí

Sekta je malá skupina, která se oddělila od většího náboženského seskupení a která se odchýlila i v mnohých aktivitách (obřady, víra apod.). Pojem sekta se užívá v různých významech, má různé zabarvení a strukturu. Sekty se orientují především na mladé lidi, kteří se rychle začlení do sekty a přijmou její podmínky. Dojde k nekritickému přijetí závislosti na jednom vůdci, uzavření se vůči okolí a odmítání dřívějšího stylu života. Postupně dochází k změně osobnosti jejího člena, čemuž se říká psychomutace neboli tzv. vymývání duše. Příkladem sekty je satanismus nebo vúdú (Vykopalová, 2001, s. 95-97).

1.2 Vymezení pojmu šikana

Slovo šikana je odvozeno z francouzského *chicane*, což znamená zlomyslné týrání, obtěžování, sužování. Tento pojem u nás zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda (Říčan, 1995, s. 25).

Šikana se řadí mezi patologické formy mezilidského soužití. Představuje formu agresivního násilí a tzv. psychotraumatizace ve skupině. Toto chování lze charakterizovat jako asociální. Jedná se o agresivní jednání, pomocí kterého si šikanista způsobováním fyzických nebo psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad svou obětí. Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit převahy, moci, určité výhody (Bendl, 2003, s. 26).

Pavel Říčan do pojmu šikana zahrnuje takové chování a jednání, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Často se toto jednání může opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být brány také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině (Říčan, 1995, s. 26).

Jinými slovy charakterizuje šikanu Bendl (2003, s. 26). Je to fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování, až týrání „slabších“ jedinců (většinou ve skupině) „silnějšími“. Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí. Mezi základní typy šikany patří slovní agrese (urážky, pomluvy, zesměšňování), fyzická agrese (bití, týrání, ohrožování zbraní), příkazy, krádeže a ničení věcí.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování (www.msmt.cz) doslova popisuje šikanu takto: *„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“*

Jestliže mluvíme o šikaně, dochází k opakovanému ubližování oběti, která může trpět měsíce nebo dokonce celá léta. Když však dojde k velmi krutému ublížení, můžeme za šikanu označit i jednotlivou událost, která se zatím neopakovala. Oběť je bezbranná vůči agresorovi, jde o asymetrickou agresi, nepoměr sil. Nelze však pod šikanu zahrnovat vše nepříjemné a zlé, čím si děti navzájem ubližují (Říčan, 1995, s. 28).

Šikana se dá také definovat jako svévolné psychologické, emoční nebo fyzické ohrožování jednoho žáka žákem jiným, které se odehrává ve škole nebo na cestě domů. Má řadu podob od lehkých k vážnějším, je častá a její důsledky mohou být velmi závažné. Psychiatrický a sociální zásah je nutný jak u šikanujících tak u oběti. Šikanou dochází k tzv. viktimizaci, tj. chování, které z někoho vytvoří oběť (Koukolík, Drtilová, 2001, s. 241).

Podle Vykopalové (2001, s. 103) je šikanování problém celospolečenský, komplexní, na jehož řešení se podílí několik vědních disciplín a jejich přístupů, jako například sociologie, psychologie, pedagogika, etika aj.

Mezi hlavní znaky šikany podle Parry a Carrington (1997, s. 7, 8) patří:

- Nepoměr sil mezi obětí a útočníkem buď v oblasti fyzické síly, v osobní síle jedince, nebo v početní převaze skupiny.
- Útočník může být skupina nebo jednotlivec
- Opakovanost incidentů
- Patrný úmysl ublížit někomu (psychicky nebo fyzicky)

S šikanou se můžeme setkat v dětství, v období dospívání, ale i v dospělosti. V následujících dvou kapitolách stručně popisují dva druhy šikany, které se nevztahují na děti.

1.2.1 Šikana v armádě

Šikanování mezi vojáky základní služby je v armádě dlouhodobý problém. Systém tzv. „mazácké“ vojny každému vojákově časem zajišťuje dosažení tohoto privilegovaného postavení. Proto je těžké vojáky pro boj s šikanou získat. Kdo by spolupracoval s velitelem při potírání šikany, dostal by nálepku „bonzáka“, které by se už nezbavil (Černochoch a kol., 1997, s. 25). Nově příchozí tzv. „bažanti“ jsou v armádě často krutě fyzicky týráni, ponižováni, zneužíváni a vydírání ze strany tzv. „mazáků“ (Říčan, 1995, s. 25).

Jak již bylo uvedeno, typickými oběťmi se stávají nováčci, dále jedinci introvertní, neobratní, plaší, asteničtí, nešikovní nebo fyzicky málo výkonní. Od „bažantů“ se automaticky očekává podřízení služebně starším ročníkům. Až po určité době přejdou „bažanti“ mezi „mazáky“, s čímž jsou spojeny určité výhody. Mezi tyto výhody patří šikanování dalších nováčků, což funguje mimo jiné jako odreagování předchozího příkoří, ale ne na objektu, který byl tohoto příkoří původcem. Šikana v armádě má charakter rituálu, který je brán jako nutné zlo. Podle údajů se setkala s šikanou 96% vojáků.

Podobné přijímací rituály se provádějí i v jiných uzavřených institucích jako například v internátech, výchovných ústavech a vězeních (Bendl, 2003, s. 17, 18).

1.2.2 Mobbing

Dalším druhem šikany, se kterým se můžeme setkat, je šikana na pracovišti. Dochází k ní mezi kolegy tzv. mobbing nebo také šikana od nadřízených tzv. bossing. Mezi mobbing patří nadávky, pomluvy, intriky a různé naschvály mezi kolegy na pracovišti. Někteří lidé zabývající se touto problematikou sem řadí i sexuální obtěžování na pracovišti. Cílem iniciátorů mobbingu je přimět šikanovaného opustit pracoviště, zbavit se kolegy, který představuje konkurenci. Za mobbing lze považovat takové chování, které se objevuje minimálně 1x týdně po dobu minimálně 6 měsíců.

1.3 Vymezení pojmu dětská agresivita

Slovo agresivita má původ v latinském slově *aggredi*, což znamená přistoupit, útočit, dosáhnout něčeho prostřednictvím násilí. Agresivita se může projevovat akcí nebo slovem (Jedlička, Kořa, 1998, s. 66). V pedagogickém slovníku je agresivita vysvětlována jednak jako útočnost, ale i tendence projevovat nepřátelství, tendence prosazovat bezohledně sám sebe, své zájmy a cíle. Snaha ovládnout sociální skupinu, získat postavení a možnost rozhodovat o jednotlivých členech (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 17).

Protože je šikana zvláštní případ agrese, budu se v této kapitole snažit nastínit, co si pod tímto pojmem můžeme představit a uvést příčiny, které jsou spouštěcím mechanismem agrese.

Jak uvádí Řičan, agresivní sklony se u člověka utvářejí už v prvních letech života na základě instinktivní výbavy. Agresi si podle řady psychologů osvojíme na základě zkušenosti, je naučená. Agresivnímu jednání se učíme na základě vlastní zkušenosti nebo zprostředkovaně, například prostřednictvím televize. Tam je většinou agrese odměňována, oslavována a následkem sledování násilných scén je ztráta soucitu u dětí. Člověk se naučil, že agresivita se vyplácí, jelikož díky ní dosáhne žádoucího předmětu nebo služby. Důsledkem toho se z dítěte stává velmi agresivní člověk postupně na základě zapamatování způsobů svého vlastního jednání, které vedlo k úspěchu. Z těchto jednání se stávají scénáře, které později využije v různých situacích. Nesmíme dopustit, aby se svým

agresivním jednáním mělo dítě úspěch, protože si pak vytvoří mnoho agresivních scénářů, podle kterých se řídí v praktickém životě. Podle těchto „scénářů“ si dítě odvozuje zásady, podle kterých se řídí i v nové situaci. Dospívá tak k názorům, hodnotám a postojům, které řídí jeho jednání. Celý proces utváření scénářů, zásad, postojů a hodnot ovlivňují především rodiče nebo také postavy z televizní obrazovky. Dítě v nich má svůj vzor, identifikuje se s nimi a ztotožňuje (Říčan, 1997, s. 23, 24).

Ve výchově dítěte jde, podle Jedličky a Koti, o to, aby se naučilo přeorientovat z antisociálního jednání na prosociální. Nechceme však, aby se úplně potlačil dětský hněv a zlost, dítě by také mělo umět ubránit své zásady a přesvědčení (Jedlička, Kořa, 1998, s. 70).

Některými badateli je agrese vykládána relativně úzce a rozumíme pod tímto pojmem jednání směřující k přímému poškození druhého jedince. Na druhé straně je agrese popisována jako širší paleta chování člověka, které zahrnuje nejen jednání poškozující ostatní, ale i jakékoliv jednání a chování, které směřuje k dosažení určitých výhod a prosazení cílů, které si člověk naplánoval, a kterých chce aktivně a cílevědomě dosáhnout (tzv. agonální myšlení). Lidská společnost člověka k určitým druhům agrese přinucuje. Lidé s nízkým stupněm vrozené agrese nebo agrese, která nebyla výchovou dostatečně aktivována, jsou předurčeni k sociálnímu sestupu. Kdo je správným způsobem agresivní, má tzv. zdravou životní agresivitu, tomu se otevírají v životě možnosti, kterých neagresivní jedinec nemůže dosáhnout (Janata, 1999, s. 20, 21). Nemůžeme tedy říci, že jistá dávka agrese je pro člověka a společnost škodlivá.

1.3.1 Příčiny agrese

Ve škole se v posledních letech projevují negativní emoce jako nenávisť, závist, odpor, netolerance, neovládnutelná zloba nebo ztráta soucitu, které vedou k násilí a agresí. Děti páchají násilí bez pocitů hněvu či nenávisti a bez sadistického uspokojení, což znamená, že jde o nemotivované násilí. Jedním ze zdrojů agresivního a násilného chování je citová deprivace žáků, tedy stav, kdy děti mají neuspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany. Snaží se tyto

potřeby uspokojovat jiným způsobem jako je například droga, týrání zvířat, střídání partnerů nebo ubližování ostatním lidem a tak zažívají pocity vnitřního uspokojení (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 209, 211).

Mezi další faktory dětské agresivity a násilných projevů patří také úzkost a temperament žáka. Děti, které jsou ve stálém napětí a zažívají opakovanou úzkost, se často chovají agresivně. Neumí navázat přátelské vztahy a bijí své spolužáky. Vhodným výchovným a vyučovacím přístupem učitele se může u těchto dětí částečně eliminovat velké procento zdrojů úzkosti a nejistoty. Také velmi temperamentní žák se může ve škole chovat agresivně, rušit v hodině a být násilnický pokud si nevybije nahromaděnou energii jinde.

Agresivita představující sklon překračovat určitou skupinu pravidel soužití mezi lidmi je spojena se sklonem překračovat i další pravidla například ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, podvádět atd. U těchto jedinců je svědomí zakrnělé. Podle Říčana se badatelé shodují v tom, že sklon k agresivnímu jednání se vytváří v předškolním věku. Určitou roli mají temperamentové dispozice (např. vznětlivost, impulsivita) a menší citlivost k možným následkům jednání. Záleží ovšem na způsobu výchovy, zda nám z dítěte vyroste jedinec se sklony k agresivitě nebo ne. Dítěti nejvíce ublíží: citový chlad, nezáměr, ponižování, lhostejnost, kruté tělesné tresty, bití, nadávky apod. Dalším rozhodujícím faktorem je tolerance k násilí, kterého se dítě dopouští vůči vrstevníkům nebo sourozencům. Nejhorší je přímá podpora a pochvala za násilné jednání, které slouží k dosažení nějakého cíle (Říčan, 1995, s. 33, 34).

Jak píše, ve své knize Webster-Doyle (2002, s. 34), děti se jako tyraní nerodí, ale šikanovat se učí od dospělých.

Velký vliv na dítě má i změna hodnotového žebříčku, kdy na úkor citových a kulturních prožitků se lidé ženou jen za penězi. Děti tak získávají představu, že když mají peníze, můžou si všechno koupit, a v popředí pak už nestojí opravdové přátelství. Rodiče ve snaze co nejvíce vydělávat nemají na dítě dostatek času, tomu pak chybí pocit sounáležitosti a bezpečí a hledá útočiště v partách. Některé mohou být pochybné a takto dochází k různým sociálně patologickým jevům (Černoch a kol., 1997, s. 62).

1.4 Vymezení charakteru agresorů a obětí

1.4.1 Agresor

V souvislosti se šikanováním se označují hlavní protagonisté šikany jako agresoři, iniciátoři šikany, útočníci nebo jako „šikanující“ (Bendl, 2003, s. 41).

Pro iniciátory šikany je typická touha dominovat, bezohledně se prosazovat a ovládat druhé. Mají sklon vidět agresi proti své osobě i tam, kde žádná není. Snadno se urazí, mají sadistické sklony a ubližování druhým je pro ně radostí. Nesmíme se nechat zmýlit, protože šikany se dopouštějí většinou sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata. Pokud je agresor vypočítavý, může šikanu vymyslet a zorganizovat, ale sám se oběti nedotkne. Proti převaze skupiny, kterou agresor vytvořil pro tento záměr, je oběť bezmocná. Sklony k šikanování mají určité trvání a stabilitu v čase. Šikanující dítě v šikanování velmi často pokračuje i v jiném prostředí (Říčan, 1995, s. 31, 32).

Agresorem je obvykle disharmonická osobnost. Většinou pocházejí agresoři z rodin, kde se buď otec, nebo matka, popř. oba společně dopouštějí fyzického nebo citového násilí. Tím děti učí, že násilí a agrese jsou dobré prostředky, aby člověk dosáhl svého. V rodinách agresorů jsou často agresivní i sourozenci. Iniciátory šikany bývají většinou jedinci starší, fyzicky vyspělejší s malou sebedůvěrou a podprůměrnými studijními schopnostmi nebo sociálně narušené osoby. Šikanujícím dětem se v rodině většinou nedostává potřebného citového zázemí, rodiče se o ně nezajímají, odmítají je nebo je dokonce nenávidí. Proto bývá také šikanující agresor vůči ostatním necitlivý a bezohledný. Za své chování se necítí vinen a svou oběť hodnotí jako méněcennou bytost, pro kterou platí jiná pravidla (Bendl, 2003 s. 43, 44).

Jak ale uvádí Lovasová (2005, s. 12, 13) osobnost šikanujícího dítěte může mít několik různých podob. Typickými znaky je snaha dominovat a ovládat okolí, nedostatek morálního citění, absence jakýchkoli pocitů viny, lítosti. V důsledku nedostatku sebereflexe vnímají trest jako křivdu. Násilníci mohou být nadprůměrně inteligentní nebo naopak primitivní a omezení. Mají sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti. Na rozdíl od Bendla píše Lovasová, že násilníci vykazují vysoký stupeň sebevědomí a ve společnosti ostatních dětí jsou

oblíbeni a obdivování. Iniciátorem šikany, může ale být i dítě nepříliš oblíbené s nízkým sebevědomím, které touží po obdivu a uznání mezi spolužáky.

Kolář (1997, s. 55, 56) dělí iniciátory šikany do tří skupin:

- „Oblíbenec“ je slušný, kultivovaný, zvýšeně úzkostlivý a má narcistické rysy. Jeho šikana je rafinovaná, má formu násilí, mučení je cílené a děje se bez přítomnosti svědků.
- Naopak typ „Srandista“ šikanuje pro pobavení sebe a ostatních, je to člověk optimistický, dobrodružný, oblíbený a s velkou sebedůvěrou.
- Poslední typ šikanujícího je osoba hrubá, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy, jenž šikanuje tvrdě a nelítostně.

Z jiného pohledu můžeme dělit agresory také takto:

- Útočníci-oběti: Záleží na situaci, zda je dítě v roli útočníka nebo v roli oběti. Děti, které byly šikanované dospělými, projevují agresi většinou k mladším a slabším.
- Útočníci: To jsou děti s větší sebedůvěrou a silou než mají jejich vrstevníci a pronásledují druhé bez důvodu.
- Úzkostní útočníci: Tento typ má malou sebedůvěru a také většinou problémy v rodině a učení. Šikanování je pro ně jakousi kompenzací (Parry, J., Carrington, G., 1997, s. 9).

Pöthe konstatuje, že se u šikanujících dětí vyskytují častěji poruchy spojené s hyperaktivitou a poruchou pozornosti. Někteří agresori mají potíže s kontrolou svých impulsů, které jsou často destruktivní. Ve výchově šikanujících dětí převládají tělesné tresty, které mnohdy přejdou v týrání. Takové děti pak trpí pocitem méněcennosti a neumí navazovat standardní vztahy se svými vrstevníky (Pöthe, 1999, s. 177).

Agresor může být ostatním spolužákům sympatický nebo naopak. Z toho můžeme usuzovat, že není-li agresor spolužákům sympatický, nedovolí mu, aby ubližoval oběti. Rozdíl ve vzájemných sympatiích k agresorovi a oběti, je také různý z pohledu dívek a chlapců. Chlapečtí agresori bývají méně sympatičtí než

oběti, je to dáno hlavně tím, že u chlapců se projevuje spíše přímá šikana, dochází k násilnostem a oběť budí soucit. Naopak u dívek je sympatičtější agresora, než oběť. Přímá šikana je u dívek spojena s šikanou nepřímou, která spočívá v různých intrikách a klesá tak popularita oběti (Říčan, 1995, s. 39).

1.4.2 Oběť

Člověk, na němž je páchána šikana, je nejčastěji označován jako oběť, šikanovaný nebo napadený.

Přesně vymezit, jak vypadá oběť šikanování, je obtížné. Její výběr je nahodilý. Může se tudíž obětí stát kterékoliv dítě. Přesto můžeme vyjmenovat některé rizikové osobnostní charakteristiky, které jakoby násilí přitahují. Je to například příliš viditelná bojácnost, slabá reaktivita v zátěžových situacích, ve střetech s agresory propadají oběti panice, hrůze, přílišné sebekritičnosti atd. (Kolář, 1995, s. 56, 57).

Oběti jsou zpravidla děti, které se nedokážou dostatečně bránit a oproti násilníkovi jsou různě znevýhodněné. Například nízkým tělesným vzrůstem, menší fyzickou silou a obratností, sníženým intelektem, mentální retardací, apod. Obětí se stávají i děti se sociálním znevýhodněním, když se oblékají podle potřeby a ne podle módy. Dále to mohou být děti, které se jakkoliv odlišují ve vzhledu nebo v projevu, mají odlišnou barvu pleti, odlišný etnický či kulturní původ. Šikanované děti jsou často v kolektivu méně oblíbené než jejich trýznitelé. Oběti samy sebe posuzují jako méně inteligentní a méně schopné. Navenek působí nejistě a úzkostně, mají nízké sebevědomí (Pöthe, 1999, s. 117-119).

Podle Bendla se obětí stávají především děti, které se od ostatních nějakým způsobem odlišují. Děti, které jsou vzhledově, sociálně či fyzicky handicapované, žáci neobratní, slabí, bázliví, plaší, nebo nově příchozí. Stále častěji se s šikanou setkají děti se specifickými vývojovými poruchami učení, tělesnými nebo smyslovými vadami. Obětí se mohou stát i děti se zvýšenou inteligencí, které se dobře učí, neboť i to je svým způsobem odlišnost (Bendl, 2003, s. 47).

Každý člověk se v něčem liší od ostatních a agresori často toto berou jako záminku šikany. Největší riziko stát se obětí spočívá v tělesné slabosti a

neobratnosti oběti při fyzickém střetnutí. Oběť se neumí bránit, poprat, jadrně od plic zanádat, aby agresor ustoupil. Přitom v některých případech, když se potencionální oběť ozve, tato obrana stačí.

Říčan ještě výčet charakteristik obětí rozšiřuje. Píše, že potencionální oběť, na běžné škádlení odpovídá tím, že ustoupí, stáhne se. Pokud je velmi citlivé k běžnému posměchu a snadno ztratí sebekontrolu, pak může být šikanováno, protože se stane zdrojem zábavy. Oběť se sama často považuje za hloupou, nezajímavou pro ostatní, má skony pociťovat zahanbení bez dostatečného důvodu a těžko se prosazuje mezi vrstevníky. Obětí se stává dítě neschopné vzbudit a udržet si sympatie dětí i dospělých, neschopnost podělit se o hračku, dítě osamělé, bez kamarádů tzv. outsider třídy. Oběti celkově nemají rádi násilí, ani ve sportech (Říčan, 1995, s. 35, 37).

Lovasová (2005, s. 14) poukazuje na rodiče, kteří nevědomky ze svých dětí vychovávají budoucí oběti šikany. Jsou to především rodiče úzkostní a přehnaně pečující, kteří dítě omezují, kontrolují a vytváří jeho nesamostatnost. Dále rodiče zanedbávající nebo týrající své dítě, které se pak chová v kolektivu odlišně. A nakonec jsou to rodiče s tzv. „spartánskou výchovou“, kdy dojde k charakterové závislosti tyrana a týraného. Týraný poté provokuje potencionální násilníky a šikana spáchaná na jeho osobě, je jeho cílem.

Typy obětí:

- Pasivní oběti - nedokážou se sami bránit, jsou bojácné, opatrné, uzavřené
- Provokující oběti – schválně vyvolávají negativní emoce druhých, pošklebují se, posmívají, ale pokud se někdo chová stejně k nim tak žalují
- Účelové oběti – mají většinou roli třídního šaška, chovají se tak, aby zapadli do skupiny. Berou na sebe roli oběti za účelem získání popularity.
- Falešné oběti – snaží se přehnaným stěžováním získat pozornost

(Parry, Carrington, 1997, s. 9)

1.4.3 Útočník a oběť v jedné osobě (agresivní oběti)

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou zároveň agresory a zúčastňují se šikanování jiných. Jsou výrazně neoblíbení v kolektivu (Říčan, 1995, s. 38).

Pro překonání úzkosti související s agresí si oběť k agresorovi vytvoří kladný vztah, ztotožní se s ním a dojde k tzv. stockholmskému syndromu neboli syndromu ztotožnění. Oběť začne jednat stejně jako agresor. Někdy je to z důvodu, že jiné chování oběť nezná, ze msty nebo je to obranný mechanismus, který si oběť osvojila. Některé oběti si myslí, že když sami byli šikanovaní, mají oprávnění to samé provádět někomu jinému (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 67).

Bendl ve své knize uvádí, že největší výskyt depresí a sebevražedných sklonů byl zaznamenán u dospívajících, kteří byli jak pachateli, tak oběťmi šikany. Jejich chování může být pokusem ukázat svou sílu a zároveň přiznáním jejich neštěstí. Je pravděpodobnější, že u těchto aktérů šikany se objeví lítost nad tím, že týrali druhé (Bendl, 2003, s. 48, 49).

2. Rozbor problematiky školní šikany

2.1 Druhy šikany

2.1.1 Vymezení školní šikany

Stále častěji čteme o šikaně mezi školními dětmi. Většinou jde o extrémní případy, které zveřejňují senzacechtiví novináři. Ve skutečnosti jde ve škole většinou o mnohem méně závažné ubližování, které se ale také nesmí podceňovat. Pro některé citlivější děti mohou i drobné příhody být velkým utrpením. Obzvláště když se oběť bojí obrátit na učitele nebo rodiče a má strach, že se situace bude opakovat. Mezi tyto obvyklé projevy šikany patří například ničení věcí, fackování, kopání, rozšlapání svačiny, hrubé nadávky, braní věcí atd. (Říčan, 1995, s. 26).

Problém spojený s určením toho, co šikana ve škole skutečně je či není, spočívá v tom, že učitelé berou často vážně pouze viditelné následky šikany jako zranění či hmotné škody, nikoliv urážky, posměšky, vulgární nadávky apod. Je to způsobeno tím, že si učitelé i žáci na určitou dávku sprostoty dětí ve škole natolik zvykli, že ji považují za něco samozřejmého, běžného, čím se není třeba zabývat (Bendl, 2003, s. 24, 25).

2.1.2 Šikanování učitele

Ve škole se můžeme také setkat s šikanou učitele ze strany žáků. Pokud je pedagog málo energický, v jednání s lidmi neobratný nebo je dětem nesympatický dokážou ho žáci trýznit a vytvořit nesnesitelnou situaci. Jsou schopni ho zesměšnit před rodiči, kolegy nebo ho dokonce přinutí opustit školu (Říčan 1995, s. 28).

Bendl ve své knize uvádí, že pokud byl učitel obětí šikany ze strany žáků, promítá se to negativně do učení všech učitelových žáků. Učitel má poté negativní postoj ke všem žákům a tvrdí, že žáci mají malé schopnosti a nezajímají se o školu (Bendl, 2003, s. 39, 40).

2.1.3 Ekonomická šikana

Posledním druhem šikany, který popisuje Bendl, je ekonomická šikana. V posledních letech se objevuje stále častěji. Souvisí se sociálně-ekonomickou situací rodin, protože se prohlubují rozdíly mezi dětmi z bohatých a chudých rodin. Mnoho dětí, které si nemohou dovolit značkové oblečení, skvělé mobilní telefony apod. se setkávají s výsměchem spolužáků a opovrhování z jejich strany (Bendl, 2003, s. 19, 20, 28)

2.1.4 Kyberšikana

Tento název slouží jako označení pro tzv. počítačovou nebo kybernetickou šikanu. Je to druh šikany využívající elektronické prostředky jako například internet, mobilní telefon, e-mail, atd. Tento druh šikany může být také zesílením klasických forem šikany například nahráním scény na mobilní telefon a jejím rozesláním, opakovaným pouštěním nebo vložení na internet. Mezi další projevy kyberšikany patří vytváření ponižujících stránek, zasílání urážejících, obtěžujících nebo útočných e-mailů a sms. Některé projevy patří do oblasti kriminálních činů (<http://cs.wikipedia.org>).

2.2 Šikana ve škole dříve a dnes

Šikana se vyskytuje ve škole už od samotného vzniku školy. Skutečnost, že děti silnější ubližují slabším, není ničím novým. Dříve byla ve škole přísnější kázeň a méně prostorů, kde by k šikaně mohlo docházet. To je také důvodem, že bylo šikany méně. V posledních desetiletích celkově stoupá jak agresivita mládeže tak s tím související šikana. Jak uvádí Říčan, podle starších pedagogů, se objevil nový jev u dětí a to je krutost bez prožitku vzteku či nenávisti (Říčan, 1995, s. 16, 17).

Oproti dřívější době vykazuje dnešní šikanování některé znaky, které jsou alarmující. Mezi ně patří především vzrůstající počet případů šikany, snižování věkové hranice agresorů, zvýšená brutalita, agrese a rafinovanost šikany.

V dnešní době se stále více začíná mluvit o šikanování učitele ze strany žáků (Bendl, 2003, s. 16).

Už v sedmdesátých letech dvacátého století upozorňoval norský profesor Olweus , že je šikana jeden z nejrozšířenějších problémů ohrožujících duševní a mravní vývoj školních dětí (Říčan, 1995, s. 18).

Doktor Webster-Doyle, poukazuje také na to, že mladí lidé jsou v dnešní době nuceni pasivně se podřizovat, ale také zároveň agresivně uspět. Tím vzniká stres, který působí na ně i jejich rodiny. Na jedné straně se vyžaduje, aby byli děti úspěšné, konkurovaly si, vyhrávaly. Ale na druhé straně se očekává od dětí laskavost, uvážlivost, dobrota. Z toho vyplývá, že šikana je vlastně určitý způsob života, který odráží sobecký a násilnický přístup ke světu (Webster-Doyle, 2002, s. 139).

2.3 Vývoj šikany

O šikaně můžeme mluvit jako o onemocnění. Nejedná se však pouze o jednotlivce, ale onemocnění celé skupiny. Do té patří spolužáci, kteří šikanu podporují, ale i ti, jenž pasivně přihlíží. Základní otázkou podle Říčana (1995, s. 39) je, na čí straně jsou sympatie třídy. Většině dětí je agrese proti mysli, ale pokud je jim oběť nesympatická, mohou agresi schvalovat. Může být tudíž agresor dětem sympatický nebo naopak. Z toho vyplývá, že nesympatickému agresorovi spolužáci nedovolí, aby ubližoval jiným. Podle Koláře (1997, s. 16) má šikanování často charakter skupinové trestné činnosti. Páchání násilí a porušování trestního zákona bez potrestání škodí morálnímu charakteru většiny členů skupiny. Ve zdravé skupině s fungující imunitou a dobrými vztahy se šikanování nemůže ujmout a růst.

Šikana má svou vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj, který popisuje Kolář v pěti stadiích. Tato stadia zachycují negativní proces, kterým se kazí vztahy mezi členy skupiny. Rozlišení různého stupně vývoje šikany je důležité a pomáhá nám při léčení celé skupiny zasažené „virem“ šikanování. Existují rozdíly ve vyšetřování a první pomoci (léčbě) v případě počátečního a pokročilého onemocnění skupiny.

➤ 1. stupeň: *Zrod ostrakismu*

Ostrakismus je mírná, převážně psychická forma násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky apod. Kázeň v této skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté. V každé školní skupině se ale vždy objeví někdo, kdo je nejméně oblíbený a vlivný a projeví se to nejčastěji při „hře se strachem“. Tento jedinec se označuje v literatuře například jako obětní beránek, černá ovce, outsider, apod. Toto chování je již zárodkem šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

➤ 2. stupeň: *Fyzická agrese a přitvrzování manipulace*

Existují tři nejčastější příčiny, díky nimž může přerůst ostrakismus do dalšího vývojového stadia:

a) V náročných situacích (očekávaná těžká písemka, konflikt s učitelem) stoupá ve skupině napětí a ostrakizovaní žáci instinktivně začnou sloužit jako jeho ventil. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se ponejvíce subtilní fyzická agrese. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity nebo si vylepšují náladu, protože chození do školy je obtěžuje.

b) V podmínkách, kdy žáci spolu tráví hodně času nebo spolu dočasně žijí (například na horách) a mohou vytvářet hlubší vztahy. Na úkor nejzranitelnějšího spolužáka vymýšlí zábavu, ve které přitvrzují.

c) V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců, kteří od samého počátku používají přirozeně násilí pro uspokojování svých potřeb.

Zážitek, jak chutná moc, když biji a týráš někoho slabého a ustrašeného může prolomit poslední zábrany a iniciátoři šikany začínají své agresivní chování opakovat. Nepříznivé je, když násilí začne praktikovat vůdce pro obveselení svých obdivovatelů. Jestli se bude vyvíjet šikana dál, závisí na morálních hodnotách skupiny, vztazích mezi žáky a postoji k násilí.

➤ 3. stupeň: *Klíčový moment- vytvoření jádra*

V tomto stupni vývoje dochází k vytvoření skupinky agresorů takzvaného úderného jádra. Tito šířitelé viru spolupracují a systematicky šikanují nejvhodnější oběti. To jsou nejčastěji ti, kteří už byli objektem ostrakismu. Skupina je rozdělena na podskupiny, které bojují o vliv. Pokud se nevytvoří podskupina charakterově slušných žáků, která by byla rovnocenným partnerem tyranům, pak šikana nerušeně pokračuje.

➤ 4. stupeň: *Většina přijímá normy agresorů*

Normy agresorů jsou přijaty většinou a staly se nepsaným zákonem. V této době už se proti činnosti jádra agresorů málokdo dokáže postavit. Ve skupině dojde k proměně. U členů skupiny, která byla přemožena „virem“ dochází k vytvoření alternativní identity, která odpovídá normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě a aktivně se účastní týrání spolužáka. To, co hlásají pedagogové, ustupuje do pozadí.

➤ 5. stupeň: *Totalita neboli dokonalá šikana*

V tomto posledním stadiu jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny a dojde k nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Kolář rozděluje tyto žáky na otrokáře a otroky. Agresoři sami sebe označují za nadlidi, krále, kingy, mazáky a své oběti za podlidi, nevolníky, bažanty atd. Největším důkazem moci nad otroky je to, že jim mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit. Otrokáři využívají vše: peníze, osobní věci, jejich tělo, city, školní znalosti apod. S postupem času se násilí zdokonaluje, ztrácejí se poslední zbytky zábran, smysl pro realitu. Neutrální či mírně nesouhlasící členové skupiny se zájmem přihlížejí, až se více aktivně zapojují do týrání. Zbytky lidskosti jsou pryč, převažuje ideologie násilí s chybějícím pocitem viny. Otroci se stávají více závislými a ochotněji dělají cokoliv. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu nebo se zhroutí. Tento nejvyšší stupeň se v mírnější podobě může vyskytovat i na školách, je však příznačný spíše pro šikany ve věznicích nebo výchovných ústavech (Kolář, 1997, s. 31-40).

3. Diagnostika šikany

Neexistuje přesná, jednoznačná hranice mezi tím, jaké chování je už šikanou a jaké ještě ne. Šikana je vlastně obtěžování druhého člověka. Těžké je určit hranice mezi nevinným škádlením a šikanou (Bendl, 2003, s. 24).

O většině případů šikanování se neví, protože se odehrává převážně na místech, kde ji učitel nevidí. Najdeme ji však i na školách, kde by to člověk nepředpokládal. Přijdeme-li však ke rvačce, jak poznáme, že jde o šikanu nebo jen o vyřizování účtů například kvůli lásce? Důležité je, abychom dokázali odlišit jiné typy agresí. Nejprve si připomeňme podstatné rysy šikany:

- 1. nepoměr sil mezi agresorem a obětí, kdy se oběť neumí nebo nemůže bránit
- 2. cílem šikany je agrese sama o sobě
- 3. opakování agrese

Pokud se tedy poperou dva přibližně stejně silní žáci kvůli dívce, neznamená to, že došlo k šikaně. Kolář říká, že běžné agrese ve školním prostředí jsou zaměřeny k dosažení nějakého cíle. Na následujících řádcích uvádím některé signály, které může učitel občas zahlédnout a ty by ho měli na šikanu upozornit:

- „přátelské“ vtipy a kanadské žertíky na úkor spolužáka
- vyndání náplně z tužky před diktátem
- ponižující přezdívka
- smích při neúspěchu
- osamocenost žáka a jeho chození vždy jako posledního
- agresor třepotá prsty před obličejem nebo čechrá vlasy oběti apod.

Neměli bychom tyto signály podceňovat, ale raději prověřovat. Záleží hlavně na tom, jak toto podezřelé chování prožívá žák, kterému je „legráčka“ určena. Často je však potřebná odborná diagnostika. Proto, co můžeme nejdříve pro žáka udělat, je přátelský a povzbuzující rozhovor (Kolář, 1997, s. 24).

Gajdošová výčet těchto varovných signálů ještě rozšiřuje (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 219):

- žák je zaražený, depresivní
- nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě, má neomluvené absence
- náhle se mu zhorší prospěch, je bez zájmu, nesoustředěný
- často chodí k lékaři, je nemocen
- do třídy přichází až s učitelem, o přestávce je v blízkosti sborovny
- stále prý ztrácí peníze a různé věci
- odmítá se nám svěřit s tím, co ho trápí

3.1 Projevy šikany

Používáme různá kritéria k odlišení druhů šikany, neboť šikana má mnoho podob. Projevy šikany člení ve své práci Bendl (2003, s. 27) podle:

- Viditelnosti šikany – Můžeme rozlišovat šikanování skryté a zjevné. Do skrytého zahrnujeme sociální izolaci oběti a vyloučení ze skupiny vrstevníků. Fyzické násilí, ponižování, vydírání a destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti, patří do zjevného šikanování.
- Míry nutné aktivity obětí – Vynucené chování oběti se může projevovat, buď pasivním snášením ponižujícího jednání ostatních, nebo dobrovolným vykonáváním různých činností ve prospěch agresora.
- Zdroje (formy útoku) – Do verbální formy šikany řadíme například nadávky, posmívání a šíření lží a pomluv o oběti. Mezi způsoby fyzického šikanování zahrnujeme kopání, podrážení nohou, tahání za vlasy, sexuální dotýkání, plivání, údery pěstí apod.

Podle Lovasové (2005, s. 9) se děti snaží svou šikanu co nejdéle tajit a to z různých důvodů. Proto nemůžeme čekat, že se nám dítě samo svěří. Největší roli hraje strach ze msty agresora nebo z reakce rodičů. Dalším důvodem je i to, že se dítě za své postavení stydí, má pocit, že mu nikdo nebude věřit, že ztratí své poslední kamarády, když bude žalovat apod.

Pokud máme podezření na šikanu, měli bychom se na dítě aktivně zaměřit a poté můžeme vyzpovídat, zda se stalo obětí šikany či nikoliv. V žádném případě ale není pravidlem, že se šikanované dítě stáhne do sebe a je smutné, apatické. Některé děti se naopak ve snaze zalíbit se spolužákům stávají agresivními, začínají být drzé na učitele, mluví vulgárně, vyrušují při vyučování apod. Měli bychom si všimnout i zevnějšku, protože je nápadné, že vždy upravené dítě má najednou často ušpiněné oblečení a více modřin a odřenin.

Takzvané přímé a nepřímé ukazatele, které jsou varovnými známkami, rozdělila Lovasová (2005, s. 10) následovně:

1. Nepřímé ukazatele = chování nebo vzhled jedince

- strach jít ráno do školy
- záškoláctví
- opakované bolesti hlavy či břicha
- zhoršení prospěchu ve škole
- ztráta zájmu o učení
- porucha soustředění
- pobývání v blízkosti učitelů
- ustrašené vystupování
- pozdní návraty ze školy
- návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem
- dítě se vrací ze školy vyhladovělé
- modřiny, odřeniny bez věrohodného vysvětlení
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí
- dítě žádá o peníze pod různými záminkami
- špatné usínání, noční můry
- smutná nálada
- apatie, někdy naopak nezvyklá agresivita

2. Přímé ukazatele = chování okolí vůči dítěti

- úmyslné ponižování
- hrubé žertování a zesměšňování
- nadávky

- neustálé kritizování a zpochybňování
- poškozování a krádeže osobních věcí
- poškozování oděvu
- výsměch
- pohrdání
- omezování svobody
- bití, kopání, jiné tělesné napadání

Slovní ponižování se považuje za velmi nebezpečnou a zákeřnou formu šikany, protože po ní nezůstávají žádné důkazní předměty. Museli bychom pachatele jediné přistihnout při činu (Gajdšová, Herényiová, 2006, s. 216).

3.2 Prostředí, kde dochází k šikaně

Podle Říčana (1995, s. 15, 27) nebylo prokázáno, jestli dochází častěji k šikaně ve škole nebo na cestě do školy a ze školy. Ve škole je větší pravděpodobnost, že se agresor stáhne, blíží-li se pedagog nebo slušní žáci, kteří se šikanovaného zastanou.

Nejvíce se odehrává šikana na místech, kde jsou děti bez dozoru, jako je například WC nebo šatny. Bohužel k šikaně nebo k jejím začátkům může docházet méně nápadným způsobem například v podobě nevinných legráček i v přítomnosti pedagoga. Velmi často se šikanování spolužáka odehrává ve třídě, za přítomnosti většiny spolužáků, kteří se oběti nezastanou. Je to buď z lhostejnosti, ze strachu, protože je podívaná baví nebo proto, že obětí je nesympatický žák.

V budově školy dochází podle Bendla k šikaně před začátkem první vyučovací hodiny, o přestávkách, ale bohužel i během vyučování. Kromě míst, která uvádí Říčan, může docházet k šikanování na chodbách ve skrytých zákoutích, v jídelně, na školním hřišti, na školním pozemku nebo před školou.

4. Příčiny šikany

Podle Bendla se zahrnují do příčin šikany osobnostní rysy obětí a agresorů, dále nejrůznější podmínky týkající se buď okolního prostředí, ve kterém se škola nachází (sociální, kulturní) nebo přímo prostředí uvnitř školy (architektura, klima školy, složení žactva). Podhoubí šikany spočívá také v lhostejnosti okolí (diváci nebo „mlčící skupina“) a sociální atmosféře (Bendl, 2003, s. 50).

Proč dochází k šikaně a jak je možné, že jsou děti tak kruté, je pro mnohé z nás nepochopitelné. V několika následujících odstavcích popisuji různé varianty, které přispívají k tomu, že se dítě může stát iniciátorem šikany.

1. Mezi jedny z mnoha příčin násilnického chování podle Gajdošové patří nuda nebo touha po zážitcích, zkušenostech a senzacích.

2. Také představa, že by měl agresor vypadat mužně, chovat se jako chlap je někdy skrytou příčinou agresivity (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 213).

Říčan tuto příčinu nazývá jako *tlak kolektivu*, který nutí chlapce, aby se choval tak, jak se od muže očekává. Nemá být změkčilý, nebojí se rány a případně ji umí i vrátit. Každý muž má v sobě mužskou i ženskou psychiku. Společnost žádá, aby svou „ženskou“ polovinu duše potlačil a byl mužně tvrdý. Pro agresora to znamená, že to, co musí v sobě potlačit sám (ženskou část), potlačuje mimo sebe. A to tak, že trápí toho, kdo to ztělesňuje. Tím si agresor dokazuje, že není zženštilý jako oběť. Tento tlak býval velmi silný dříve ve starých vojenských školách a přetrvává dodnes, ale už jen ve slabé formě. Nejvýrazněji se uplatňuje ve sportu (Říčan, 1995, s. 29).

3. Frustrace ovlivňuje psychický stav a chování jedince negativním směrem. Pokud je frustrace dlouhotrvající může místo chování zaměřeného na řešení problémů nastoupit chování sledující obranu jeho sebevědomí a sebeúcty. Následkem tohoto chování může být např. agresivita, asociální chování nebo soutěživost. Nízká frustrační tolerance vůči překážkám ve škole také přispívá ke vzniku agresivního chování. Konfliktní situace nebo neúspěch vyvolávají zvýšené citové napětí a nervozitu, které mohou opět vést k agresi.

4. Citová deprivace má vliv na žáka a může vyvolat poruchy chování vedoucí k agresivitě. Problémy a poruchy v chování žáků jsou ovlivněny zejména rodinou, která má vliv na rozvoj osobnosti a chování žáka. Záleží na výchově a

výchovných přístupech rodičů. Dále má výrazný vliv i širší sociální prostředí a sociální vztahy, v nichž žák žije (sociální atmosféra ve třídě, vztahy se spolužáky, s učiteli). (Gajdšová, Herényiová, 2006, s. 199-200).

5. Touha po moci a přání ovládat druhé lidi je další silný motiv vedoucí k šikaně. Agresor se cítí dobře, když může někoho ovládat, když je mu vydán na milost.

6. Motiv krutosti není jen výsadou sadistů, ale dřímá ve většině lidí a lze ho probudit někdy snadno. Při šikaně lze tento motiv uspokojit.

7. Týrání druhého člověka je vlastně experimentem. Iniciátor šikany je zvědavý kam až může dojít, co všechno oběť vydrží, jak se zachová ve strachu apod. (Říčan, 1995, s. 30).

8. Posledním z výčtu příčin k šikaně uvádím motiv, kdy je šikanujícím již dříve šikanovaný žák. Ze strachu, že se sám stane znovu obětí, raději někoho šikanuje.

Podle Langer (2001, s. 325) spočívají příčiny šikanování do těchto pěti okruhů:

1. silácké tendence u dospívajících (především u chlapců)
2. vývojové změny osobnosti v důsledku formování skupiny (sociálního statusu)
3. vědomí méněcennosti
4. disharmonický vývoj osobnosti psychopatického typu a upokojení jeho zvrácených potřeb
5. nenávisť národností, rasová, náboženská, názorová, ...

K šikaně podle Černocho (1997, s. 58) dochází hlavně v sociálních skupinách, kde je nedostatečná autorita vedoucího a kde je organizačně vytvořen nekontrolovaný prostor pro výskyt šikany.

5. Následky šikany

Pokud dojde k šikaně, která není soustavná a vyskytne se jen ojediněle, nezanechává obvykle trvalé následky na oběti. Naproti tomu systematická šikana může způsobit oběti dlouhodobé problémy (<http://cs.wikipedia.org>).

Jiné následky také zanechá šikana na obětech v počátečních stupních šikanování a jiné v pokročilých stupních. Podle Říčana (1995, s. 38) je šikana dlouhodobá záležitost a jak pro oběť, tak pro agresora i přihlížející šikaně z ní vyplývají samé negativní důsledky. Parry a Carrington ve své práci (1997, s. 11) uvádějí, že děti, které si zafixují násilí jako výhodu, užívají takové chování i v dospělosti.

5.1 Následky na život oběti

V dospělosti se oběť šikany obvykle zbaví, protože si vybírají prostředí, ve kterém tráví svůj čas. Mají však zkažené dětství a na jejich osobnosti šikana také zanechá známky. Mají pocity méněcennosti, sklony k depresi a k pochybám o sobě samém (Říčan, 1995, s. 38).

5.1.1 Posttraumatická stresová porucha

Bývalá oběť si nese následky na duševním a tělesném zdraví po celý svůj život. Podle Bendla způsobuje šikana oběti silný sociální stres. Pokud neunes oběť další nátlak ze strany agresorů, vede tato situace v nejhorším případě až k sebevraždě. V důsledku těžké velmi stresující události (jednorázové nebo dlouhodobé), což je v tomto případě šikana, může dojít ke vzniku posttraumatické stresové poruchy. Je to vážné onemocnění, která se projevuje čistě psychickými a somatizujícími symptomy. Může být přechodné nebo celoživotní. Tato porucha je definována jako stav člověka, který si prožil události nebo byl svědek události, jejichž součástí bylo bezprostřední nebo možné ohrožení na životě nebo těžké zranění. Mezi hlavní příznaky posttraumatické stresové poruchy patří opakované stresující vzpomínky na události, sny o těchto traumatizujících událostech, zraňující událost se jakoby vrací v jednání a pocitech, nemocný má iluze a halucinace související se zraňující událostí. Jedinec prožívá intenzivní stres, pokud se setká s podněty, které tuto událost připomínají. Proto se raději takovým

podnětům (místům, činnostem, lidem, pocitům, myšlenkám) vyhýbá. Tito lidé mají pocit odloučení od druhých lidí, mají zúžený rozsah citového života, mají pocit zkrácené budoucnosti, neuvažují o manželství a dětech ani kariéře v práci. Jsou často podráždění, mají poruchy spánku, objevují se u nich přehnané odpovědi na nepatrný podnět, mají zvýšené sklony k úzkosti, snížení imunity, špatně se soustřeďují a mají větší sklon k prožívání bolesti. Aby byla oběti diagnostikována posttraumatická stresová porucha, musely by příznaky této poruchy přetrvávat více než 4 týdny, být příčinou klinicky významných obtíží nebo poškozovat osobnost v sociálních vztazích (Bendl, 2003, s. 35-37).

5.1.2 Kumulovaný efekt

Je to jev, při kterém se u oběti šikany objeví kromě fyzické bolesti, pocitu ponížení a strachu ještě pocit, že s ní opravdu není něco v pořádku, že je divná, zvláštní a začne se více zabývat sama sebou. Nakonec dojde k závěru, že je špatná, že chyba je v ní a špatné zacházení s vlastní osobou si zaslouží. Jestliže má oběť nízké sebevědomí, tak se ve svém negativním sebehodnocení ještě více utvrdí (Bendl, 2003, s. 38, 39).

5.2 Agresor a přihlízející

Agresoři se v budoucnosti často stávají členy pochybných part a v dospělosti mají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti. Šikanující dívky tyto konflikty tolik nemají, zato bývají prý kruté k vlastním dětem. Fontana (1997, s. 304) dále dodává, že trýznitelé toho obvykle ve škole mnoho nedokážou a při první příležitosti školu opouští.

Podle Říčana (1995, s. 38) zůstane přihlízejícím pocit špatného svědomí za to, že nepomohli a strach z toho, že by se sami mohli stát obětí.

Důsledkem šikany je přehlížení mravních norem, utváření a upevňování antisociálních postojů a to vede k cestě do kriminálu nejen u agresorů, ale i přihlízejících (Kolář, 1997, s. 16).

6. Právní aspekty projevu a řešení šikany

Problémem šikany, jak píše Lovasová (2005, s. 18), je ta skutečnost, že je prováděna dětmi a na dětech, proto agresoři většinou nejsou sami ještě trestněprávně či občanskoprávně odpovědní. Další komplikací je situace, kdy oběť pod výhrůzkami páchá trestné činy a stává se tak v očích učitelů a policie nedůvěryhodnou osobou.

Jak dále uvádí Bendl (2004, s. 65) nezletilci nemohou být vzati do vazby a pokud spáchají trestný čin, pro nedostatečný věk je věc odložena. Poté řeší celou záležitost kurátor mládeže. Pokud je žákovi 15-18 let pak se z hlediska trestního práva řadí mezi mladistvé a má tzv. částečnou trestní odpovědnost a může být jako pachatel postižen.

Podle právníka JUDr. PhDr. Oldřicha Choděry pachatel do patnácti let věku nemůže být postižen, ale může být předán do péče orgánu sociálně-právní ochrany nebo mohou být postiženi jeho rodiče. Dále může být nezletilému pachateli nařízena ústavní výchova nebo je nad ním stanovený dohled.

V právní praxi se pojem šikana nepoužívá, ale je nahrazen jako synonymum pro „*úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho důstojnost*“. Toto jednání může mít formu fyzickou, slovního útoku nebo hrozbou násilí a musí být úmyslné. Aby byla šikana brána jako trestný čin, musejí být splněny ještě další podmínky:

1. *„Pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu.*
2. *Musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti.*
3. *Jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně“.*

(<http://www.poradenskecentrum.cz>)

Podle ustanovení trestního zákona je šikana postihována jako trestný čin omezování osobní svobody, útisku, loupeže, vydírání, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, znásilnění nebo trestný čin pohlavního zneužívání. Šikana, která se odehrála jako jednočinný skutek, může být kvalifikována jako více trestných činů (<http://www.poradenskecentrum.cz>).

Právní řešení šikany je problematické, agresor tudíž může někdy uniknout potrestání a to vede u oběti k pocitu nespravedlnosti. Jak se agresor potrestá, záleží na situaci, ve které se oběť nachází.

Povinností školy podle právního řádu je zajišťovat preventivní, ale i aktivní následnou ochranu žáků před šikanou (<http://www.sikana.cz>).

Jestliže dojde k šikanování během vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Ředitel školy nebo pedagog může být právně nebo pracovněprávně potrestán, pokud dojde k zanedbání povinností, neřešení šikany nebo dokonce k jejímu podporování. Rodiče mohou od školského zařízení v některých případech požadovat i náhradu škody, která vznikla v důsledku šikany. Do toho spadá náhrada na věcech, zdraví (včetně způsobené psychické újmy), ale i náhrada za škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění doprovodu dítěte do školy a ze školy apod. (<http://www.poradenskecentrum.cz>).

Ředitel školy je povinen oznámit případ šikany Policii ČR, pokud má podezření, že šikanování naplňuje skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu. Škola musí také bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují žáka, nebo že žák spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.

Pokud jsou rodiče nespokojeni s přístupem školy k řešení šikany jejich dítěte, mohou se s podáním stížnosti obrátit na ministerstvo školství (Bendl, 2003, s. 40, 41).

7. Řešení šikany

Abychom mohli šikanu řešit, musíme jí rozumět. Neexistuje totiž nějaký jednotný, vyčerpávající návod, který by šel použít pokaždé ve stejné situaci, protože každá škola, třída i aktéři šikany jsou jiní. Každý případ šikany je trochu jiný a proto vyžaduje trochu odlišný přístup a postup. Záleží také na osobnosti učitele a jeho schopnostech. Proto by každý pedagog měl rozumět dětskému jednání, pochopit jeho příčiny a smysl a tím šikaně předcházet (Říčan, 1995, s. 11).

7.1 Škola, učitel

Jak mají pedagogové zasáhnout, když zjistí, že je dítě ve škole šikanováno? Jak postupovat, aby se neudělala vážná chyba ve vyšetřování?

Prvním krokem je podle Gajdošové předběžné sondování, jaká je míra šikany. Protože oběť převážně mlčí a nikomu se nesvěří se svým trápením, je odhalení šikany těžké. Nejdříve se proto musíme zaměřit na příznaky a projevy šikanování (viz kapitola 3. Diagnostika šikany). V počáteční etapě šikanování se ve třídě ještě otevřeně mluví o tom, kdo šikanuje (viz kapitola 2.3 Vývoj šikany). V pokročilém stadiu nechtějí žáci říci, kdo ubližuje, protože ve třídě je atmosféra strachu a napětí. Je třeba žáka, který se stal obětí, ve třídě pozorovat. Sledovat jak sám prožívá situaci, když se mu žáci smějí, pokud například neodpoví správně na otázku učitele. Nejlépe je zprostředkovat rozhovor žáka se školním psychologem. Gajdošová uvádí, že pedagogové jsou schopni pomoci v prvních třech etapách vývoje šikanování, poté už musí bezpodmínečně zasáhnout odborník (Gajdošová, 2006, s. 219-221). Podle Koláře bychom mohli nesprávným zásahem situaci ještě více zhoršit. Pokud se pustíme do vyšetřování šikany, musíme si dát pozor na:

- lhaní agresorů, falešné svědky
- neschopnost oběti podrobně vypovídat, svědčit
- bránící rodiče agresorů, kteří chtějí potrestání oběti (věří lžím svých dětí)
- snahu rodičů oběti o zastavení vyšetřování z důvodu strachu o své dítě

(Kolář, 1997, s. 77)

Bendl (2003, s. 49, 50) dodává, že je u jedinců, kteří se účastnili šikanování v jakékoliv roli (oběť, přihlížející, agresor) nutný sociální, pedagogický, popř. psychiatrický zásah.

7.1.1 Řešení šikany v počátečním stadiu

Nejdříve se budeme zabývat tím, jak poskytnout tzv. první pomoc při provalení šikany, která je prozatím v počátečních stádiích. Platí zásada, že musíme zabránit prozrazení toho, kdo o šikaně informoval, aby se agresori nemstili. Vyšetřování obětí a svědků musíme provést tak, aby si ostatní nemohli vyhodnotit, co kdo řekl (např. mluvíme postupně se všemi žáky nebo uděláme sociometrické šetření celé třídy). Důležité pro volbu taktiky vyšetřování a hledání vhodných svědků je mít správný odhad stadia „onemocnění“ třídy a věk žáků (Kolář, 1997, s. 77, 93, 97).

Strategie první pomoci je univerzální, časově méně náročná než jiné strategie a pedagog ji může ve škole použít. Zahrnuje pět po sobě následujících kroků:

1. *Rozhovor s informátory a oběťmi*
2. *Nalezení vhodných svědků*
3. *Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace obětí a agresorů)*
4. *Zajištění ochrany obětem*
5. *Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi (Kolář, 1997, s. 94)*

1. krok

Rozhovor s informátory, svědky, oběťmi, ale s každým odděleně tak, aby nikdo z nich nevěděl, co kdo řekl. Chráníme tím informátora před pomstou agresorů.

2. krok

Najdeme svědky, kteří jsou ochotni pravdivě vypovídat (ještě nepřijali normy šikanování).

3. krok

Individuální rozhovory se svědky jednotlivě nebo i konfrontace. Nikdy však nekonfrontujeme oběti a agresory nebo svědky a agresory. Pozor však na falešné svědky.

4. krok

Ochrana oběti. Například zajistit bezpečný odchod domů.

5. krok

Naposledy když máme dostatek informací (důkazů) uděláme rozhovor s agresory nebo konfrontaci mezi nimi. Platí zde tvrdá taktika výslechu. Musíme být na to důkladně připraveni. Polehčující okolnost může být, když se agresori přiznají, jinak mají být tvrdě potrestáni. K dispozici by měl mít pedagog i sociogram skupiny získaný pomocí sociometrických metod, aby věděl kde hledat nejslabší článek v řetězu falešných svědků (Gajdošová, 2006, s. 219-221). Kolář (1997, s. 96) poukazuje, že tento rozhovor s agresory je potřebný k tomu, abychom agresory zastavili v šikanování, ochránili tak oběti, ale i je samotné před dopady jejich činů. V průběhu šetření je vhodné použít princip tzv. přitlačení ke zdi, kdy agresorům pohrozíme vyloučením ze školy či policií, pokud by došlo k jakémukoliv náznaku šikanování.

Všechny tyto kroky jsou nezbytné při vyšetřování šikany a nemůžeme žádný vynechat. Dodržujeme i pořadí těchto pěti kroků, kromě kroku čtvrtého o ochraně oběti, to samozřejmě lze měnit podle situace. Díky této strategii první pomoci zjistíme vnější obraz šikanování a musíme nalézt odpovědi na tyto otázky:

- *„Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?*
- *Kdo je obětí i agresorem, popřípadě kolik je těchto „obojetných“ žáků?*
- *Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník šikanování?*
- *Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?*
- *K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?*
- *Jak dlouho šikanování trvá?“*

(Kolář, 1997, s. 94)

Abychom úspěšně provedli metodu nátlaku, a abychom byli chráněni před stížnostmi rodičů, je důležité si výpovědi ke každé otázce zapsat a uspořádat do důkazního materiálu. Především si přehledně zpracovat hlavní typy agresorů a poznamenat si přesně kdy, kde, jak a komu co udělali (Kolář, 1997, s 94, 95).

Taktika k získání úplných a věrohodných výpovědí

Speciální metody a psychologická tvrdost není u počátečních stadií šikanování nutná. Metody taktiky spočívají v momentě překvapení a skrytosti. Naším cílem je vyšetřovaného agresora zaskočit a on nemá tudíž připravenou nepravdivou výpověď. Proto se snažíme dělat rozhovory s informátory a oběťmi tak, aby to nikdo nevěděl. Společně s nimi se snažíme nalézt vhodné svědky. Musíme zjistit, kteří žáci s obětí sympatizují, neodmítají ji a také žáky nezávislé na agresorech. Poté můžeme přejít k vyšetřování svědků, které můžeme rozdělit na čtyři fáze: tzv. zahřívací předkolo, monolog, dialog a konfrontaci.

1. Vyšetřování svědků

V „zahřívacím předkole“ povzbudíme, podpoříme žáky a slíbíme jim, že jejich pomoc nebude prozrazena. Zajistíme tak jejich bezpečnost. Poté přejdeme k monologu a necháme žáka souvisle vypovídat, co a jak se vlastně všechno stalo. Můžeme se tak dozvědět, na co bychom se nezeptali. Dalším krokem je dialog, kdy pedagog klade žákovi otázky. Poslední v řadě je konfrontace, kterou používáme, když je vyšetřování obtížné. Pedagog reguluje ujasňování rozporů ve výpovědích dvou svědků, přitom pozoruje i neverbální projevy.

2. Vyšetřování agresorů

Použijeme také tuto čtyřfázovou strukturu vyšetřování. V první fázi je důležitý moment překvapení, šok, pracujeme s citovým napětím. Docílíme toho tím, když například ukážeme agresorovi jednoznačné důkazy a detailně popíšeme jeho roli při šikanování. Nesmí z toho však poznat, kdo to na něj řekl. Následuje monolog, agresor vypráví svou verzi a pedagog sleduje, jestli se neprořekne. Při dialogu pracujeme s citovým napětím, které je důsledkem samotného vyšetřování. Napětí stupňujeme tzv. přitlačením ke zdi, kdy nabídneme agresorovi polehčující

okolnosti po přiznání, nebo naopak tvrdé potrestání po dalším lhaní. Systematicky rozvracíme křivé výpovědi a pracujeme s přeřeknutím agresora. Manipulujeme s vnitřním konfliktem žáka, kdy se ho snažíme přesvědčit o nevýhodnosti lhaní apod. Ke konfrontaci přistupujeme, pokud nestačí konfrontace svědků. Žáky vyšetřujeme zblízka, abychom jim lhaní neusnadňovali a lépe si všimli neverbálních projevů jako například cukání koutků, zčervenání aj. (Kolář, 1997, s. 98-100).

7.1.2 Pokročilé šikany

U pokročilých, dokonalých šikan, kterých se dopouštějí především adolescenti, vyžaduje vyšetřování odborné a psychologicky tvrdé postupy. Používají se metody kriminalistického výslechu a speciální diagnostické metody, kterými zjišťujeme vztahy a postoje žáků, ale také pravdivost výpovědí. Setkáváme se často s falešnými svědky, křivou výpovědí a zapíráním, proto musí být výslech perfektně připraven. Na podezřelé agresory lze uvalit vazbu, jestliže jsou podezřeni z páchaní trestné činnosti a mohli by ovlivňovat svědky nebo ohrožovat život oběti. (Kolář, 1997, s. 97)

Každá škola by měla mít připravený tzv. poplachový plán, aby všichni pedagogové věděli jak jednat, pokud dojde k provalení šikany v pokročilém stadiu. Může to být například tzv. třídní lynčování, které se vyznačuje extrémní násilností celé třídy vůči oběti. Zde se musí zasáhnout ihned a není možné čekat na odborníky, protože oběti už jde o život. Následně je ale pomoc specialisty nutná.

U pokročilých šikan je první pomoc následovná. Nejdříve musí překonat pedagog šok, z toho co se mu naskytlo za hrůzný obraz násilí a toto násilí zastavit. Poté následuje bezprostřední záchrana oběti a zvláštní organizační opatření. Nakonec použijeme u celé třídy pětikrokovou strategii (Kolář, 2001, s. 133,135)

7.1.3 Odstranění šikany - náprava

Po získání potřebných informací následuje náprava. K odstranění šikany lze použít dva zcela odlišné postupy. První je metoda vnějšího nátlaku (metoda restrikce), která lze užít v počáteční etapě šikanování, kdy se viníkům pohroží

trestem. Důležité je jednoznačné pevné stanovisko, že šikanování se ve škole nebude trpět a viníci budou náležitě potrestáni např. vyloučením za školy, snížením známky z chování, krátkodobým pobytem v dětském diagnostickém ústavu apod. Velmi důležitý je zde samotný akt oznámení viníků. Poté se pozvou jednotlivě na rozhovor rodiče agresorů, kde jim je vysvětleno, že chceme jejich dítěti pomoci, ale nesmíme jim prozradit zdroj informací.

Druhý způsob jak bojovat s šikanou je metoda usmíření (vnitřní přeměna vztahů mezi obětí a agresorem). Agresoři se netrestají, ale naopak řízeným postupem se společně hledá náprava atmosféry ve třídě. Nečekaná důvěra a laskavý přístup k agresorům vyvolávají zlom v agresivních postojích. Tento přístup lze použít pouze při systematické práci se skupinovou dynamikou třídy, která by měla být samozřejmostí v primární prevenci šikanování ve školách a v počátečním stadiu šikanování (Gajdošová, 2006, s. 223).

Pokud nedochází k řešení šikany na škole, nebo je neúčinné, rodiče mají možnost dát dítě na jinou školu. Říčan uvádí, že v polovině případů to oběti pomůže například díky lepšímu kolektivu, který vede lepší pedagog. Ovšem pro agresora znamená odchod oběti triumf, jeho pozice ve třídě se ještě více upevní a je poškozena mravní výchova celé třídy (Říčan, 1995, s. 9).

Potrestání agresorů

Správně by měla být informována o způsobu potrestání agresora celá třída, aby žáci viděli, že se mají respektovat kázeňské normy školy a je zajištěna ochrana slabších před silnějšími.

Jak je uvedeno ve Věstníku MŠMT v článku pět (<http://www.msmt.cz>), škola má k dispozici v případech šikany možnost použít tato výchovná opatření:

- „*Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele.*
- *Snížení známky z chování.*
- *Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.*
- *Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP“.*

V mimořádných případech jsou ještě tyto možnosti:

- *„Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.*
- *Podání návrhu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.*
- *Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.“* (<http://www.msmt.cz>)

7.2 Příklady postupů při práci se skupinou

Podle Koláře (2001, s. 172-176) je kromě vnějšího obrazu šikanování zapotřebí znát i skupinovou dynamiku šikanování. Musíme zmapovat systém sil a vztahů ve třídě. Abychom se zorientovali ve vztazích nemocné skupiny, můžeme použít diagnostiku dynamickou nebo diagnostiku testovou. Dynamická diagnostika probíhá během normálního chodu výuky a je založena na základě povídání, pozorování a ovlivňování skupiny při hrových a modelových situacích. Mezi skupinové techniky, které napomáhají k identifikaci šikanování, patří mimo jiné pohybové sociogramy, práce s osobním teritoriem, řešení morálních dilemat, modelových a zátěžových situací nebo arteterapie zaměřená na orientaci ve vztazích ve skupině. Naproti tomu testová diagnostika využívá sociometrie, která měří sociální vztahy uvnitř skupiny. Mezi ověřené sociometrické testy patří sociometricko-ratingový test tzv. SO-RA-D, kdy prostřednictvím pětibodové škály každý žák hodnotí své spolužáky, jak jsou mu sympatičtí a jak se mu zdají vlivní. Druhým testem je dotazník specifických sociálních rolí ve škole tzv. DSSR. Jde o soubor dotazů na specifické sociální role a nepřímo na postoje a vlastnosti. Např. Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát? Díky těmto metodám můžeme odhadnout důležitá fakta, jako např. kdo šikanuje, zda jsou ve skupině pozitivní a silné osobnosti, které by nám pomohli v boji s šikanou nebo jaký zaujímají žáci postoj k šikanování.

Pro celkovou léčbu skupiny v počátečním stadiu šikanování je vhodné použít základní intervenční program (ZIP). Tento program můžeme použít jako jednorázový minimální zákrok proti šikaně nebo jako počátek celoroční komunitní práce se třídou. Cílem je ozdravný proces celé skupiny, kdy se snažíme o vnitřní proměnu vztahů ve třídě a posílení obranyschopnosti proti šikaně. Tento program může být prováděn například výchovným poradcem, třídním učitelem, specialistou z pedagogického centra apod., ale musejí být řádně vyškoleni (Kolář, 2001, s. 177-178). Základní intervenční program můžeme rozdělit do 4 etap. Etapa první se nazývá diagnostika. V této etapě zjišťujeme skrytý život nemocné skupiny pomocí sociometrických testů. V druhé etapě s názvem „Podpurná atmosféra a motivování žáků pro spolupráci“ je cílem navázání kontaktu a probuzení zájmu o změnu vztahů mezi žáky. Třetí etapa, tzv. pomoc a intervence, se snaží o vlastní léčbu vztahů ve skupině. V poslední čtvrté etapě se hodnotí situace, účinnost základního intervenčního programu a poskytnou se nejdůležitější informace třídnímu učiteli. Pokud se učitel účastní přímo tohoto programu, je situace pro všechny výhodnější (Kolář, 2001, s. 235-242).

7.3 Co poradit rodičům

Ve většině případů rodiče o šikanování svého dítěte nevědí, protože si děti, přestože se nacházejí v krajní nouzi, nedokážou o pomoc říct. Rodinné vztahy mohou být pořádku, ale přesto dítě z různých důvodů (např. hanba, strach,...) raději o šikaně nemluví. Rodiče by měli být všímaví, aby nepřehlédli projevy šikany (viz kapitola 3.1). Měli by se snažit dítěti co nejvíce přiblížit, podpořit ho, povzbudit a věřit mu, pokud se jim něco zdá být v nepořádku (Kolář, 1997, s. 111).

Zde uvádím několik možností podle Koláře, jak mohou rodiče reagovat a hledat řešení, pokud zjistí, že je jejich dítě šikanováno.

1. Poskytnout dítěti maximální oporu

Nejdříve musí rodiče zjistit, co se vlastně stalo (kdy, kde, jak a kdo) a s dítětem do nápravy situace o vývoji situace mluvit. Pokud mu hrozí nebezpečí tak ho nechat raději doma.

2. Návštěva ředitele a třídního učitele

Cílem je pedagogy informovat o tom, co se od svého dítěte dozvěděli a zjistit, jestli škola poskytne odbornou pomoc. Rodiče by se měli přímo zeptat, jestli mají učitelé odborné zkušenosti, jak budou šikanu jejich dítěte vyšetřovat, jakou zvolí metodu nápravy, jestli vyhledají odborného pracovníka apod. Pokud se škola nechce tímto problémem zabývat, mohou na ni rodiče podat stížnost, že nezabezpečuje základní práva dítěte. Jak uvádí Bendl (2004, s. 21), v praxi se nejdříve projevy nekázně snaží řešit učitel sám. Poté se snaží problém řešit s rodiči nebo kolegou, třídním učitelem a nakonec s výchovným poradcem, školním metodikem prevence, ředitelem aj.

3. Další opatření podle situace ve škole

Dobré je navázat kontakt s odborníkem (pedagogicko-psychologická poradna, linka důvěry aj.). Jedno z řešení je dojít za rodiči agresora a pokusit se společně najít správné východisko z této situace. Jestliže je to nutné měli by rodiče zajistit ochranu dítěte po cestě do školy a zpět. Pokud je šikanování závažné, je možné podat na policii trestní oznámení (Kolář, 1997, s. 114 -116).

8. Prevence šikany

V pedagogickém slovníku popisují prevenci jako soubor opatření, které se zaměřují na předcházení nežádoucích jevů (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 167). Kolář (2001, s. 197) ve své práci zdůrazňuje, že do prevence patří nejen předcházení šikanování, ale také i jeho řešení. Díky prevenci ve škole se snažíme, aby byly děti chráněné před týráním od spolužáků.

Prevenci sociálně patologických jevů můžeme rozdělit na prevenci primární a sekundární. Do primární zahrnujeme všechny konkrétní aktivity, jejichž cílem je předejít problémům a následkům těchto nežádoucích jevů a minimalizovat jejich negativní dopad a šíření. Základním principem primární prevence je výchova k osvojení pozitivního sociálního chování, zachování integrity a zdravému životnímu stylu. Specifická primární prevence je určena pro jednotlivce a rizikové skupiny (bez prevence se u nich předpokládá další negativní vývoj), pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami, ale může být zaměřena i na širší populaci. Naproti tomu nespecifická primární prevence je základ celého systému prevence a je určena pro širokou veřejnost dětí a mládeže. Zaměřuje se především na harmonický rozvoj osobnosti každého dítěte a vede k odpovědnosti za své jednání. Zahrnujeme sem například zájmové a sportovní volnočasové aktivity a jiné programy, díky kterým děti využívají smysluplně svůj volný čas (www.msmt.cz). Podle Klapilové (1996, s. 47) mohou ovlivňovat pedagogové volný čas žáků ve dvou rovinách. První možnost je výchova ve volném čase neboli zorganizování zájmových aktivit. Nebo druhý způsob, to je motivace dětí ke vhodným činnostem, předkládáním nabídek a možností jak optimálně využít volný čas.

Do sekundární prevence můžeme zahrnout program proti šikanování, na jehož vzniku se podílí všichni pracovníci školy. Cílem programu je co nejdříve odhalit a odstranit případnou šikanu. Do tohoto programu patří přítomnost odborníka pro prevenci šikanování, dále domluva pedagogů jak budou postupovat při řešení šikany, režim proti šikanování, který mimo jiné zahrnuje i dozory učitelů o přestávkách. Spadá sem také depistážní šetření výskytu šikanování a seznámení rodičů s bojem školy proti šikaně (Kolář, 2001, s. 190).

Podle Gajdošové musejí mít žáci, kteří šikanují spolužáky, přesně určené hranice svého chování. Potřebují soubor pevných a reálně splnitelných pravidel, ze kterých je jasné, že šikanování škola v žádném případě netoleruje. Pokud se šikanujícímu žákovi pomůže dosáhnout úspěchu v něčem jiném než v šikanování, často s šikanou přestane. Jestliže, jsou však sklony k šikanování zakořeněny hluboko v duši dítěte, pak potlačení vyžaduje delší dobu (Gajdošová, 2006, s. 218).

8.1 Systém prevence šikany na ZŠ

Škola nemá funkci jen vzdělávací, ale velký význam má i pro sociální komunikaci a výchovu obecně. Ve škole může docházet ke konfliktním situacím, proto má škola vytvořen systém sankcí, kterými postihují žáka, jestliže nedodrží vyžadované jednání. Díky tomu se většina problémů vyřeší, ale nesmí být dítě nespravedlivě potrestáno. Jestliže se to někdy stane, má dítě poté pocit křivdy a tendence tyto pocity ventilovat například násilím (Jedlička, Kořa, 1998, s. 71, 72).

Povinností školy je předcházet náznakům agresivity, všem způsobům šikanování mezi žáky a zajistit tak žákům pocit bezpečí a jistoty. Šikanování nesmí učitelé ani ostatní zaměstnanci školy akceptovat. Škola by měla vytvářet dobré sociální klima pro žáky a produktivní prostředí (Bendl, 2003, s. 13).

Ideální skupina odolná proti šikaně však nevznikne sama, protože lidská strategie je skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Proto musí působit na skupinu pedagog, aby nebyla imunita skupiny vůči šikaně oslabena. Učitel by se měl snažit odstranit například lhostejné vztahy ve třídě, atmosféru rivalry a nepřátelství, sympatizující postoje k šikanování apod. (Kolář, 1997, s. 31-40). Skupina nešikanujících a zároveň nešikanovaných žáků se nazývá mlčící menšina (většina). Podle Bendla (2003, s. 49) je zapotřebí zpracovat nejdříve tuto skupinu pro boj proti šikaně. Patří sem jedinci fyzicky vyspělejší, takže si na ně nikdo netroufne, děti šikovné, sportovně nadané, žáci oplývající humorem, sociální inteligencí a patřičnou dávkou zdravého sebevědomí. Pokud dostaneme tyto děti na svoji stranu a zainteresujeme je v oblasti potírání šikany, potom je větší naděje na úspěch. Takové děti mohou být dobrými kamarády

potencionálních obětí nebo jejich ochránci. Chceme-li předejít vzniku šikany, je podle Gajdošové nejlepší začít s preventivními aktivitami hned na začátku školního roku. Ve škole by mělo být nestresové prostředí, ve kterém se žák cítí dobře, bez strachu, napětí a konfliktů. Šikanování lze předejít především tím, že klademe důraz na rozvíjení sociálních dovedností, sociálních kompetencí a sociálně-emoční vývoj osobnosti žáků. Pak budou dobré mezilidské vztahy mezi učiteli a žáky i mezi žáky navzájem. Žáci by se měli učit tolerovat a akceptovat jiné názory, postoje a vyznání víry, jiné rasy a sociální skupiny, dále se naučit správně řešit konflikty a vcítit se do situace druhých lidí (Gajdošová, 2006, s. 223).

V boji proti sociálně patologickým jevům, tudíž i proti šikaně, je v resortu školství základní primární prevencí tzv. Minimální preventivní program. Musí ho mít vypracovaný každá škola a je kontrolován Českou školní inspekcí. Patří do něj:

- Systémové zavádění etické a právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu, apod.
 - Různé metody působící na jednotlivce a skupiny dětí zaměřené a podporu rozvoje jejich osobnosti a sociálního chování
 - Vytvoření podmínek pro smysluplné využití volného času dětí
 - Spolupráci s rodiči, osvětová činnost pro rodiče v oblasti zdravého životního stylu
 - Odpovědnost za systematické vzdělávání pedagogů v metodikách preventivní výchovy, v netradičních technikách pedagogické preventivní práce s dětmi a řešení problémových situací
 - Průběžné sledování konkrétních podmínek a situace ve škole z hlediska rizik výskytu nežádoucích jevů a uplatnění preventivních metod umožňující včasný zásah u ohrožených dětí
 - Zaměřit diferencované preventivní aktivity na jednotlivé rizikové skupiny dětí
- (www.anebo.upol.cz)

Škola je výchovná instituce a může provádět primární prevenci proti sociálně patologickým jevům různými způsoby. Buďto jako poučení dětí o účelu a

způsobu užití látek, které negativně působí na psychiku i celý organismus (v rámci předmětů jako např. biologie, občanská výchova, tělesná výchova, nebo i jednorázové akce tj. přednášky, besedy, filmy) nebo tzv. peer-programy, které jsou prováděny ve spolupráci s předem připravenými dobrovolníky z řad vrstevníků (Klapilová, 1996, s. 45).

Abychom odstranili násilí ze školy, musíme ukázat žákům, že pro agresi a násilí není ve škole místo. Žáci se musejí naučit převzít odpovědnost za své chování. Jestliže je ve třídě žák nebo skupina žáků, kteří ostatní ohrožují, je třeba si s nimi o samotě promluvit. K těmto rozhovorům si můžeme přizvat i další učitele nebo rodiče. Nesmíme je však z třídní skupiny vyloučit, mohli bychom tím situaci ještě zhoršit. Problémoví žáci by měli pochopit, že se chovali nesprávně a svůj prohřešek by měli napravit (H. Erb, 2000, s. 94, 95).

Jak uvádí Kolář (1997, s. 17) proti šikanování se dá na školách úspěšně bojovat. Nejdříve se však musí pedagog seznámit a porozumět skupinově dynamické teorii šikany (viz kapitola 2.3 Vývoj šikany). Fontana (1997, s. 305) také uvádí, že dochází k výraznému poklesu šikany na školách a tím pádem i zmenšení přenosu násilí mimo školu, pokud se ve škole bojuje proti šikaně soustavně.

Model prevence školních šikan podle Koláře (2001, s. 198) je následující:

- Specifický program proti šikanování jako součást školní komunity
- Pedagogická komunita, která podporuje obranu školy proti šikanování
- Pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostické ústavy apod.
- Spolupráce škol s odborníky a organizacemi zabývající se prevencí šikanování
- Ministerstvo a krajské úřady pomáhající budovat preventivní opatření proti šikaně
- Česká školní inspekce, ministerstvo školství a krajské úřady kontrolující připravenost škol na problém šikany
- Nevládní organizace kontrolují situaci a ochraňují práva dětí

8.1.1 Celoškolní přístup boje proti šikaně (celoškolní strategie)

V první řadě je nutné zjistit charakter a rozsah šikany na škole, nejlépe pomocí dotazníků. Poté je zapotřebí zapojit do prevence celou školu. Parry a Carrington ve svém díle rozdělují celoškolní přístup do čtyř hlavních bodů:

- Zvýšení informovanosti učitelů, rodičů i žáků. Učitelé mají být informováni o rozsahu problému na jejich škole a o způsobech pomoci. Rodiče a děti by se měli dozvědět, že škola proti šikaně bojuje a uvítá jejich spolupráci. Žáci by měli být informováni o tom, že se šikana objevila ve škole, vyšetřuje se a mohou za učitelem přijít se stížností.
- Jasně daná pravidla chování ve škole. Doporučuje se, aby měli žáci možnost podílet se na koncipování těchto pravidel. Jak uvádí ve svém díle Kolář (2001, s. 182-183) mohou žáci za dopomoci učitele vytvořit tzv. třídní chartu proti šikanování. Jsou to pravidla chování žáků a učitele, která by měla zabránit šikanování. Na jejich tvorbě se aktivně podílejí samy děti. Hlavním cílem této charty je dát všem na vědomí, že šikanování nebude tolerováno. Tím, že si děti tyto pravidla vytvářejí samy, způsobuje, že je berou vážně, rozumí jim a učí děti vidět násilí z pohledu práva druhého člověka. Na stejném principu je založena například i petice proti násilí a šikaně ve škole viz Příloha 1.
- Vytvořením dobrého školního klimatu můžeme dosáhnout snížení výskytu šikanování.
- Celoškolní strategie by měla být vypracována na základě diskuse zaměstnanců školy, měla by zahrnovat výstižnou definici šikany a být průběžně aktualizována. Dále by měla být součástí školních pravidel týkajících se kázně a chování, jasně ukazovat, že šikana není ve škole tolerovaná a každému zaměstnanci školy, žákům i rodičům dát návod, jak se zachovat, pokud se dozvedí o šikaně (Parry, J., Carrington, G., s. 41, 42).

Fontana do celoškolní strategie proti šikanování dále zahrnuje systém osobního poradenství na pomoc obětem i agresorům, zvýšený dohled učitelů

v místech, kde by mohlo k šikaně docházet, ale i zapojení nepedagogických pracovníků vyskytujících se ve škole. Dále sem patří např. školní rada tvořená žáky, která by mimo jiné informovala učitele o šikanování a podávala návrhy k nápravě. Všechny případy šikanování by se měly zaznamenat a dále sledovat. Sankce trýznitelům dávat takové, aby sloužily cílům nápravy a nedělali z nich oběti. I agresori jsou jen děti a potřebují pomoc, nejlépe prostřednictvím poradenství (Fontana, 1997, s. 304).

Vrstevnické skupiny jsou neformální skupiny přirozené pro život dětí a mládeže a jsou socializačním činitelem, který nemůže být nahrazen formální skupinou. Většina těchto skupin je pozitivně zaměřená, ve svém programu má hry, zábav, komunikaci a nazývají se party. Zatímco skupiny s asociálním zaměřením se označují jako tlupy nebo gangy. Školní třída je formální skupina vytvořena vnější autoritou, ale po určité době se uvnitř vytvoří i skupiny neformální na základě zájmů nebo emocionálních vazeb členů. Někteří žáci nepatří k žádné vrstevnické skupině a jsou osamoceni. Každý učitel by měl znát neformální strukturu vztahů ve své třídě, neboť má tato struktura na třídu i jednotlivce velký vliv. Vnitřní strukturu sociální skupiny může učitel zjistit sociometrickým šetřením například test sociometrické volby. Tvoří ho otázky typu: Koho ze skupiny by si vybral jako partnera např. při řešení úkolu, jako souseda do lavice apod. (Klapilová, 1996, s. 35, 36)

Třídní učitel by měl usilovat o pěstování dobrých vzájemných vztahů mezi spolužáky, mezi učiteli a žáky, ale také dbát o rozvíjení demokratického cítění a myšlení žáků, porozumění, ohleduplnost a toleranci (Bendl, 2004, s. 24).

8.2 Zadání, které školy pro prevenci dostávají od nadřízených orgánů

Podle metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení je nutné, aby se s touto problematikou antisociálního chování seznámili všichni učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé i žáci. Všichni by měli vědět, jaká je

podstata, formy, negativní důsledky šikany a nepodceňovat její počátky. Měli bychom žáky vést k osvojení norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících individualitu a identitu žáka.

Každý pedagogický pracovník by si měl prohlubovat své dovednosti a znalosti v tomto oboru. Další vzdělávání pedagogů poskytují pedagogická centra i jiné subjekty. Za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity má odpovědnost ředitel školy. Komplexní pojetí preventivní strategie je součástí Minimálního preventivního programu školy (viz kapitola 8.1 Systém prevence šikany na ZŠ, str. 60). Aby byla celoškolská strategie účinná, je zapotřebí zajistit školnímu metodikovi prevence účast na kurzech s touto problematikou. Ten poté seznamuje ostatní pedagogy s touto problematikou a aktivně se podílí na řešení šikany ve škole. Škola také úzce spolupracuje s rodiči a žáky (www.msmt.cz).

Problematika prevence sociálně patologických jevů musí být také zařazena do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy. Pokud rámcově vzdělávací program není vydán, je tato problematika začleněna do osnov a je jejich přirozenou součástí, stejně tak jako výuky jednotlivých předmětů. Prevence má být prováděna komplexně ve všech oblastech, kterých se dotýká (zdravého životního stylu, společenskovední, přírodovědné, sociálně-právní, rodinné a občanské výchovy).

Součástí školního vzdělávacího programu je školní preventivní program, který je dlouhodobým preventivním programem školy. Tato strategie je naplánována tak, aby mohla být řádně prováděna. Jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle a dává podněty k vypracování Minimálního preventivního programu. Snižuje výskyt sociálně patologických jevů a zvyšuje schopnost žáků činit zodpovědná rozhodnutí. Pomáhá především těm žákům z nejvíce ohrožených skupin např. minoritám a cizincům při ochraně jejich lidských práv. Dále podporuje harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí s pocitem spokojenosti a chuti do života.

Ředitel školy musí vytvářet ve škole takové podmínky, které brání vzniku sociálně patologických jevů. To znamená zajištění poradenských služeb

s orientací na primární prevenci, dále kontroluje a vyhodnocuje Minimální preventivní program a začleňuje Školní preventivní program do osnov a učebních plánů. Spolupracuje s krajským školským koordinátorem prevence a metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně. Ustanoví vhodného pedagoga školním metodikem prevence a umožní mu další vzdělávání v této oblasti, řeší aktuální problémy související s výskytem šikany a podporuje týmovou spolupráci všech pedagogických pracovníků při tvorbě, realizaci a hodnocení Minimálního preventivního programu. Podporuje také aktivity obecního úřadu, které jsou zaměřené na využívání volného času žáků.

Třídní učitel by měl spolupracovat se školním metodikem prevence, zachycovat varovné známky šikany, diagnostikovat vztahy ve třídě, podílet se na tvorbě Minimálního preventivního programu, podporovat rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky, mít přehled o osobnostních zvláštностech žáků své třídy a jejich rodinném zázemí a udržovat kontakt školy s rodiči (www.msmt.cz).

Na každé škole by měl být výchovný poradce, mezi jehož úkoly, jak uvádí Bendl (2004, s. 28), patří mimo jiné i péče o zdravý psychický a sociální vývoj žáků ve škole. Zabývá se také prevencí a řešením sociálně patologických jevů. Navazuje na činnost ostatních učitelů, je v kontaktu s rodiči, pedagogicko-psychologickou poradnou a dalšími zařízeními, která se zabývají pomocí dětem s problémy chování.

9. Institucionální zabezpečení prevence a řešení šikany

V této kapitole uvádím různé instituce a organizace, na které se mohou obrátit učitelé, rodiče nebo i samotné děti, pokud potřebují pomoc odborníků. Jde o zařízení, která mohou škole pomoci při prevenci, nápravě neukázněných žáků a dokonce lze i žáky s problémovým chováním do nich umístit. Na druhou stranu sem patří i instituce, jako například linka důvěry, která dětem poskytne radu a psychickou podporu. Každý učitel by měl vědět, s kterými institucemi může spolupracovat, a které může v případě problému doporučit rodičům (agresorů i obětí).

Instituce a organizace pomáhající při řešení a prevenci sociálně patologických jevů můžeme rozdělit na „ze zákona“ pomáhající instituce a nevládní organizace.

a) „ze zákona“ pomáhající instituce

Jsou součástí oficiálního řetězce pomoci školám, které musejí řešit kázeňské problémy žáků. Tyto instituce nemohou odmítnout škole pomoc, jestliže daný případ spadá do jejich kompetence. Patří sem:

- Pedagogicko-psychologická poradna
- Kurátor pro mládež
- Středisko výchovné péče (pro děti a mládež)
- Speciálně pedagogické centrum (SPC)
- Speciální školy (třídy) pro žáky se specifickými poruchami chování
- Diagnostický ústav
- Výchovný ústav
- Komise k projednávání přestupků, přestupková komise (řízení)
- Policie ČR, Městská policie, vazba, vězení pro výkon trestu mladistvých
- Psychiatrická léčebna

b) nevládní organizace, do kterých patří občanská sdružení a nadace

Nabízejí školám za úplatu nebo zdarma jednak osvětovou činnost pro žáky, učitele, rodiče v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí, ale také různé kurzy se zaměřením na oblast sociálních dovedností žáků. Některé organizace

bojují proti nekázní vytvářením učebních materiálů, informačních videofilmů apod. (Bendl, 2004, s. 35, 36, 84).

1. Linka důvěry

Jejich prostřednictvím může získat kdokoliv anonymní telefonickou pomoc. Některá pracoviště lze i osobně navštívit. Pracovníci linek jsou informováni a mohou nás odkázat na další služby, jako jsou například zdravotnické a psychologické organizace. V Českých Budějovicích také existuje Linka důvěry, která je zdarma, nonstop a pro celou populaci. (Nešpor, Provazníková, 1997, s. 49, 50).

2. Bílý kruh bezpečí

Nabízí bezplatnou, odbornou a diskrétní pomoc osobám, které byly obětí nebo svědky trestných činů (www.bkb.cz).

3. Dětské krizové centrum (DKC)

Zařízení, které pomáhá především dětem týraným, zneužívaným nebo zanedbávaným. Zabývá se však i problematikou šikanování, fyzického a psychického týrání, sexuálního zneužívání atd. (Bendl, 2004, s. 86, 87)

4. Prev-centrum

Organizace zabývající se otázkou primární prevence drogových závislostí a dalších sociálně patologických jevů. Realizuje pro školy dlouhodobé komplexní programy primární prevence drogových závislostí, ale podle Bendla (2004, s. 86) i aktivity v oblasti prevence šikanování. Vydává informační materiály, koná vzdělávací programy pro pedagogy atd. (www.kotec.cz)

5. Centrum pro rodinu a dítě

Poskytuje péči odbornou komplexní ambulantní i lůžkovou pro děti školního věku s poruchami chování, učení a neurotickými poruchami.

6. D-centrum (středisko etopedické prevence)

Poskytuje pomoc dětem a dospívajícím, u kterých se objevují první signály problémů. Jde vlastně o ambulantní etopedickou pomoc a psychoterapeutickou péči dětem a adolescentům, u kterých je ohrožen jejich citový a sociální vývoj. Pomoc je systematická a snaží se předejít kriminalitě dětí, toxikomanii nebo dalším psychickým poruchám (Bendl, 2004, s. 94)

7. Občanské sdružení proti šikanování

Cílem tohoto sdružení je pomoci v jednotlivých případech šikany ostatním, ale i celková snaha změnit nahlížení ostatních na tuto problematiku. Spolupracuje také s odborníky na tuto problematiku (Kolář, 2001, s. 203).

8. Lata (laskavá alternativu trestu pro adolescenty)

Tento dobrovolnický program je pro mládež od 15 do 20 let.

9. Big Brothers, Big Sisters

Tato organizace je pro děti do 12 let a v České republice se označuje „PětP“, což vyjadřuje přátelství, podporu, prevenci, péči a pomoc.

10. Komunitní aktivity a komunitní programy pro rizikovou mládež

Obvykle jde o programy, které jsou organizované v určitém místě, regionu nebo obci. Nabízí dětem smysluplné trávení volného času a různé programy pro rizikovou mládež. (Bendl, 2004, s. 88-91)

11. Internet

Prostřednictvím internetu se můžou rodiče nebo samotné děti obrátit pro radu přímo k odborníkům. Na stránkách věnujících se šikaně (<http://www.sikana.org>) jsou uvedeny adresy, kam mohou psát, např. michalkolar@volny.cz.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Cíle a zaměření praktické části

Cílem praktické části této diplomové práce je zhodnotit podmínky a úroveň připravenosti studentů vybrané pedagogické fakulty na řešení šikany a budování preventivních opatření na základní škole. Zaměřila jsem se na studenty a studentky čtvrtých a pátých ročníků oborového zaměření Učitelství pro 2. st. ZŠ. Interpretací odpovědí z dotazníků jsem se snažila zhodnotit přípravu studentů na pedagogické fakultě vzhledem k této problematice. Zabývala jsem se nejen tím, v jakých vyučovacích předmětech se s tematikou šikany setkali, ale také zda sami měli o tuto problematiku zájem a jak byli aktivní. Snažila jsem se také od respondentů zjistit, jestli sami osobně cítí pocit kompetentnosti řešit tuto problematiku z hlediska budoucích pedagogů nebo jestli by uvítali další vzdělávání v této problematice. Myslím, že by tato praktická část mé diplomové práce, mohla fakultě posloužit mimo jiné i jako zpětná vazba.

2. Systém přípravy studentů Učitelství pro 2. st. ZŠ

Společný základ pro všechny studenty Pedagogické fakulty JČU, kteří studují studijní program Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro 2. stupeň ZŠ, tvoří společenské vědy, pedagogika, psychologie, cizí jazyky a výpočetní technika. Dále musejí studenti absolvovat náslechovou a souvislou praxi v určitém počtu hodin a splnit jednotlivé studijní předměty svého oboru. Studijní předměty jsou rozděleny na povinné předměty, které musí absolvovat každý student daného oboru. Dále jsou povinně volitelné předměty, ze kterých si musí student vybrat předmět, a ten splnit. Počet těchto povinně volitelných předmětů, které musí student absolvovat je závislý na počtu kreditů z jednotlivých bloků, které musí student získat. Posledním typem jsou předměty výběrové, které si student volí libovolně podle svého zájmu (nemusí si však zvolit žádný). Vybírat si může student z předmětů uvedených ve svém studijním programu, ale i v ostatních studijních programech. Pro představu uvádím jednotlivé předměty pedagogiky a psychologie (Holec, Pouzarová, 2003, s. 67, 204).

PEDAGOGIKA

Povinné předměty:

- Základy pedagogiky
- Didaktika ZŠ
- Technologie vzdělávání
- Sociální pedagogika
- Speciální pedagogika
- Pedagogická diagnostika

Povinně volitelné předměty:

- Dějiny pedagogického myšlení
- Sociologie výchovy
- Problémová a projektová metoda na ZŠ
- Alternativní přístupy k výuce
- Pedagogická komunikace

- Výchova k demokratickému občanství
- Speciální pedagogické reedukační programy pro handicapované žáky
- Výchovná praxe s marginálními skupinami
- Diagnostika školní třídy
- Globální výchova
- Aktuální problémy pedagogiky
- Teorie výchovy
- Pedagogika médií

Výběrové předměty, např.:

- Kinematografická média
- Asistentická praxe pro 2.st. ZŠ
- Pedagogická etika
- Kritické myšlení aj.

PSYCHOLOGIE

Povinné předměty:

- Základy psychologie
- Psychologie osobnosti a jejího vývoje
- Pedagogická a školní psychologie
- Poruchy chování
- Seminář aplikované psychologie

Povinně volitelné předměty:

- Psychohygiena
- Psychologie tvořivosti pro učitele
- Techniky sebepoznání
- Psychologie emocí
- Sebepojetí a identita učitele
- Interkulturní výchova a vzdělávání
- Poradenská psychologie
- Motivace ve vyučování

- Psychologie prevence závislostí
- Psychologie práce (a organizace)
- Psychologie smyslu a odpovědnosti
- Tvorba školního klimatu
- Specifické poruchy učení

Výběrové předměty, např.:

- Klinická psychologie
- Psychologie rodiny
- Samohodnotící kazuistický seminář
- Tvořivá výpověď
- Pedagog a dítě
- Diskusní klub aj.

(Holec, Pouzarová, 2003, s. 68-71)

3. Hypotézy praktické části

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že většina studentů se již s šikanou setkala.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že studentky pedagogické fakulty budou projevovat větší zájem o problematiku šikany než muži.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že studenti 5. ročníků pedagogické fakulty budou mít větší přehled o problematice šikany, než studenti 4. ročníků pedagogické fakulty.

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že téma šikana probírali studenti ve dvou různých vyučovacích předmětech v rámci studia pedagogické fakulty JČU.

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že studenti by chtěli být o této problematice více informováni.

Hypotéza č. 6

Předpokládám, že většina studentů nevyhledává samostudiem další informace k této problematice.

Hypotéza č. 7

Předpokládám, že studenti nemají dostatečný pocit kompetentnosti pro řešení šikany v budoucí praxi na základních školách.

4. Metody výzkumu

Praktickou část mé práce jsem založila na výzkumu pomocí nestandardizovaného dotazníku vlastní konstrukce. Dotazník obsahuje celkem 36 otázek. Použila jsem při sestavování dotazníku jak položky otevřené s možností vlastní odpovědi, tak různé druhy položek uzavřených. Respondenti mohli zatrhnout libovolný počet nabízených odpovědí. Před vlastním prováděním výzkumu jsem nasbírala emailové adresy, převážně od studentů končícího ročníku, na které jim byl poté dotazník zaslán. Většinu studentů čtvrtých ročníků byl předán dotazník osobně v tištěné podobě. Výzkum probíhal od konce února do poloviny dubna 2008.

Dotazník je podle internetového zdroje (www.dotaznik-online.cz) jedním z nejběžnějších způsobů jak sbírat data pro různé průzkumy. Skládá se z různých typů otázek, kterými zjišťujeme fakta a názory dotázaných. Má své výhody, ale i nevýhody. Gavora (1996, s. 53) označuje dotazník jako způsob kladení otázek a získávání písemných odpovědí od respondentů, tj. osob, které ho vyplňují. Tato forma výzkumu je vhodná především pro získávání údajů od velkého počtu respondentů. Anonymním dotazníkem zjistíme v zásadě pravdivé odpovědi, pokud ho respondent považuje za důležitý a neodpovídá povrchně. Dotazník se skládá z otázek neboli položek (toto označení se častěji používá, má-li výrok oznamovací formu).

Mezi hlavní typy otázek, které můžeme v dotazníku použít, patří otevřené nebo uzavřené otázky. Uzavřená otázka je taková, jenž nabízí hotové alternativní odpovědi a respondent jen zakroužkuje vhodnou odpověď. Zahrnujeme sem například otázky dichotomické (odpověď: ano, ne), trichotomické (odpověď: ano, ne, nevím) nebo otázky výběrové (z nabízených variant). Výčtové otázky umožňují výběr několika možností zároveň. Na otázky otevřené může odpovědět respondent libovolně, ale nevýhodou je složitější zpracování a vyhodnocování těchto otázek. Dalším typem může být například škálová otázka, pro kterou je charakteristické odstupňované hodnocení daného jevu. Použít můžeme také polouzavřené otázky, které nabízejí pevné alternativy, ale zároveň má respondent i otevřenou možnost doplnit svůj názor. Gavora (1996, s. 56-60)

5. Charakteristika výzkumného vzorku

Respondenti jsou náhodně vybraní studenti čtvrtých a pátých ročníků Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Výzkum byl prováděn u různých aprobačních skupin formou dotazníků. Elektronickou poštou jsem rozeslala 109 dotazníků a nazpět jsem jich obdržela 74. Další dotazníky jsem rozdala v tištěné podobě na Pedagogické fakultě celkem v počtu 110, z nich se mi vrátilo 80. Celkem se mi tedy podařilo získat nazpět vyplněné dotazníky od 154 respondentů. Výzkumný vzorek se tedy skládá ze 105 žen a 49 mužů. Z celkového počtu dotázaných studentů a studentek je jich 74 z pátého ročníku a 80 z ročníku čtvrtého.

6. Prezentace a interpretace výsledků šetření

Otázka č. 1 a otázka č. 2

Jsem studentem / studentkou

a) 4. ročníku PF

b) 5. ročníku PF

Jsem

a) žena

b) muž

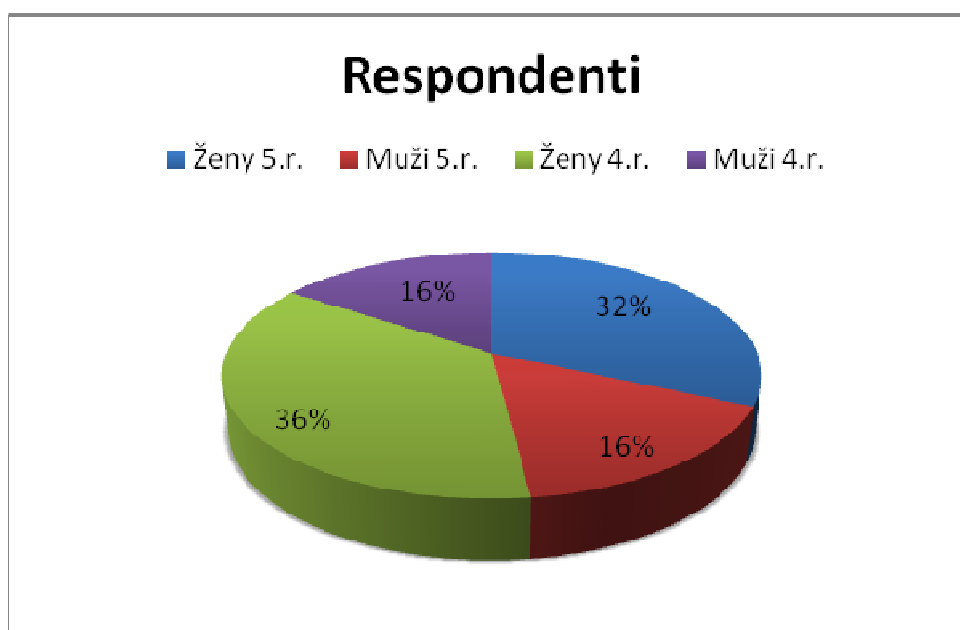
Komentář:

Úvodní dvě otázky rozlišují, zda je respondent muž či žena, a ve kterém je ročníku. Z celkového počtu dotázaných respondentů bylo z pátých ročníků 74 osob, což představuje 48%. Ze čtvrtého ročníku odpovídalo 80 osob a to je 52%. Celkové zastoupení dotazovaných žen bylo 105 (68%), zatímco muži odpovídali v počtu 49 (32%). Celkový počet všech respondentů je 154.

Tab. 1

	Σ	Ženy 5. r.	Muži 5. r.	Ženy 4. r.	Muži 4. r.
n_i	154	49	25	56	24
$f_i \%$	100%	32%	16%	36%	16%

Graf č. 1: Struktura respondentů ($f_i \%$)

Otázka č. 3

Zajímá tě problematika šikany?

a) ANO

b) NE

c) NEVÍM

Komentář:

Na tuto otázku odpovědělo 92% z celkového počtu dotázaných kladně, a to, že je problematika šikany zajímavá. 4% dotázaných nevědělo, jestli je tato problematika zajímavá. Pouze muži 4. r. odpověděli v pěti případech (21%), že je tato problematika nezajímavá.

Tab. 2

	Σ	ANO	NE	NEVÍM
Ženy 5. r. (n_i)	49	49	0	0
f_i %	100%	100%	0%	0%
Muži 5. r (n_i)	25	23	0	2
f_i %	100%	92%	0%	8%
Ženy 4. r. (n_i)	56	54	0	2
f_i %	100%	96%	0%	4%
Muži 4. r. (n_i)	24	16	5	3
f_i %	100%	67%	21%	12%
Σn_i	154	142	5	7
Σf_i %	100%	92%	3%	5%

Interpretace:

Rozdíly odpovědí mezi muži a ženami na tuto otázku nejsou tak výrazné. Za zmínku stojí odpovědi žen pátého ročníku, kde všechny uvedly, že je problematika šikany zajímavá. Ženy ve čtvrtém ročníku tato problematika zajímavá v 96%, zbylé 4% žen odpověděly „nevím“. 92% mužů pátého ročníku tato problematika zajímavá a 8% prostě neví. Naproti tomu ve čtvrtém ročníku se zajímavá o problematiku šikany pouze 67%, 12% uvedlo „nevím“ a 21% studentů napsalo,

že je tato problematika nezajímá. Z údajů tabulky lze vyjádřit celkově rozdílný zájem žen a mužů o tuto problematiku. O šikana se tedy zajímají více ženy (98%) než muži (80%).

Otázka č. 4

Myslíš si, že je v současné době šikana ve škole velkým problémem?

a) určitě ano b) ano c) nevím d) spíše ne e) určitě ne

Komentář:

Z celkového počtu dotázaných odpovědělo na tuto otázku 30% respondentů „ano“ a 56% „určitě ano“, celkem si tedy 86% respondentů myslí, že je šikana ve škole velkým problémem. Nikdo si nevybral odpověď e), že šikana určitě není ve škole velkým problémem.

Tab. 3

	Σ	URČITĚ ANO	ANO	NEVÍM	SPÍŠE NE	URČITĚ NE
Ženy 5. r. (n _i)	49	16	30	3	0	0
f _i %	100%	33%	61%	6%	0%	0%
Muži 5. r. (n _i)	25	9	13	0	3	0
f _i %	100%	36%	52%	0%	12%	0%
Ženy 4. r. (n _i)	56	19	31	2	4	0
f _i %	100%	34%	55%	4%	7%	0%
Muži 4. r. (n _i)	24	2	13	4	5	0
f _i %	100%	8%	54%	17%	21%	0%
Σ n _i	154	46	87	9	12	0
Σ f _i %	100%	30%	56%	6%	8%	0%

Interpretace:

Odpovědi na tuto otázku jsem spočetla z pohledu mužů a žen a zde uvádím výsledky. Nejpočetnější odpovědi mužů i žen bylo: ano, šikana ve škole je velkým problémem. Takto odpovědělo 58% žen a 53% mužů. Další 33% dotázaných

žen zvolilo odpověď první a to, že je šikana ve škole určitě velký problém. Muži tuto odpověď zvolili v 23%. U žen 5% a u mužů 8% odpovědělo na tuto otázku nevím. Poslední odpověď, kterou si respondenti zvolili, byla, že šikana ve škole velký problém spíš není. Takhle to vidí 4% žen a 16% mužů.

Z pohledu rozdílů odpovědí jednotlivých ročníků mi vyšlo: v pátém ročníku odpovědělo „určitě ano“ 33% a „ano“ 58%. V ročníku čtvrtém si myslí „určitě ano“ 20% a s výrokem „ano“ souhlasí 55% dotázaných. Podle Bendla (2003, s. 16) dochází ke vzrůstání šikanování, zvyšuje se brutalita, agrese a rafinovanost jednotlivých činů a bohužel také dochází k snižování věkové hranice agresorů. Proto souhlasím s respondenty a myslím si, že je ve škole šikana určitě velkým problémem.

Graf č. 2: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 3 ($\sum f_i \%$)

Otázka č. 5

Za šikanu považují ...

a) nadávky	b) bití
c) výsměch při neúspěchu	d) vyhrožování
e) přehlížení	f) pošťuchování
g) vše výše uvedené	h) další, např.:

Komentář:

Respondenti volili více možností odpovědí, proto 100% představuje jiné číslo než je celkový počet respondentů. V této položce mohli respondenti výčet nabízených možností doplnit také o svůj názor. Nejčastější doplňující odpovědi žen bylo, že za šikanu považují psychickou šikanu, poté ponižování, nařizování úkolů a využívání. Muži obou ročníků si vybrali odpověď z nabízených možností a dál tuto otázku nerozváděli.

Tab. 4

	Σ	a	b	c	d	e	f	g	h
Ženy 5. r. (n_i)	94	13	22	6	21	6	1	20	5
f_i %	100%	13,8%	23,4%	6,4%	22,3%	6,4%	1,1%	21,3%	5,3%
Muži 5. r. (n_i)	48	4	12	5	12	3	1	11	0
f_i %	100%	8,3%	25%	10,4%	25%	6,3%	2%	23%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	124	19	30	14	32	1	3	21	4
f_i %	100%	15,3%	24,2%	11,3%	25,8%	0,8%	2,4%	16,9%	3,2%
Muži 4. r. (n_i)	56	12	16	6	15	2	2	3	0
f_i %	100%	21,4%	28,6%	10,7%	26,8%	3,6%	3,6%	5,4%	0%
Σn_i	322	48	80	31	80	12	7	55	9
Σf_i %	100%	15%	25%	9,6%	25%	3,6%	2%	17%	2,7%

Legenda:

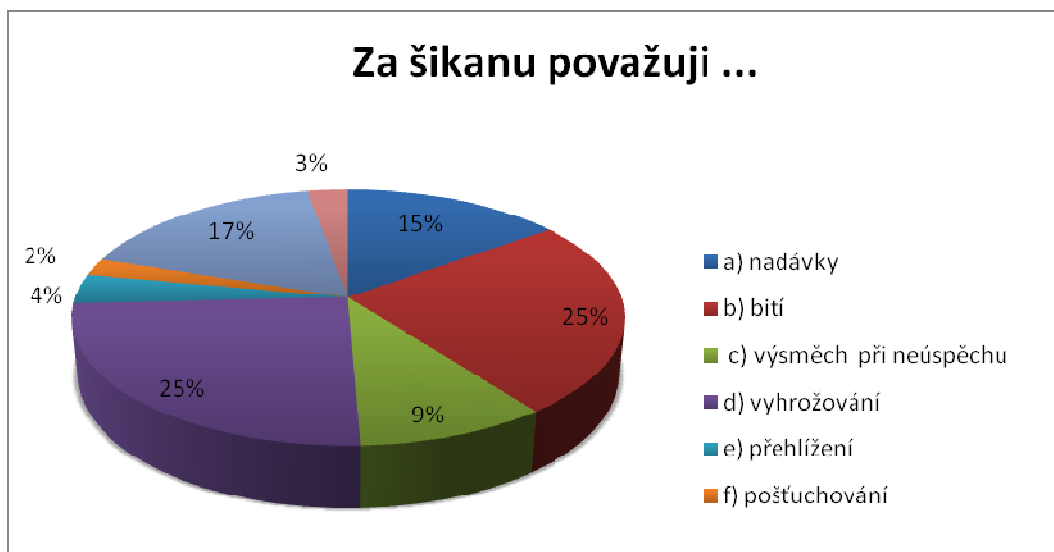
a) nadávky, b) bití, c) výsměch při neúspěchu, d) vyhrožování, e) přehlížení, f) pošťuchování, g) vše výše uvedené, h) další

Interpretace:

Respondenti celkově považují za šikanu především bití (25%) a vyhrožování (25%), viz graf č. 3. V těchto odpovědích se shodují jak muži a ženy, tak i respondenti čtvrtých a pátých ročníků. Další nejpočetnější odpovědí bylo g) všechny uvedené možnosti považují za šikanu, takto odpovědělo 17% respondentů. Dotázaní nejméně považovali za šikanu pošťuchování, tato odpověď

představuje 2%. V teoretické části této práce v kapitole 3.1 Projevy šikany, jsme se dozvěděli, že mezi tzv. přímé ukazatele šikany můžeme zahrnout všechny výše uvedené možnosti obtěžování. Lze tam zahrnout i pošťuchování, které respondenti uváděli nejméně, záleží však na tom, jak toto obtěžování prožívá sama oběť.

Graf č. 3: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 4 ($\sum f_i \%$)

Otázka č. 6

Považuješ šikanování za ...

- a) součást procesu dospívání
- b) velmi nebezpečnou formu agresivního chování
- c) vyřizování účtů mezi spolužáky
- d) jednu z řady forem agresivního chování
- e) něco jiného, co?

Komentář:

U této položky si respondenti mohli vybírat z nabízených odpovědí, ale mohli i doplnit svůj názor. Ženy doplnily, že šikanování je způsob získávání pozornosti agresora, psychická nevyrovnanost, porucha chování nebo léčení vlastních nezdarů na jiných. Muži 5. ročníku označili šikanování za projev nadřazenosti a dokazování zamindrákovaného jedince, že alespoň umí někoho zbit. Celkem

tvořilo odpověď e) 4%. Studenti považují celkově šikanu převážně za jednu z řady forem agresivního chování (44%). Druhou nejméně častou odpovědí (5%) bylo tvrzení, že je šikana součástí procesu dospívání.

Tab. 5

	Σ	a	b	c	d	e
Ženy 5. r. (n_i)	64	0	22	8	28	6
f_i %	100	0%	34,4%	12,5%	43,8%	9,4%
Muži 5. r. (n_i)	31	2	15	2	11	1
f_i %	100	6,5%	48,4%	6,5%	35,5%	3,2%
Ženy 4. r. (n_i)	68	1	26	8	32	1
f_i %	100	1,5%	38,2%	11,8%	47,1%	1,5%
Muži 4. r. (n_i)	39	7	8	6	18	0
f_i %	100	18%	20,5%	15,4%	46,1%	0%
Σn_i	202	10	71	24	89	8
Σf_i %	100	5%	35%	12%	44%	4%

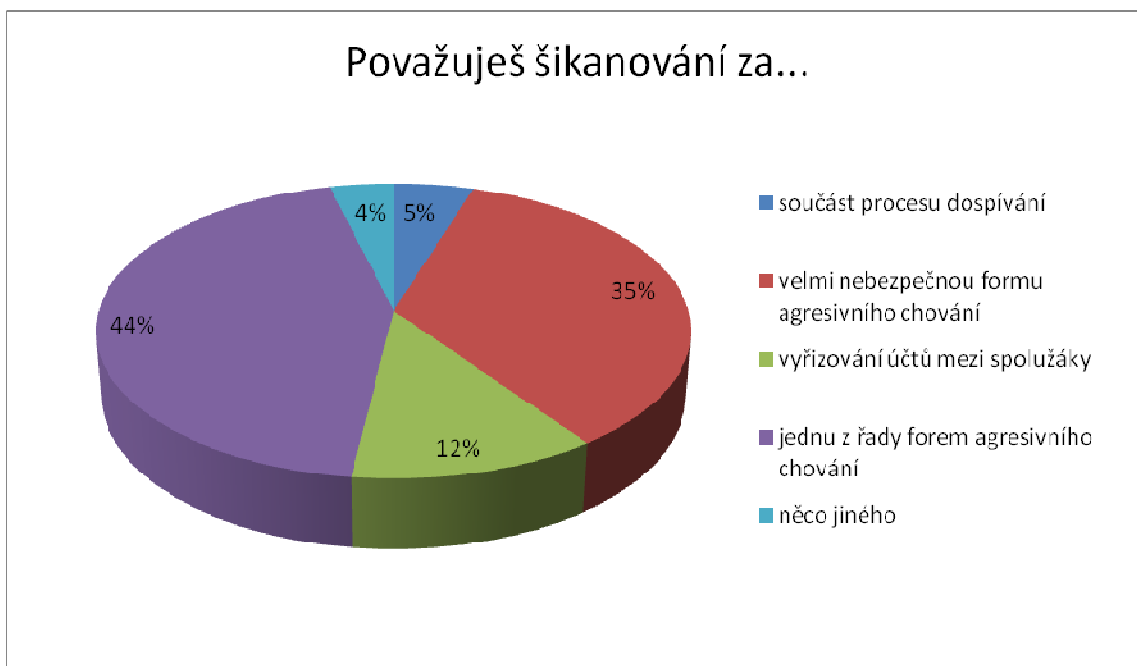
Legenda:

a) součást procesu dospívání, b) velmi nebezpečnou formu agresivního chování, c) vyřizování účtů mezi spolužáky, d) jednu z řady forem agresivního chování, e) něco jiného

Interpretace:

Bendl řadí šikanu mezi patologické formy mezilidského soužití a říká, že představuje formu agresivního násilí (Bendl, 2003, s. 26). Ženy považují šikanu za „jednu z řady forem agresivního chování“ a to v 5. ročníku v 44% a v ročníku čtvrtém v 47%. Druhou nejčastější odpovědí žen 5. ročníku (34%) i 4. ročníku (38%) bylo za b) šikana je velmi nebezpečná forma agresivního chování. Muži 4. ročníku (46%) považují šikanu také za „jednu z řady forem agresivního chování“. Naproti tomu 48% mužů 5. ročníku považuje šikanu za „velmi nebezpečnou formu agresivního chování“.

Graf č. 4: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 5 ($\Sigma f_i \%$)

Otázka č. 7 a otázka č. 8

Setkal/a jsi se někdy se šikanou?

a) ANO

b) NE

Byl/a jsi v roli

a) agresora

b) oběti

c) přihlížejíci/ho

Komentář:

Se šikanou se setkalo celkem 79 respondentů, tj. 51%. Následující otázka, v jaké se nacházeli roli, neodpovídá počtu 79, protože někteří studenti uváděli, že byli jak obětí, tak přihlížejícím. Pokud uvedli, že byli v roli agresora, tak byli ve většině případů zároveň i v roli oběti nebo přihlížejícího. Celkově respondenti uvádějí, že se nacházeli v roli přihlížejícího, v 59% případů šikany. V roli oběti se nacházelo 31% respondentů a 10% v roli agresora. 49% respondentů uvedlo, že se s šikanou ještě neseťkali.

Tab. 6

	Σ	ANO	NE	Σ	agresor	oběť	příhlížející
Ženy 5. r. (n_i)	49	17	32	19	1	9	9
f_i %	100%	35%	65%	100%	5,3%	47,4%	47,4%
Muži 5. r. (n_i)	25	16	9	19	2	7	10
f_i %	100%	64%	36%	100%	10,5%	36,5%	53%
Ženy 4. r. (n_i)	56	30	26	32	0	9	23
f_i %	100%	53,6%	46,4%	100%	0%	28,1%	71,9%
Muži 4. r. (n_i)	24	16	8	22	6	4	12
f_i %	100%	66,7%	33,3%	100%	27,3%	18,2%	54,5%
Σn_i	154	79	75	92	9	29	54
Σf_i %	100%	51%	49%	100%	10%	31%	59%

Interpretace:

Z tabulky vyplývá, že se s šikanou častěji setkali muži než ženy. 64% mužů 5. ročníku se s šikanou setkalo, z toho v 53% případů, byli v roli přihlížejícího. 67% mužů 4. ročníku odpovědělo, že se setkali s šikanou, z toho více než polovina také v roli přihlížejícího.

Podle výsledků výzkumu zveřejněného v listopadu 2007 je v České republice na základních školách šikanováno více než čtyřicet procent dětí a 44% procent žáků bylo svědky šikany (<http://www.ta-gita.cz>).

Otázka č. 9**V roli přihlížejícího šikaně jsem**

a) nijak nezasáhl/a	b) okřikl/a agresora
c) bránil/a oběť fyzicky	d) běžel/a pro pomoc
e) oznámil/a všechno učiteli	f) událost oznámil/a rodičům
g) zavolal/a na linku bezpečí	h) zasáhl/a jsem jinak, jak?

Komentář:

Tato položka navazuje na předešlé dvě otázky. Nejčastější reakcí na spatřenou šikanu bylo okřiknutí agresora (38 %). Bohužel v 45 % případů přihlížení šikany, nebyla reakce žádná a přihlízející nezasáhl nijak. Dvě ženy 5. ročníku reagovaly při setkání s šikanou jinak, než byli nabízené možnosti. Jedna řešila šikanu rozmluvou s agresorem a obětí. Druhá pomohla oběti tím, že se s ní skamarádila, vzala ji pod svou ochranu a postupně se s ní začali bavit i ostatní spolužáci. 8,6% odpovědí bylo tvrzení „bránil/a jsem oběť fyzicky.“ Nikdo z respondentů nezatřhl možnosti d), f) a g)

Tab. 7

	Σ	a	b	c	d	e	f	g	h
Ženy 5. r. (n_i)	11	2	4	1	0	2	0	0	2
f_i %	100%	18,2%	36,4%	9,1%	0%	18,2%	0%	0%	18,2%
Muži 5. r. (n_i)	10	4	3	2	0	1	0	0	0
f_i %	100%	40%	30%	20%	0%	10%	0%	0%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	25	15	9	1	0	0	0	0	0
f_i %	100%	60%	36%	4%	0%	0%	0%	0%	0%
Muži 4. r. (n_i)	12	5	6	1	0	0	0	0	0
f_i %	100%	41,7%	50%	8,3%	0%	0%	0%	0%	0%
Σn_i	58	26	22	5	0	3	0	0	2
Σf_i %	100%	44,8%	37,9%	8,6%	0%	5,2%	0%	0%	3,4%

Legenda:

a) nijak nezasáhl/a, b) okřikl/a agresora, c) bránil/a oběť fyzicky, d) běžel/a pro pomoc, e) oznámil/a všechno učitelí, f) událost oznámil/a rodičům, g) zavolal/a na linku bezpečí, h) zasáhl/a jsem jinak

Interpretace:

Bohužel z této otázky nemůžeme zjistit, zda spatřili respondenti šikanu v dětství, při studiích nebo až v dospělosti. Na tom také může záviset reakce přihlízejícího

k agresorovi. Stejně tak záleží to i na situaci, zda je agresorů víc a dochází k fyzickému napadení nebo jen slovní agresí.

Otázka č. 10

Reagoval/a bys nyní jinak?

a) ANO

b) NE

Komentář:

Tato otázka doplňuje otázku předcházející. 74% osob, které byli svědky šikany, by se nyní zachovali jinak než v minulosti. 26% respondentů by reagovalo stejně jako v minulosti

Tab. 8

	Σ	ANO	NE
Ženy 5. r. (n_i)	9	6	3
f_i %	100%	67%	33%
Muži 5. r. (n_i)	10	7	3
f_i %	100%	70%	30%
Ženy 4. r. (n_i)	22	18	4
f_i %	100%	82%	18%
Muži 4. r. (n_i)	13	9	4
f_i %	100%	70%	30%
Σn_i	54	40	14
Σf_i %	100%	74%	26%

Interpretace:

V předcházející otázce jsme zjistili, že 45% všech respondentů, kteří byli svědky šikany, vůbec nijak nezasáhlo a zbylých 55% nějakým způsobem zareagovalo. Dnes by se většina těchto respondentů (74%) zachovala jinak. Touto otázkou jsem jen chtěla získat představu o tom, že kdysi respondenti nějak reagovali a jestli by teď jako budoucí pedagogové zareagovali jinak.

Otázka č. 11**Četl/a jsi nějakou odbornou literaturu o šikaně?**

a) ANO

b) NE

Komentář:

Na tuto otázku, odpovědělo kladně pouze 45% dotázaných. 55% respondentů, přiznává, že nečetli žádnou odbornou literaturu o tématu šikana. Nejvíce literatury přečetli k danému tématu studenti a studentky pátých ročníků. Do dotazníku zaškrtno „ano“ 31 žen z pátého ročníku, což představuje 63% a 48% mužů 5. ročníku. Z ročníku čtvrtého četlo odbornou literaturu o šikaně 34% žen a 33% mužů.

Tab. 9

	Σ	ANO	NE
Ženy 5. r. (n_i)	49	31	18
f_i %	100%	63%	37%
Muži 5. r. (n_i)	25	12	13
f_i %	100%	48%	52%
Ženy 4. r. (n_i)	56	19	37
f_i %	100%	34%	66%
Muži 4. r. (n_i)	24	8	16
f_i %	100%	33%	67%
Σn_i	154	70	84
Σf_i %	100%	45%	55%

Interpretace:

Četba odborné literatury s tematikou šikany převažuje celkově u žen, neboť u nich společně představují kladné odpovědi 48% a u mužů 41%. Na této otázce č. 11 je založena hypotéza č. 6, ve které se řeší aktivita studentů z hlediska získávání informací k problematice šikany. Mezi kvalitní zdroje informací slouží mimo jiné

právě odborná literatura. Dále také tato otázka souvisí s hypotézou č. 2, ve které sledujeme rozdílný zájem žen a mužů o problematiku šikany.

Otázka č. 12

Vyhledal/a jsi tuto knihu

- a) z vlastní iniciativy
- b) doporučil mi ji pedagog
- c) doporučil/a mi ji kamarád/ka
- d) doporučil mi ji někdo jiný

Komentář:

54% čtenářů si knihu vypůjčilo na doporučení pedagoga, 40% si ji půjčilo z vlastní iniciativy a zbylým šesti procentům doporučil knihu kamarád nebo kamarádka.

Tab. 10

	Σ	a	b	c	d
Ženy 5. r. (n_i)	32	12	19	1	0
f_i %	100%	37%	60%	3%	0%
Muži 5. r. (n_i)	12	5	6	1	0
f_i %	100%	42%	50%	8%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	18	7	11	0	0
f_i %	100%	39%	61%	0%	0%
Muži 4. r. (n_i)	8	4	2	2	0
f_i %	100%	50%	25%	25%	0%
Σn_i	70	28	38	4	0
Σf_i %	100%	40%	54%	6%	0%

Legenda:

a) z vlastní iniciativy, b) doporučil mi ji pedagog, c) doporučil/a mi ji kamarád/ka, d) doporučil mi ji někdo jiný

Interpretace:

Tato otázka navazuje na otázku předchozí. Snažila jsem se jejím prostřednictvím zjistit, zda si knihu, kterou respondenti četli, vyhledali sami nebo jim jí někdo doporučil. U většiny respondentů převažovali odpovědi b) „doporučil mi ji pedagog“, pouze u mužů čtvrtého ročníku převažovala odpověď první, že četli literaturu z vlastní iniciativy. Můj předpoklad byl správný, domnívala jsem se, že v praxi většina pedagogů doporučí studentům kvalitní odbornou literaturu, ze které mohou čerpat. Potom už záleží jen na studentech samotných, zda si chtějí něco o této problematice přečíst.

Otázka č. 13

Znáš nějakého autora, který píše o šikaně? (Pokud ano, napiš jméno)

a) ANO

b) NE

Komentář:

Z dotázaných respondentů pouze 31% zná nějakého autora, který píše o šikaně. V tabulce č. 12 jsou seřazeni autoři podle četnosti výskytu v odpovědích respondentů. Nejvíce uvádění autoři byli Kolář M., Říčan P., a Bendl S.

Tab. 11

	Σ	ANO	NE
Ženy 5. r. (n_i)	49	16	33
f_i %	100%	33%	67%
Muži 5. r. (n_i)	25	9	16
f_i %	100%	36%	64%
Ženy 4. r. (n_i)	56	17	39
f_i %	100%	30%	70%
Muži 4. r. (n_i)	24	6	18
f_i %	100%	25%	75%
Σn_i	154	48	106
Σf_i %	100%	31%	69%

Tab. 12

	Ženy 5. r.	Muži 5. r.	Ženy 4. r.	Muži 4. r.
1.	Kolář	Kolář	Řičan	Pöthe
2.	Řičan	Nešpor	Kolář	Čáp
3.	Bendl	Bendl	Vágnerová	Kolář
4.	Matějček		Matějček	Mareš
5.	Bourcet		Bendl	Kyriacou
6.	Matoušek		Nešpor	
7.			Pokorná	
8.			Poněšický	
9.			Kyriacou	

Interpretace:

Jak vyplývá z tabulky č. 12., nejvíce různých autorů uvedly studentky čtvrtého ročníku, celkem devět. Odpovědi mužů a žen na tuto otázku jsou procentuálně vyrovnané. Tato otázka vyvrací odpovědi respondentů na otázku č. 11. V ní jsme zjistili, že 70 ze 154 respondentů četlo literaturu k problematice šikany. V otázce č. 13 uvedlo pouze 48 ze 154 respondentů, že zná nějakého autora, který píše o této problematice. Z těchto údajů vyplývá, že si respondenti už na jméno autora, jehož knihu četli, nevzpomínají, nebo uvedli nepravdivé informace.

Otázka č. 14

Probírali jste téma „šikana“ na některém ze seminářů v rámci studia na Pedagogické fakultě JČU? Pokud ano, napiš, jak se seminář nazýval.

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

Komentář:

Na seminářích se učilo o šikaně 74% respondentů, 12% uvedlo, že se o šikaně neučili a zbylých 14% si nebylo jisto. Nejvyšší procenta u odpovědi b) „o šikaně jsme se v žádném semináři neučili“, bylo u čtvrtých ročníků. Studentky (18%) a u studentů tato odpověď představuje 17%. Naopak nejvíce kladných odpovědí na tuto otázku jsem zaznamenala u studentů 5. ročníku, tj. 88%.

Tab. 13

	Σ	ANO	NE	NEJSEM SI JIST/A
Ženy 5. r. (n_i)	49	40	4	5
f_i %	100%	82%	8%	10%
Muži 5. r. (n_i)	25	22	0	3
f_i %	100%	88%	0%	12%
Ženy 4. r. (n_i)	56	34	10	12
f_i %	100%	61%	18%	21%
Muži 4. r. (n_i)	24	18	4	2
f_i %	100%	75%	17%	8%
Σn_i	154	114	18	22
Σf_i %	100%	74%	12%	14%

Interpretace:

Studenti a studentky pátého ročníku nejčastěji uváděli, že se o šikaně učili v Semináři aplikované psychologie a v semináři Poruchy chování. Studentky čtvrtého ročníku byli o šikaně informováni nejvíce v předmětu Sociologie výchovy, Poruchy chování, Pedagogické a školní psychologii a Psychologii osobnosti a jejího vývoje. Studenti čtvrtého ročníku napsali nejvíc Poruchy chování, Speciální pedagogika a Pedagogická a školní psychologie. Mnoho studentů uvádí, že se o šikaně učili, ale už si nepamatují přesně, v jakém to bylo předmětu. Dále respondenti uváděli i jiné předměty, na kterých také probírali problematiku šikany. Např. Poradenská psychologie, Pedagogická diagnostika, Aktuální problémy pedagogiky, Diagnostika školní třídy, Psychologie prevence závislostí, Klinická

psychologie, Pedagogická etika, Interkulturní výchova a vzdělávání, Psychologie smyslu a odpovědnosti a Didaktika (různých aprobačních předmětů).

Graf č. 5: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 13 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 15

Probírali jste téma „šikana“ na některé přednášce v rámci studia na pedagogické fakultě JČU? Pokud ano, napiš, ve kterém předmětu.

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

Komentář:

Na tuto otázku odpovědělo 44% „ano“, dalších 41% si nebylo jisto a zbylých 15% respondentů tvrdí, že se o šikaně na žádné přednášce neučili. Nejvíce si to myslí muži čtvrtého ročníku, že se tato problematika na žádné přednášce neprobírala (25%).

Tab. 14

	Σ	ANO	NE	NEJSEM SI JIST/A
Ženy 5. r. (n_i)	49	19	3	27
f_i %	100%	39%	6%	55%
Muži 5. r. (n_i)	25	17	4	4
f_i %	100%	68%	16%	16%
Ženy 4. r. (n_i)	56	19	10	27
f_i %	100%	34%	18%	48%
Muži 4. r. (n_i)	24	13	6	5
f_i %	100%	54%	25%	21%
Σn_i	154	68	23	63
Σf_i %	100%	44%	15%	41%

Interpretace:

Nejčastěji napsané předměty žen obou ročníků, na kterých slyšely v přednáškách o šikaně, byly Sociální pedagogika, Pedagogická a školní psychologie, Psychologie osobnosti a jejího vývoje. Muži čtvrtých nejvíce jmenovaly předměty Psychologie osobnosti a jejího vývoje, Pedagogická a školní psychologie, Sociální pedagogika a Pedagogická diagnostika. Mnoho respondentů v dotazníku uvádělo, že šikanu probírali, ale už si nepamatují v jakém předmětu.

Otázka č. 16

Vyhovoval ti způsob výuky, jakým byla hodina na toto téma vedena?

a) ANO

b) NE

c) NEVÍM

Komentář:

Respondenti v této otázce hodnotí vyučovací hodiny, kde se zabývali problematikou šikany. 64% respondentů hodnotí výuku kladně, deseti procentům respondentů způsob výuky na toto téma nevyhovoval a 26% odpovědělo „nevím.“ Nejvíce spokojeni se způsobem výuky byli studenti pátého ročníku, tj. 76%.

Tab. 15

	Σ	ANO	NE	NEVÍM
Ženy 5. r. (n_i)	49	35	6	8
f_i %	100%	72%	12%	16%
Muži 5. r. (n_i)	25	19	2	4
f_i %	100%	76%	8%	16%
Ženy 4. r. (n_i)	56	35	5	16
f_i %	100%	63%	9%	28%
Muži 4. r. (n_i)	24	9	3	12
f_i %	100%	37%	13%	50%
Σn_i	154	98	16	40
Σf_i %	100%	64%	10%	26%

Interpretace:

Tato otázka je pouze doplňující a orientační. Není zde totiž rozlišeno, jaký předmět má při hodnocení přesně respondent na mysli. Celkově lze ale z výsledků této otázky usuzovat, že podmínky pro získávání informací při výuce mají studenti Pedagogické fakulty JČU vyhovující.

Otázka č. 17

Vybral/a sis při předzápisu do STAGU z nabízených povinně volitelných a výběrových předmětů záměrně ten, ve kterém se probírá šikana?

a) ANO

b) NE

c) NEVÍM

Komentář:

Celkem si záměrně vybralo předmět, ve kterém se diskutuje o šikaně pouze 11 % respondentů. 72 % tvrdilo, že si takový předmět nevybrali a 17% respondentů odpovědělo „nevím“.

Tab. 16

	Σ	ANO	NE	NEVÍM
Ženy 5. r. (n_i)	49	4	32	13
f_i %	100%	8%	65%	27%
Muži 5. r. (n_i)	25	2	17	6
f_i %	100%	8%	68%	24%
Ženy 4. r. (n_i)	56	11	44	1
f_i %	100%	20%	78%	2%
Muži 4. r. (n_i)	24	0	18	6
f_i %	100%	0%	75%	25%
Σn_i	154	17	111	26
Σf_i %	100%	11%	72%	17%

Interpretace:

Na tuto otázku odpověděli kladně ženy pátého (8%) i čtvrtého ročníku (20%). V pátém ročníku odpověděli 2 muži, tj. 8%, kladně a muži čtvrtého ročníku ani v jediném případě neuvedli, že si předmět zaměřený na šikanu záměrně vybrali. Celkově tedy předměty s problematikou šikany volily záměrně ženy. Z toho můžeme usuzovat, že o to mají větší zájem než muži.

Otázka č. 18

Věděl/a bys v jakém semináři na katedře pedagogiky a psychologie se o šikaně diskutuje, přestože jsi ho sám/sama nenavštěvoval/a?

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

Komentář:

19% všech dotázaných respondentů ví, na jakém semináři se o šikaně diskutuje, 51% tvrdí, že nevědí a 30% si není jisto. Po přepočtení výsledků z tabulky, kdy hodnotíme zvlášť odpovědi mužů a žen, nám vyšly hodnoty: 20% žen celkově odpovědělo na tuto otázku „ano“, 56% tvrdí „ne“ a 24% si není jisto. Muži jsou na

tom podobně. 16% o semináři ví, 41% napsalo, že nevědí a zbylých 43% mužů uvedlo, že si nejsou jisti.

Tab. 17

	Σ	ANO	NE	NEJSEM SI JIST/A
Ženy 5. r. (n_i)	49	8	27	14
f_i %	100%	16%	55%	29%
Muži 5. r. (n_i)	25	4	10	11
f_i %	100%	16%	40%	44%
Ženy 4. r. (n_i)	56	13	32	11
f_i %	100%	23%	57%	20%
Muži 4. r. (n_i)	24	4	10	10
f_i %	100%	16%	42%	42%
Σn_i	154	29	79	46
Σf_i %	100%	19%	51%	30%

Interpretace:

Tato otázka souvisí s otázkou předcházející. Někdo ví, na jakém semináři se o šikaně diskutuje, ale nezapsal si ho z různých důvodů (byla obsazená kapacita předmětu, nevycházel mu předmět do rozvrhu nebo ho tato problematika nezajímá). Na druhé straně by někdo takový seminář rád navštěvoval, ale neví, jak se studijní předmět zabývající se také tímto tématem nazývá. Z této otázky nemůžeme usoudit, zda mají o problematiku šikany větší ženy nebo muži, protože jejich odpovědi na tuto otázku, se liší v odpovědi „ano“ jen čtyřmi procenty.

Otázka č. 19

Myslíš si, že je tvá dosavadní příprava na VŠ dostačující k tomu, abys byl schopen řešit šikanu ve škole? (Jsi dostatečně informován o této problematice?)

- a) určitě ano b) ano c) nevím d) spíše ne e) ne, byla ztrátou času

Komentář:

Podle výsledků následující tabulky si myslí 22% respondentů, že je jejich dosavadní příprava na pedagogické fakultě dostačující k tomu, aby byli schopni řešit šikanu na základní škole. Myslí si také, že jsou dostatečně informováni o této problematice. 3% respondentů si myslí totéž, jen svou odpověď zdůrazňují výrokem „určitě ano.“ Na tuto otázku odpovědělo 14% dotázaných výrokem „nevím“ a 2% si myslí, že příprava na vysoké škole byla v tomhle směru jen ztrátou času. Nejvíce procent je uvedeno ve sloupci s tvrzením „spíše ne,“ tj. 59%.

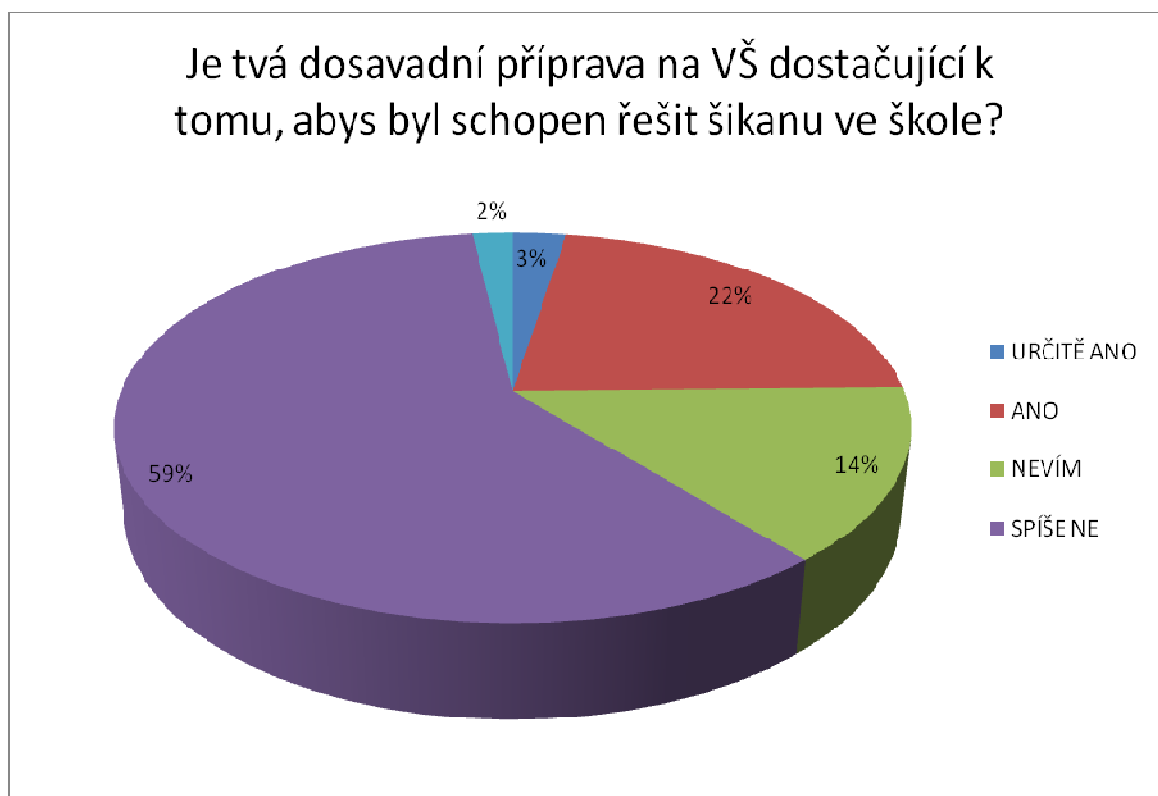
Tab. 18

	Σ	URČITĚ ANO	ANO	NEVÍM	SPÍŠE NE	NE, byla ztrátou času
Ženy 5. r. (n_i)	49	2	9	6	31	1
f_i %	100	4%	18,5%	12,2%	63,3%	2%
Muži 5. r. (n_i)	25	2	10	3	10	0
f_i %	100	8%	40%	12%	40%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	56	0	10	8	38	0
f_i %	100	0%	18%	14%	68%	0%
Muži 4. r. (n_i)	24	0	5	5	12	2
f_i %	100	0%	20,8%	20,8%	50%	8,3%
Σn_i	154	4	34	22	91	3
Σf_i %	100	3%	22%	14%	59%	2%

Interpretace:

Tato otázka souvisí s hypotézou č. 7 týkající se kompetence budoucích pedagogů na řešení šikany. Převážně ženy si myslí, že jejich příprava na pedagogické fakultě je nedostačující a nejsou proto schopni řešit tuto problematiku na základní škole.

Graf č. 6: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 18 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 20

Setkal/a jsi se na praxi souvislé či průběžné s šikanou při tvé výuce nebo o přestávce?

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

Komentář:

Na praxi se s šikanou setkalo 10% respondentů, 82% odpovědělo, že se s šikanou neseťkalo a 8% si nebylo jisto.

Tab. 19

	Σ	ANO	NE	NEJSEM SI JIST/A
Ženy 5. r. (n_i)	49	7	37	5
f_i %	100%	14%	76%	10%
Muži 5. r. (n_i)	25	3	22	0
f_i %	100%	12%	88%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	56	4	49	3
f_i %	100%	7%	88%	5%
Muži 4. r. (n_i)	24	1	18	5
f_i %	100%	4%	75%	21%
Σn_i	154	15	126	13
Σf_i %	100%	10%	82%	8%

Interpretace:

Touto otázkou doplňujeme položku č. 7. Obě jsou výchozími body pro hypotézu č. 1. Z tabulky je patrné, že v roli pedagoga zaznamenalo šikanu pouze 15 osob ze 154, častěji to uvedly do dotazníku studentky.

Otázka č. 21

Myslíš si, že bys dokázal/a řešit šikanu ve škole z pozice pedagoga?

- a) Určitě ano b) Asi ano c) Nevím d) Spíše ne e) Určitě ne

Komentář:

Z celkového počtu respondentů si myslí 37%, že by dokázalo řešit šikanu. Z toho 7% určitě a 30% asi ano. Většina, což představuje 49%, odpověděla, že neví. 13% si moc nevěří a tvrdí, že by spíše šikanu nedokázali řešit a 1% říká, že by to určitě nedokázali (viz tabulka č. 20)

Tab. 20

	Σ	URČITĚ ANO	ASI ANO	NEVÍM	SPÍŠE NE	URČITĚ NE
Ženy 5. r. (n_i)	49	1	10	30	8	0
f_i %	100	2%	20,4%	61,2%	16,3%	0%
Muži 5. r. (n_i)	25	1	15	9	0	0
f_i %	100	4%	60%	36%	0%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	56	2	13	27	12	2
f_i %	100	3,6%	23,2%	48,2%	21,4%	3,6%
Muži 4. r. (n_i)	24	6	8	10	0	0
f_i %	100	25%	33,3%	41,7%	0%	0%
Σn_i	154	10	46	76	20	2
Σf_i %	100	7%	30%	49%	13%	1%

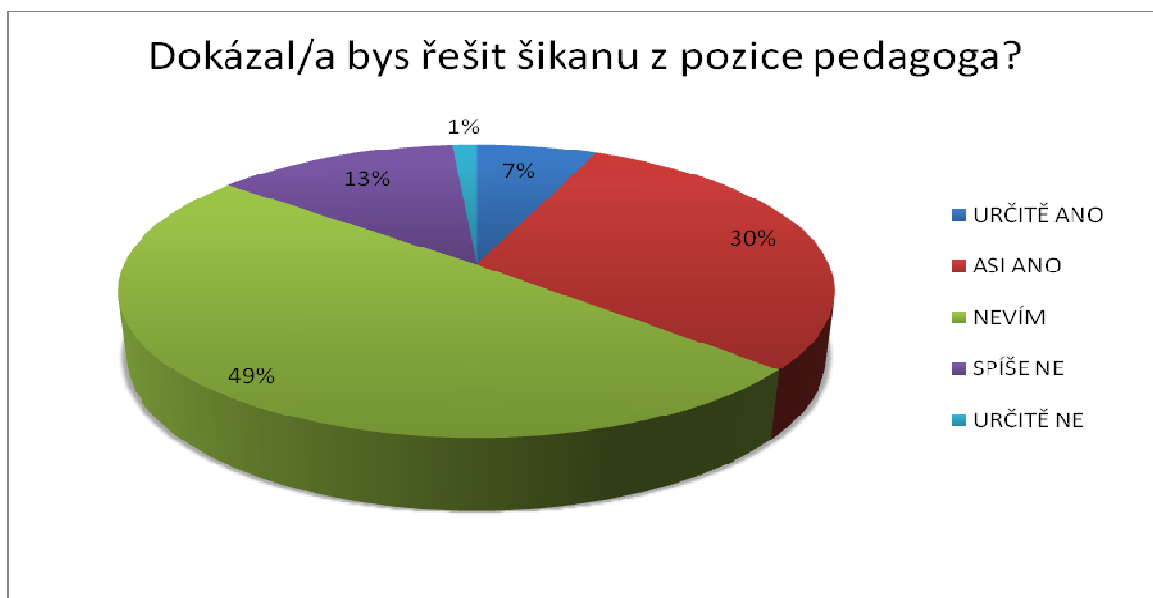
Tab. 21.

	Σ	Určitě ano	Asi ano	Nevím	Spíše ne	Určitě ne
Ženy (n_i)	105	3	23	57	20	2
f_i %	100%	3%	22%	54%	19%	2%
Muži (n_i)	49	7	23	19	0	0
f_i %	100%	14%	47%	39%	0%	0%

Interpretace:

Jak znázorňuje tab. 21, muži si jsou v otázce řešení šikany jistější než ženy. 14% mužů odpovědělo, že by si s šikanou ve škole určitě poradili, 47% si myslí, že by také byli schopni šikanu řešit a 39% mužů nevědělo. Nikdo neodpověděl, že by si s šikanou neporadil. Naopak 2% žen uvádí, že by „určitě“ nedokázaly řešit šikanu z hlediska pedagoga, 19% by to „spíše“ nedokázalo, 57% žen odpovědělo na tuto otázku „nevím.“ „Určitě“ by šikanu podle vyjádření do dotazníku zvládly 3% a 22% respondentů napsalo odpověď „asi ano.“

Graf č. 7: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 20 ($\sum f_i \%$)

Otázka č. 22

Uvítal/a bys seminář v rámci studia pedagogické fakulty na toto téma, kde by se řešily různé modelové případy šikany? (Rozšířil/a bys do budoucna učivo s touto problematikou?)

a) určitě ano b) ano c) nevím d) spíše ne e) ne, je to ztráta času

Komentář:

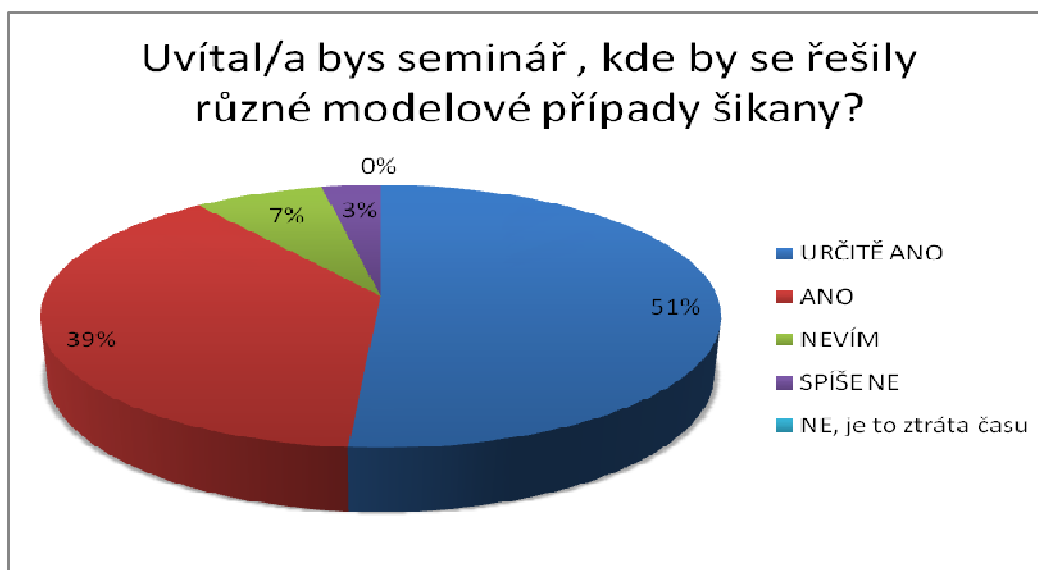
Takový seminář by uvítalo 90% respondentů, z toho 51% určitě. Naopak učivo s touto problematikou by spíše nerozšiřovali 3% respondentů (odpovídali tak převážně muži). Nikdo nevedl, že by nové semináře byli ztrátou času.

Tab. 22

	Σ	URČITĚ ANO	ANO	NEVÍM	SPÍŠE NE	NE, je to ztráta času
Ženy 5. r. (n_i)	49	36	13	0	0	0
f_i %	100	73%	27%	0%	0%	0%
Muži 5. r. (n_i)	25	9	14	0	2	0
f_i %	100	36%	56%	0%	8%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	56	29	25	1	1	0
f_i %	100	52%	44%	2%	2%	0%
Muži 4. r. (n_i)	24	5	7	10	2	0
f_i %	100	21%	29%	42%	8%	0%
Σn_i	154	79	59	11	5	0
Σf_i %	100	51%	39%	7%	3%	0%

Interpretace:

Pro podklad ověření platnosti hypotézy č. 5, jsem použila také tuto otázku. Předpokladem je, že chtějí být studenti více informováni o problematice šikany. Z této otázky jednoznačně vyplývá, že studenti i studentky by se chtěli více vzdělávat v oblasti téma šikana především v rámci předmětu, kde by řešili nejčastější případy z praxe.

Graf č.8: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 22 (Σf_i %)

Otázka č. 23

Co bys jako první udělal/a při zjištění, že žák ve třídě, do které jsi právě vstoupil/a šikanuje jiného spolužáka?

- a) zeptal/a bych se agresora, proč to dělá
- b) konfrontoval/a bych účastníky mezi sebou
- c) upozornil/a bych na případ vedení školy
- d) nechala bych věci tak jak jsou, aby to oběti ještě více neuškodilo
- e) bezprostředně bych šel/šla chránit oběť
- f) reagoval/a bych jinak, např.:

Komentář:

V této otázce se většina respondentů (38%) přiklání k odpovědi první, zeptali by se agresora, proč to dělá. Odpověď d) nechal/a bych věci tak jak jsou, nikdo z dotázaných nevybral. Ostatní možnosti byly vyrovnané. 15% respondentů by zvolilo úplně jiné řešení. V pátém ročníku byly nejčastější odpovědi následující: oddělení agresorů od sebe při fyzickém napadení a následné rozhovory aktérů jednotlivě, nekonfrontovat agresora a oběť. Po získání informací informovat vedení školy, rodiče a další postup probrat s odborníkem. Někteří by se poradili se zkušenějším kolegou, nepřehlíželi by úmyslně šikanu, ale snažili se ji řešit. Muži obou ročníků uvedli, že by udělali s agresorem okamžitě přímý a rázný rozhovor mimo třídu. Studenti a studentky ze čtvrtých ročníků by nejdříve zabránili pokračování šikany a udělali po vyučování zvlášť rozhovor s agresorem, obětí a spolužáky. Kontaktovali by také rodiče a školního psychologa.

Tab. 23

	Σ	a	b	c	d	e	f
Ženy 5. r. (n_i)	61	22	7	8	0	8	16
f_i %	100%	36%	12%	13%	0%	13%	26%
Muži 5. r. (n_i)	37	14	6	7	0	5	5
f_i %	100%	38%	16%	19%	0%	13,5%	13,5%
Ženy 4. r. (n_i)	69	24	12	22	0	4	7
f_i %	100%	35%	17%	32%	0%	6%	10%
Muži 4. r. (n_i)	32	15	1	3	0	11	2
f_i %	100%	47%	3%	9%	0%	35%	6%
Σn_i	199	75	26	40	0	28	30
Σf_i %	100%	38%	13%	20%	0%	14%	15%

Legenda:

a) zeptal/a bych se agresora, proč to dělá, b) konfrontoval/a bych účastníky mezi sebou, c) upozornil/a bych na případ vedení školy, d) nechala bych věci tak jak jsou, aby to oběti ještě více neuškodilo, e) bezprostředně bych šel/šla chránit oběť, f) reagoval/a bych jinak

Interpretace:

Ve čtvrtém ročníku uváděli respondenti na tuto otázku nejčastěji odpověď a) „zeptala bych se agresora, proč to dělá“ (39%), stejně na tom byli i v ročníku pátém 37%. Překvapilo mě, že právě tuto odpověď volili respondenti nejčastěji. Příčin šikanování je více a nemůžeme očekávat, že nám své pohnutky bude agresor vysvětlovat. Další nejčastější reakcí by bylo upozornění vedení školy, tj. 28% odpovědí u čtvrtých ročníků a 15% u ročníků pátých.

Otázka č. 24**Znáš zásady tzv. první pomoci při zjištění výskytu šikanování?**

- a) Určitě ano
 b) Asi ano
 c) Nejsem si jist/a
 d) Spíše ne
 e) Určitě ne

Komentář:

Na tuto otázku odpovědělo 5% určitě ano, 21% asi ano a 38% respondentů si nebylo jisto. 28% si myslí, že spíše nezná zásady první pomoci při šikaně a 8% tvrdí, že je určitě nezná.

Tab. 24

	Σ	Určitě ano	Asi ano	Nejsem si jist/a	Spíše ne	Určitě ne
Ženy 5. r. (n_i)	49	4	14	19	9	3
f_i %	100	8,2%	28,6%	38,8%	18,4%	6,1%
Muži 5. r. (n_i)	25	0	11	8	4	2
f_i %	100	0%	44%	32%	16%	8%
Ženy 4. r. (n_i)	56	2	5	22	20	7
f_i %	100	3,6%	8,9%	39,3%	35,7%	12,5%
Muži 4. r. (n_i)	24	1	3	10	10	0
f_i %	100	4,2%	12,5%	41,7%	41,7%	0%
Σn_i	154	7	33	59	43	12
Σf_i %	100	5%	21%	38%	28%	8%

Tab. 25

	Σ	Určitě ano	Asi ano	Nejsem si jist/a	Spíše ne	Určitě ne
5. ročníky (n_i)	74	4	25	27	13	5
f_i %	100%	5%	34%	36%	18%	7%
4. ročníky (n_i)	80	3	8	32	30	7
f_i %	100%	4%	10%	40%	37%	9%

Interpretace:

Z tabulky č. 25 je zřejmé, že tzv. „zásady první pomoci“ v oblasti šikany znají více studenti a studentky z pátého ročníku. Celkově odpovědělo 39% „ano“, zatímco ve

čtvrtém ročníku to bylo jen 14%. Tyto zásady ve čtvrtém ročníku respondenti spíše neznaří (37%), ale u pátých ročníků tuto odpověď uvádí jen 18% respondentů. Tato otázka je podkladem pro hypotézu č. 3, ve které se sleduje úroveň vědomostí mezi jednotlivými ročníky.

Graf č. 9: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 24 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 25

Jaké preventivní opatření bys udělal/a ve své třídě jako pedagog, aby k šikaně nedocházelo?

- žádné, pokud jsou ve třídě agresoři, k šikanování stejně dojde
- mluvil/a bych s žáky o problematice šikany
- hrál/a bych s nimi různé hry (např. na rozvíjení emoční inteligence, asertivity,...)
- vytvořili bychom společně třídní chartu proti šikanování
- zvýšil/a bych dozor o přestávkách
- jiný návrh, např.:

Komentář:

V této otázce si respondenti volili více možností odpovědí. Nejvíce studentů by jako prevenci použilo rozhovory se žáky o problematice šikany (49%). Dalších

33% odpovědí je za c) „hraní různých her“. Pouze 1% odpovědí tvoří jiné návrhy řešení šikany, než je uvedeno výše. Respondenti uvedli jako preventivní opatření adaptační kurzy, školní parlament a chránit oběť dokud se situace nevyřeší.

Tab. 26

	Σ	a	b	c	d	e	f
Ženy 5. r. (n_i)	75	2	36	25	8	3	1
f_i %	100%	3%	48%	33,3%	10,5%	4%	1,2%
Muži 5. r. (n_i)	37	3	16	9	6	2	1
f_i %	100%	8%	43,2%	24,3%	16,2%	5,4%	2,8%
Ženy 4. r. (n_i)	84	0	42	31	4	6	1
f_i %	100%	0%	50%	37%	4,8%	7%	1,2%
Muži 4. r. (n_i)	31	0	17	10	1	3	0
f_i %	100%	0%	55%	32,3%	3%	9,7%	0%
Σn_i	227	5	111	75	19	14	3
Σf_i %	100%	2%	49%	33%	8,3%	6,2%	1%

Legenda:

a) žádné, pokud jsou ve třídě agresori, k šikanování stejně dojde, b) mluvil/a bych s žáky o problematice šikany, c) hrál/a bych s nimi různé hry (např. na rozvíjení emoční inteligence, asertivity, apod.), d) vytvořili bychom společně třídní chartu proti šikanování, e) zvýšil/a bych dozor o přestávkách, f) jiný návrh

Interpretace:

Od této otázky jsem očekávala, že respondenti napíší návrhy, jaká jiná preventivní opatření proti šikanování by zavedli. Bohužel jen 3 odpovědi z celkového počtu 227 představují jiné, než v dotazníku uvedené možnosti prevence. Za zmínění stojí také odpovědi dvou žen a tří mužů pátého ročníku, které mě překvapili. Uvedli odpověď a), to znamená, že by žádné preventivní opatření ve své třídě nedělali. Zastávají názor, že pokud se agresori ve třídě vyskytují, k šikaně stejně dojde. Nejčastější odpovědí u obou ročníků bylo

b) „mluvili by se žáky o problematice šikany,“ tj. 46% u respondentů pátého ročníku a 51% u čtvrtých ročníků.

Graf č. 10: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 26 ($\Sigma f_i\%$)

Otázka č. 26

Znáš nějaké centrum nebo instituci, na které se můžeš jako pedagog obrátit, pokud budeš potřebovat pomoc s problematikou šikany?

a) ANO

b) NE

Komentář:

58% respondentů zná instituce nebo centra, na které se můžou v případě potřeby obrátit. 42% respondentů žádné centrum nezná.

Tab. 27

	Σ	ANO	NE
Ženy 5. r. (n_i)	49	34	15
f_i %	100%	70%	30%
Muži 5. r. (n_i)	25	18	7
f_i %	100%	72%	28%
Ženy 4. r. (n_i)	56	29	27
f_i %	100%	52%	48%
Muži 4. r. (n_i)	24	9	15
f_i %	100%	38%	62%
Σn_i	154	90	64
Σf_i %	100%	58%	42%

Interpretace:

Jestliže porovnáme odpovědi respondentů čtvrtých a pátých ročníků, zjistíme, že o institucionální pomoci v boji s šikanou ví více studenti a studentky pátých ročníků. V pátém ročníku odpověděli muži i ženy dohromady „ano“ v počtu 52 (ze 74), tj. 70% a ve čtvrtém ročníku v počtu 38 (z 80), tj. 48%. Z výsledků této otázky vyplývá, že o problematice šikany z hlediska hledání pomoci u různých institucí a organizací, mají větší přehled respondenti pátých ročníků.

Otázka č. 27

Myslíš si, že bys dokázal/a poradit žákům (oběti), jak se bránit a jak se dalšímu případnému šikanování vyhnout?

- a) ANO b) NE c) NEJSEM SI JIST/A

Komentář:

Nejčastější odpovědí respondentů (57%) je, že si nejsou jisti, zda by dokázali žákům poradit, jak se bránit proti šikaně. 34% tvrdí, že jsou schopni žákům poradit

a 9% jim poradit neumí. Za zmínění stojí odpovědi studentů 4. ročníku, kteří odpověď „ne“ neuvedli ani v jediném případě.

Tab. 28

	Σ	ANO	NE	NEJSEM SI JIST/A
Ženy 5. r. (n_i)	49	11	5	33
f_i %	100%	23%	10%	67%
Muži 5. r. (n_i)	25	16	2	7
f_i %	100%	64%	8%	28%
Ženy 4. r. (n_i)	56	12	7	37
f_i %	100%	21%	13%	66%
Muži 4. r. (n_i)	24	14	0	10
f_i %	100%	58%	0%	42%
Σn_i	154	53	14	87
Σf_i %	100%	34%	9%	57%

Interpretace:

V této otázce jsou jasně rozhodnější muži než ženy. Studenti si jsou jisti, že by dokázali případné oběti šikanování poradit (61%), zatímco to samé si myslí jen 23 žen, tj. 21%. Jestliže srovnáváme opět ročníky mezi sebou, vyjde najevo, že kladně odpovědělo 36% studentů a studentek pátých ročníků a 32,5% respondentů ze čtvrtých ročníků.

Otázka č. 28

Obětem šikany bych radil/a

- a) oznámit šikanu učiteli, rodičům
- b) vyhýbat se skrytým zákoutím
- c) postavit se agresorovi
- d) přejít do jiné třídy, školy
- e) nechodit do školy
- f) jiný návrh, např.:

Komentář:

V této otázce, zakroužkovali respondenti většinou více odpovědí. 69% všech odpovědí, bylo tvrzení a) „oznámít šikanu učiteli a rodičům“. S druhým nejčastěji uváděným výrokiem „postavit se agresorovi“ souhlasilo 17% respondentů. Nikdo z respondentů si nevybral tvrzení „nechodit do školy“. 5,4% respondentů, uvedlo jiné řešení. Například ve čtvrtém ročníku doporučoval jeden student chodit na sebeobranu a studentka ze stejného ročníku napsala: „nikde nechodit sám dokud se situace neuklidní.“ V pátém ročníku se ženy i muži shodli na tom, že by případné oběti šikany radili nejprve se agresorovi postavit a snažit se ubránit slovně, promluvit si o důvodu a pokud to nepomůže tak šikanu oznámit.

Tab. 29

	Σ	a	b	c	d	e	f
Ženy 5. r. (n_i)	63	45	3	10	1	0	4
f_i %	100%	71,4%	4,8%	16%	1,6%	0%	6,2%
Muži 5. r. (n_i)	30	25	0	2	0	0	3
f_i %	100%	83,3%	0%	6,7%	0%	0%	10%
Ženy 4. r. (n_i)	69	46	10	9	2	0	2
f_i %	100%	66,7%	14,5%	13%	2,9%	0%	2,9%
Muži 4. r. (n_i)	33	18	1	12	0	0	2
f_i %	100%	54,5%	3%	36,4%	0%	0%	6,1%
Σn_i	195	134	14	33	3	0	11
Σf_i %	100%	69%	7%	17%	1,5%	0%	5,4%

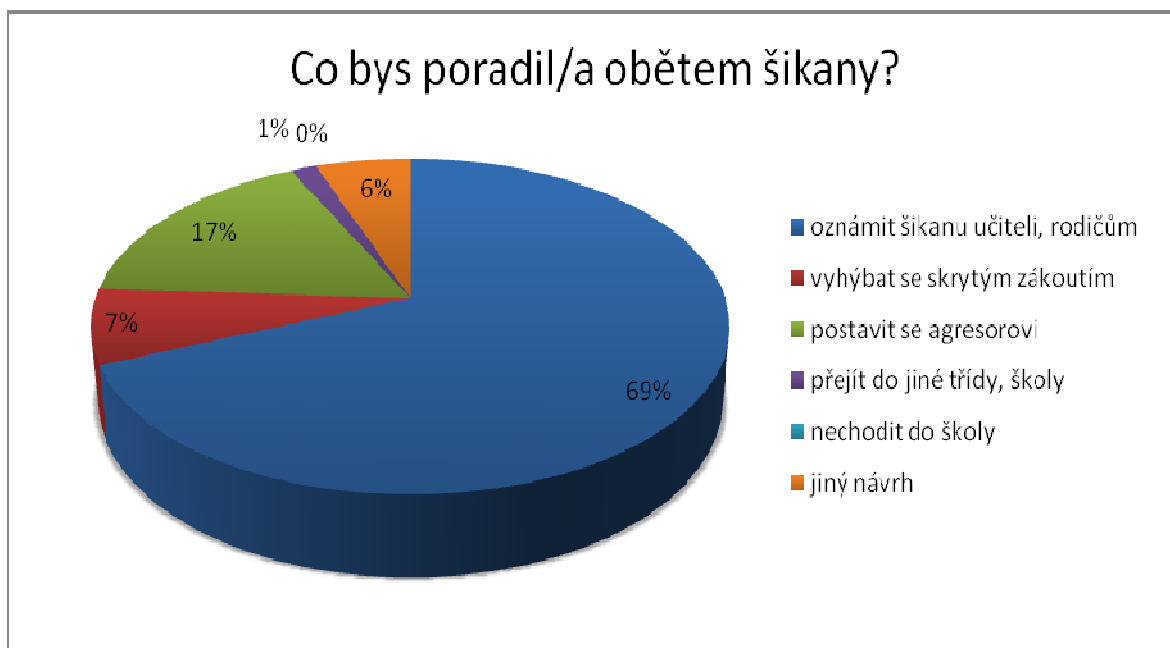
Legenda:

a) oznámít šikanu učiteli, rodičům, b) vyhýbat se skrytým zákoutím, c) postavit se agresorovi, d) přejít do jiné třídy, školy, e) nechodit do školy, f) jiný návrh

Interpretace:

Jestliže opět srovnáme odpovědi mezi ročníky, dojdeme k závěru, že odpovědi jsou celkem vyrovnané. Pouze čtvrté ročníky uváděly místo odpovědi a) častěji možnost b) a c) oproti ročníku pátému.

Graf č. 11: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 29 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 29

Šikanujícího si představuji jako žáka/žačku

- a) průměrného, nevýrazného
- b) problémového se špatným prospěchem
- c) sebevědomého s průměrným prospěchem
- d) bezproblémového s výbornými výsledky
- e) neoblíbeného s nízkým sebevědomím
- f) jinak, jak?

Komentář:

31,5% respondentů považuje za iniciátora šikany sebevědomého žáka s průměrným prospěchem. Další nejpočetnější odpovědí bylo tvrzení „žák problémový se špatným prospěchem“. Toto tvrzení představuje 26% odpovědí. Nějak jinak si agresora představuje 13% dotázaných. Nejčastější varianta byla, že šikanující může být kdokoliv, mohou to být všechny výše uvedené možnosti. Dále uváděli respondenti tyto varianty: „Problémový žák, ale i žák, od kterého to nečekáme. Ostatními uznávaná postava v kolektivu, prospěch na to nemá vliv“.

Tab. 30

	Σ	a	b	c	d	e	f
Ženy 5. r. (n_i)	68	6	13	22	4	10	13
f_i %	100%	8,8%	19%	32,4%	6%	14,7%	19,1%
Muži 5. r. (n_i)	33	3	9	11	0	3	7
f_i %	100%	9,1%	27,3%	33,3%	0%	9,1%	21,2%
Ženy 4. r. (n_i)	77	4	26	27	3	10	7
f_i %	100%	5,2%	33,8%	35,1%	3,9%	13%	9,1%
Muži 4. r. (n_i)	41	8	9	9	5	8	2
f_i %	100%	19,5%	22%	22%	12,2%	19,5%	4,9%
Σn_i	219	21	57	69	12	31	29
Σf_i %	100%	9,6%	26%	31,5%	5,5%	14,2%	13,2%

Legenda:

a) průměrného, nevýrazného, b) problémového se špatným prospěchem, c) sebevědomého s průměrným prospěchem, d) bezproblémového s výbornými výsledky, e) neoblíbeného s nízkým sebevědomím, f) jinak

Interpretace:

Celkově nejméně uváděli respondenti odpověď d) „bezproblémový žák s výbornými výsledky“ (5,5%). Jak jsme se dozvěděli v teoretické části, může být agresorem jakýkoliv typ žáka. Může být velmi sebevědomí, bez sebevědomí, s výborným i špatným prospěchem, proto se nesmíme nechat oklamat a vidět agresory jen v neoblíbených žácích. Po přepočtení procentuelního zastoupení odpovědí z tabulky na celkové hodnoty respondentů čtvrtých a pátých ročníků, jsem dospěla k závěru, že oba ročníky uvedli na tuto otázku nejčastěji odpověď c), 33% u pátých a 31% u čtvrtých ročníků. Další nejčastější bylo b), s tímto tvrzení souhlasilo 22% z pátých a 30% ze čtvrtých ročníků.

Otázka č. 30**Kde myslíš, že dochází k šikaně nejčastěji?**

- a) ve třídě b) na WC c) na chodbě
d) před školou e) v jídelně f) v šatně
g) při výuce h) jinde, kde?

Komentář:

Respondenti uvádějí, že se šikana vyskytuje nejvíce na WC (24%). Dalších 22% odpovědí je šikana v šatně a 20% z celkového počtu odpovědí představuje šikanu ve třídě. Studenti, kteří si myslí, že k šikaně může docházet i jinde (6%) nejčastěji uváděly: „cestou domů ze školy“, „v místech se sníženým dozorem“ a prostě „kdekoliv, kde se může vyskytnout agresor“.

Tab. 31

	Σ	a	b	c	d	e	f	g	h
Ženy 5. r. (n_i)	79	14	20	6	8	1	20	1	9
f_i %	100%	17,7%	25,3%	7,6%	10,1%	1,3%	25,3%	1,3%	11,4%
Muži 5. r. (n_i)	51	13	10	5	10	0	10	0	3
f_i %	100%	25,5%	19,6%	9,8%	19,6%	0%	19,6%	0%	5,9%
Ženy 4. r. (n_i)	121	22	31	11	20	4	30	0	3
f_i %	100%	18,2%	25,6%	9,1%	16,5%	3,3%	16,5%	0%	2,5%
Muži 4. r. (n_i)	58	11	14	5	11	4	9	0	4
f_i %	100%	19%	24,1%	8,6%	19%	6,9%	15,5%	0%	6,9%
Σn_i	309	60	75	27	49	9	69	1	19
Σf_i %	100%	19,4%	24,3%	8,7%	16%	3%	22,1%	0,3%	6,1%

Legenda:

a) ve třídě, b) na WC, c) na chodbě, d) před školou, e) v jídelně, f) v šatně, g) při výuce, h) jinde

Interpretace:

Podle Říčana (1995, s. 15, 27) se odehrává šikana nejčastěji tam, kde není dozor, to jsou tedy například záchody a šatny. Tyto dvě možnosti studenti v dotazníku také nejvíce volili. Může k ní však docházet nenápadně i při výuce. Tuto variantu zvolila celkově pouze jedna studentka pátého ročníku.

Graf č. 12: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 31 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 31

Co by podle tebe pomohlo šikanu ze školy odstranit?

- a) vyloučení agresorů ze školy
- b) zavedení celoškolské strategie boje proti šikaně
- c) přestup oběti na jinou školu
- d) zlepšení vztahů mezi žáky ve třídě
- e) jiný návrh...

Komentář:

Jednoznačně se studenti v této otázce shodli na odpovědi b) a d). Zavedení celoškolské strategie boje proti šikaně a zlepšení vztahů mezi žáky ve třídě tvoří

v obou případech 44% odpovědí. S tvrzením „vyloučení agresorů ze školy“ souhlasí 7,6% respondentů. Jiné návrhy na odstranění šikany ze školy uvádějí studentky (1,5%), které doporučují více se žáky mluvit, potrestat agresora, být všímavý a správný zásah pedagoga při zjištění výskytu šikany.

Tab. 32

	Σ	a	b	c	d	e
Ženy 5. r. (n_i)	62	1	27	2	30	2
f_i %	100%	1,6%	43,5%	3,2%	48,4%	3,2%
Muži 5. r. (n_i)	32	5	12	3	12	0
f_i %	100%	15,6%	37,5%	9,4%	37,5%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	76	7	36	0	32	1
f_i %	100%	9,2%	47,4%	0%	42,1%	1,3%
Muži 4. r. (n_i)	29	3	13	0	13	0
f_i %	100%	10,3%	44,8%	0%	44,8%	0%
Σn_i	198	15	88	5	87	3
Σf_i %	100%	7,6%	44,4%	2,5%	43,9%	1,5%

Legenda:

a) vyloučení agresorů ze školy, b) zavedení celoškolní strategie boje proti šikaně, c) přestup oběti na jinou školu, d) zlepšení vztahů mezi žáky ve třídě, e) jiný návrh

Interpretace:

Jak jsem předpokládala, nejčastější odpovědí respondentů bylo b) a d), to znamená, že studenti a studentky by proti šikaně bojovali a snažili se nejdříve zavádět prevenci, než aby dali přednost odpovědi a) a c) a mysleli si, že když se zbaví aktérů šikany, tak potlačí celkově i šikanu ve škole. „Přestup oběti na jinou školu“ by jako řešení viděli respondenti pátých ročníků a to 3 muži, tj. 9% a 2 ženy, tj. 3%. Tuto odpověď ne zvolil nikdo ze čtvrtého ročníku. Jak jsem z tabulky spočetla, agresora by vyloučili čtvrtáci v 10% a pátý ročník v 6% odpovědí.

Otázka č. 33

Jsi spokojen/a s informacemi ohledně prevence a řešení šikany, které jsi získal/a na PF ?

- a) naprosto spokojen
- b) s pár výhradami
- c) nespokojen

Komentář:

Tabulka a graf ukazují, že naprosto spokojených studentů je 7%. Většina tj. 51% je spokojena s pár výhradami s informacemi ohledně problematiky šikany, kterých se jim dostalo na Pedagogické fakultě. Zbylých 40% respondentů není spokojeno. Nejvíce nespokojeny byly ženy čtvrtého ročníku (54%) a nejvyšší počet odpovědí „naprosto spokojen“ je zaznamenáno u mužů pátého ročníku (16%).

Tab. 34

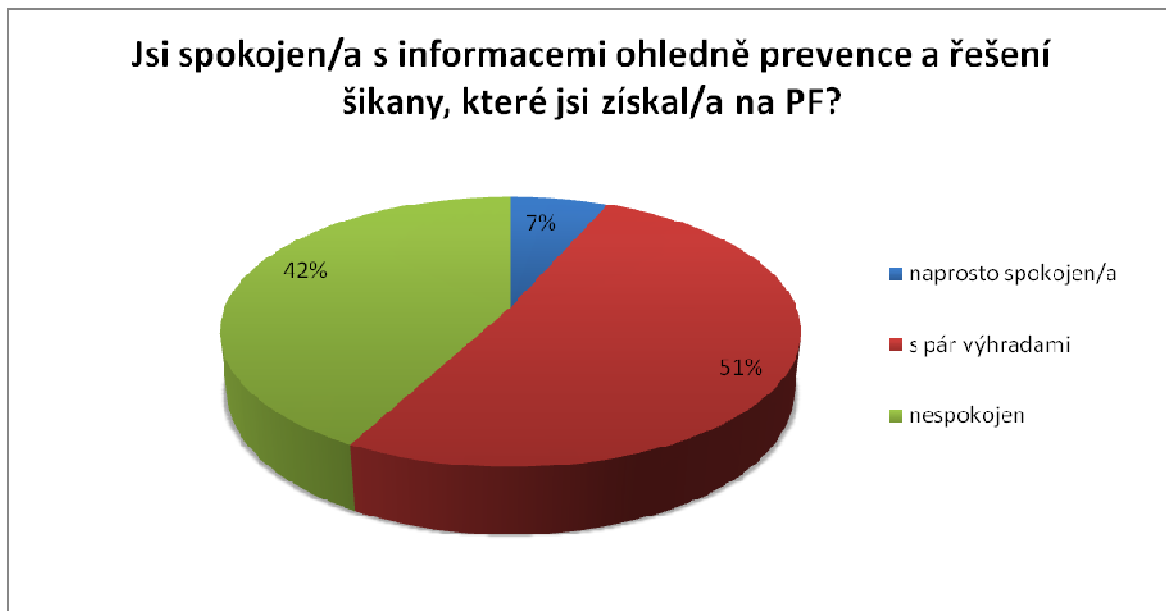
	Σ	naprosto spokojen/a	s pár výhradami	nespokojen
Ženy 5. r. (n_i)	49	2	24	23
f_i %	100%	4%	49%	47%
Muži 5. r. (n_i)	25	4	18	3
f_i %	100%	16%	72%	12%
Ženy 4. r. (n_i)	56	3	23	30
f_i %	100%	5%	41%	54%
Muži 4. r. (n_i)	24	1	14	9
f_i %	100%	4%	58%	38%
Σn_i	154	10	79	65
Σf_i %	100%	7%	51%	42%

Interpretace:

V této otázce se ptám na subjektivní pocity studentů, jestli jsou pro ně získané informace dostačující. Jak ale vyplývá z tabulky, většinou jsou studenti spokojeni

až na pár výhrad. Tato otázka navazuje na hypotézu č. 5, kde se předpokládá, že by chtěli být studenti a studentky více informováni o této problematice.

Graf č. 13: Grafické vyjádření procentuálního zastoupení odpovědí v tabulce č. 34 ($\sum f_i$ %)

Otázka č. 34

Myslíš si, že získané znalosti využiješ ve své budoucí praxi?

- a) téměř všechny
- b) většinu z nich
- c) ano, jen část
- d) menší část znalostí
- e) vůbec ne

Komentář:

42% studentů si myslí, že většinu získaných znalostí využije v pedagogické praxi. S tvrzením „ téměř všechny“ znalosti využiju v budoucí praxi, souhlasí pouze 5% respondentů. 7% si myslí, že získané znalosti vůbec v praxi nevyužije. Stejný počet odpovědí, což představuje 23%, mají tvrzení „ano, jen část znalostí“ a „menší část znalostí“.

Tab. 35

	Σ	téměř všechny	většinu z nich	ano, jen část	menší část znalostí	vůbec ne
Ženy 5. r. (n_i)	49	3	22	10	12	2
f_i %	100	6%	45%	20%	25%	4%
Muži 5. r. (n_i)	25	2	13	5	2	3
f_i %	100	8%	52%	20%	8%	12%
Ženy 4. r. (n_i)	56	3	23	9	18	3
f_i %	100	5%	41%	17%	32%	5%
Muži 4. r. (n_i)	24	0	7	11	4	2
f_i %	100	0%	29%	46%	17%	8%
Σn_i	154	8	65	35	36	10
Σf_i %	100	5%	42%	23%	23%	7%

Interpretace:

Tato otázka navazuje na otázku předcházející. Zjišťujeme, jak důležité pro praxi se studentům jeví informace, které na pedagogické fakultě získali. Jediní studenti čtvrtého ročníku nevedli ani v jediném případě odpověď a), která znamená, že téměř všechny získané znalosti využijí v budoucí praxi.

Otázka č. 35

Chtěl by ses dozvědět při studiu o šikaně víc? Je podle tebe, jako budoucího učitele, potřeba věnovat se tomuto tématu při přípravě na VŠ ?

a) určitě ano b) ano c) nevím d) spíše ne e) určitě ne

Komentář:

Na tuto otázku odpovídali studenti kladně, a to, že by se chtěli při studiu dozvědět o šikaně víc. Odpověď „určitě ano“ si vybralo 61%, „ano“ 36% a „nevím“ 3% studentů. Nikdo nezvolil odpověď „spíše ne“ a „určitě ne“.

Tab. 36

	Σ	URČITĚ ANO	ANO	NEVÍM	SPÍŠE NE	URČITĚ NE
Ženy 5. r. (n_i)	49	38	11	0	0	0
f_i %	100	78%	22%	0%	0%	0%
Muži 5. r. (n_i)	25	13	12	0	0	0
f_i %	100	52%	48%	0%	0%	0%
Ženy 4. r. (n_i)	56	35	19	2	0	0
f_i %	100	63%	34%	3%	0%	0%
Muži 4. r. (n_i)	24	8	13	3	0	0
f_i %	100	33%	54%	13%	0%	0%
Σn_i	154	94	55	5	0	0
Σf_i %	100	61%	36%	3%	0%	0%

Interpretace:

Tato otázka sleduje další vzdělávací potřeby studentů. Z tabulky vyplývá, že o šikaně se chtějí dozvědět jak muži, tak ženy, rozdíl je jen v tom, že ženy více odpovídaly „určitě ano.“ Toto tvrzení představuje 78% dotázaných žen pátého ročníku a 63% žen čtvrtého ročníku. Celkem tedy ženy, které odpověděly „určitě ano“ dohromady představují 70%. U mužů je to celkem 43%. Tato otázka také nepřímo potvrzuje hypotézu č. 2, že studentky projevují o tuto problematiku větší zájem než muži. Tato otázka souvisí s hypotézou č. 5, ve které předpokládám, že by chtěli být studenti a studentky o této problematice více informováni. To se mi také potvrdilo.

Otázka č. 36**Prosím o tvé jakékoliv další vyjádření k této problematice**Interpretace:

K této otevřené položce se celkem vyjádřilo pouze 31% respondentů, tj. 47 respondentů ze 154 v počtech: ženy pátého ročníku - 18, muži pátého ročníku - 6, ženy čtvrtého ročníku - 15 a muži čtvrtého ročníku - 8. Nejčastěji se zabývali

respondenti svými pocity, zda jsou připraveni řešit problematiku šikany. Oba ročníky se shodly na tom, že je šikana vážný problém, ale neexistuje přesný univerzální model jak postupovat při jejím řešení. Respondenti také často uvádějí, že v seminářích a přednáškách získali informace o šikaně jen povrchově, ale nedozvěděli se, jak mají v konkrétní situaci zareagovat. Zde uvádím nejčastější tvrzení respondentů (označené šipkou) a zajímavé názory respondentů (označené čtverečkem):

Ženy 5. ročník

- *„Škola nám poskytne teoretické informace, ale nikdo nám nedá návod, jak se zachovat v konkrétní situaci, protože každá situace je originální. Nejvíce se naučíme v praxi. Až se naskytne problém, poznáme, zda jsme schopni reagovat.“*
- *„Uvítala bych více seminářů, modelových situací a praxe než jen teorie (klidně už od prváku). Řešení bych viděla v lepší přípravě budoucích učitelů.“*
- *„Ve škole jsem absolvovala semináře na toto téma, které hodnotím velmi kladně a líbilo by se mi, kdyby jich bylo víc klidně i na úkor jiných teoretických předmětů“.*
- *„Problematika šikany je složitá. Šikanování má mnoho podob, tudíž každá šikana vyžaduje originální řešení. Je těžké rozlišit hranici mezi škádlením a šikanou.“*
 - *„O šikaně by měli učitelé se žáky mluvit, aby věděli, jak se mají bránit a pomáhat vytvářet ve třídě hezké vztahy mezi dětmi.“*
 - *„Rodiče by měli učit děti trochu větší pokoře a vcítění se do ostatních“.*

Muži 5. ročník

- *Myslím si, že je tato problematika na pedagogické fakultě řešena nedostatečně a nejsme připraveni na práci ve školství.“*
- *„Šikana je vážný problém. Každý pedagog by měl být dostatečně o této problematice informován.“*

- *„Řešení konkrétních případů šikany je mírné a nedůsledné. Mírně se zachovat pouze výjimečně pokud se případ stane ojediněle jinak bezproblémovému žákovi.“*
- *„V dnešní době se stále častěji setkáváme se sociální šikanou.“*

Ženy 4. ročník

- *„Nejsem na tuto problematiku jako budoucí pedagog absolutně připravena. Nevím, jak bych si poradila.“*
- *„Měli bychom se učit příklady z praxe, abychom věděli, jak reagovat a řešit šikanu. Z vysoké školy známe jen teorii, co to šikana vlastně je.“*
- *„Nebrali jsme tuto problematiku podrobně, jen nadhodili. Měli bychom se jí jako studenti pedagogické fakulty více věnovat v seminářích.“*
- *„Šikana je individuální záležitost, neexistuje přesný návod jak tuto problematiku řešit.“*
- *„Je málo hodin, kde bych se dozvěděla o prevenci a řešení šikany. Pokud se chci zapsat, už je kapacita obsazená.“*

Muži 4. ročník

- *„Neexistuje přesný model, jak postupovat. Záleží na situaci a osobách.“*
- *„Teoreticky je tato problematika řešena dostatečně, praxe je ale jiná.“*
- *„Někdy by jedna facka vyřešila víc než psychologická poradna.“*
- *„Učitelé alibisticky zavírají oči před tímto problémem, berou šikanu jako konflikt dvou jedinců. Šikana lze těžko odstranit.“*

7. Ověření platnosti hypotéz na základě výsledků výzkumu a závěry praktické části

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že většina studentů se již s šikanou setkala.

V otázkách č. 7. - 10. se zabývám tím, zda se respondenti setkali s šikanou, v jaké roli a jak se zachovali. Tyto otázky jsem do dotazníku zařadila, protože jsem chtěla zjistit, jakou mají osobní zkušenost s touto problematikou. Domnívám se, že právě respondenti, kteří se s šikanováním setkali „na vlastní kůži“ a je jedno v jaké roli, mají větší zájem o tuto problematiku. Z odpovědí v dotazníku jsem zjistila, že se s šikanou setkalo celkem 79 respondentů, tj. 51%. V otázce č. 20 jsem se dotazovala ještě jednou na setkání respondentů s šikanou, tentokrát už ale z pohledu pedagoga. Výsledkem je, že se ve škole na praxi setkalo s šikanou 10% respondentů. Ve výsledcích se bohužel nedá odlišit, kdy respondenti šikanu zažili, jestli jako děti, studenti nebo dospělí. To částečně problematizuje vyhodnocení této hypotézy. Oficiální výzkumy uvádějí, že na základních školách v České republice je svědky šikany 44% dětí a více než 40% dětí je šikanováno. Z mého výzkumu vyplývá, že se s šikanou setkalo 51% respondentů. Z tohoto důvodu je hypotéza splněná. Očekávala jsem však vyšší procento, proto považuji hypotézu za platnou jen částečně.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že studentky pedagogické fakulty budou projevovat větší zájem o problematiku šikany než muži.

Domnívám se, že ženy vidí v šikanování dětí ve škole větší problém než muži a více tuto problematiku řeší. Proto se o ni také víc zajímají, aby byli na šikanu dopředu připraveni. Jestliže má někdo o tuto problematiku zájem, tak se sám snaží získat co nejvíce informace například z odborné literatury, ve škole při studiu apod. Na základě otázky č. 3 se tato hypotéza potvrdila. Ženy projevují o problematiku šikany větší zájem než muži, ale rozdíl mezi zjištěnými hodnotami

není tak výrazný. Z výzkumu vyplynulo, že se o šikanu zajímá 98% dotázaných studentek a 80% studentů. Otázky č. 11, 17, 18 a 35 také souvisí s touto hypotézou a náš výsledek potvrzují. V otázce č. 11 se nám potvrdilo, že literaturu s problematikou šikany četlo celkově 48% dotázaných žen a 41% mužů. Z nabízených výběrových a povinně volitelných předmětů si vybralo 14% studentek záměrně ten, ve kterém se probírá šikana. U studentů, jak jsme zjistili z otázky č. 17, to byly jen 4%. Otázky č. 18 nám poskytla informace o tom, že 20% studentek ví, v jakém semináři se o šikaně diskutuje, přestože ho samy nenavštěvovaly. U mužů tato odpověď představuje 16%. Podle otázky č. 35 se o šikanu zajímají muži i ženy, studentky však častěji uvádějí, že by se o této problematice chtěly „určitě“ dozvědět víc informací.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že studenti 5. ročníků pedagogické fakulty budou mít větší přehled o problematice šikany, než studenti 4. ročníků pedagogické fakulty.

U této hypotézy jsem se snažila zjistit úroveň připravenosti studentů na problematiku šikany. Vycházela ze skutečnosti, že většina studentů 4. ročníku ještě neabsolvovali všechny povinné studijní předměty z pedagogiky a psychologie. Některé informace jim tedy oproti pátým ročníkům mohli zatím chybět. Výsledek dotazníků však ukazuje, že se tato hypotéza nepotvrdila. K tomuto závěru jsem došla na základě odpovědí respondentů na otázky č. 4 - 6 a 23 - 32. Pouze u tří otázek (č. 24, 26 a 32) ze třinácti, je prokazatelné, že studenti pátých ročníků věděli celkově o této problematice více než studenti čtvrtých ročníků. Ve zbylých otázkách byli oba ročníky na přibližně stejné vědomostní úrovni a procentuelní vyjádření odpovědí se výrazně nelišilo.

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že téma šikana probírali studenti ve dvou různých vyučovacích předmětech v rámci studia Pedagogické fakulty JČU.

Tato hypotéza je potvrzena. Z otázek č. 14, 15 a 16 vyplývá, že se s tematikou šikany studenti setkali v různých studijních předmětech. Touto hypotézou jsem se

snažila dokázat, že studenti mají na Pedagogické fakultě JČU dostatek možností získat potřebné informace k této problematice. Studenti uvádějí, že jádro znalostí, jim poskytovaly především tyto předměty (jsou seřazeny podle četnosti odpovědí):

1. Seminář aplikované psychologie
2. Poruchy chování
3. Pedagogická a školní psychologie
4. Psychologie osobnosti a jejího vývoje
5. Sociální pedagogika
7. Sociologie výchovy
8. Pedagogická diagnostika

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že studenti by chtěli být o této problematice více informováni.

Touto hypotézou jsem sledovala další vzdělávací potřeby studentů. Jak se potvrdilo v předešlé hypotéze, studenti se při svém studiu na pedagogické fakultě o problematice šikany učili. Přesto by chtěli být ještě více informováni o této problematice. V otázce č. 36 uvádějí respondenti, že by se především chtěli dozvědět, jak mají v konkrétní situaci zareagovat a jak řešit šikanu (přivítali by uvádění konkrétní příkladů z praxe). 90% respondentů by do budoucna rozšířilo učivo s touto problematikou, kde by se řešily různé modelové případy šikany (z toho 51% tvrdila „určitě ano“). Tato fakta vyplývají z otázky č. 22. Podle tabulek v otázce č. 33 je s informacemi, které studenti a studentky získali ohledně této problematiky na pedagogické fakultě naprosto spokojeno 7%, s pár výhradami 51% a nespokojeno 42%. Z otázky č. 35 je patrné, že by se chtěli studentky a studenti dozvědět o problematice šikany víc, protože je to z hlediska budoucího učitele zapotřebí. Odpovědělo tak celkem 97% respondentů. 42% respondentů si myslí, že většinu ze získaných znalostí využije v praxi, dalších 23% si myslí, že využije jen část znalostí a opět 23% respondentů předpokládá využití menší části znalostí. Hypotéza se na podkladě odpovědí z dotazníků potvrdila.

Hypotéza č. 6

Předpokládám, že většina studentů nevyhledává samostudiem další informace k této problematice.

Hypotézu považuji za platnou. Tuto hypotézu jsem si ověřila otázkami č. 11, 12, 13. Výsledky dotazníků v tabulkách potvrzují, že studenti sami aktivně nevyhledávají informace o šikanování. Tímto tvrzením jsem chtěla ukázat, že studenti by chtěli mít znalosti a vědomosti ohledně této problematiky, ale sami pro to moc neudělají. Nepotvrdilo se, že by se studenti sami zajímali o odbornou literaturu na toto téma. Pouze 45% respondentů uvedlo, že četlo odbornou literaturu o tématu šikana (z toho si 54% respondentů knihu vypůjčilo po doporučení pedagoga a 40% z vlastní iniciativy). Zbylých 55% respondentů, přiznává, že takovou literaturu vůbec nečetli. Ze všech dotázaných studentů a studentek zná jméno nějakého autora, který píše o šikaně jen 31%.

Hypotéza č. 7

Předpokládám, že studenti nemají dostatečný pocit kompetentnosti pro řešení šikany v budoucí praxi na základních školách.

Při vyhodnocování této hypotézy jsem vycházela z otázek č. 19, 21 a 36. Na základě výsledků dotazníku mohu konstatovat, že se hypotézu podařilo prokázat. Touto hypotézou jsem se snažila dokázat, že studenti jako budoucí pedagogové nejsou podle svého mínění připraveni na řešení šikany na základní škole. Jejich pocity nejčastěji vyjadřují v otázce č. 36 tyto výroky, které jsou za sebou seřazeny podle četnosti odpovědí:

„Nejsem na tuto problematiku jako budoucí pedagog absolutně připravena. Nevím, jak bych si poradila.“

„Myslím si, že je tato problematika na pedagogické fakultě řešena nedostatečně a nejsme připraveni na práci ve školství.“

„Měli bychom se učit příklady z praxe, abychom věděli, jak reagovat a řešit šikanu. Z vysoké školy známe jen teorii, co to šikana vlastně je.“

„Ve škole jsem absolvovala semináře na toto téma, které hodnotím velmi kladně a líbilo by se mi, kdyby jich bylo víc klidně i na úkor jiných teoretických předmětů, třeba už od prváku.“

Podle výsledků otázky č. 19 si myslí 59% respondentů, že je jejich dosavadní příprava na pedagogické fakultě spíše nedostačující a nejsou dostatečně informováni o této problematice, aby byli schopni řešit šikanu. V otázce č. 21 jsem došla k závěru, že 37% respondentů si myslí, že dokážou řešit šikanu. 13% uvedlo, že by to spíše nedokázali a nejvíce odpovědí, tj. 49%, bylo tvrzení „nevím.“

IV. Závěr

Šikana patří mezi sociálně patologické jevy, které se vyskytují ve škole stále častěji. Mezi dětmi přibývá více agrese a na učitele jsou kladeny požadavky, aby zaváděl preventivní opatření proti těmto společensky nežádoucím jevům.

Při vypracování této diplomové práce se mi potvrdilo, že problematika šikany je opravdu složitá a vše nemusí být tak jednoduché a černobílé, jak na první pohled vypadá. Šikanování může mít mnoho podob a některé formy šikany je velmi těžké odhalit. U složitějších případů si pedagog bez pomoci odborníka těžko poradí, ale šikanování v počátečním stadiu vývoje, je schopen vyřešit i sám. Přesto je spolupráce s profesionály důležitá a přínosná. Každý pedagog by měl mít určité odborné znalosti v problematice šikany, aby nezanedbal prvotní projevy šikany, prevenci a neudělal nenapravitelné chyby ve vyšetřování. Měl by se spolu s žáky snažit vytvářet klidné, harmonické, nekonfliktní prostředí ve třídě, ve kterém je pro děti radost se učit a dát všem na vědomí, že se šikana netoleruje, ale trestá.

Bohužel informovanost pedagogů o této problematice je poměrně malá. Základní vědomosti o šikanování by měl učitel získat již na svých studiích pedagogické fakulty. V rámci dalšího vzdělávání by si měl každý pedagog vědomosti v otázce problematiky šikany prohlubovat. Podle Koláře (UN č. 28, 2007) neposkytují zatím ani pedagogické fakulty odpovídající vzdělání v této problematice. S tímto tvrzením souhlasí i výsledky mého výzkumu. Během šetření vyplynulo, že i sami studenti by chtěli být více informovaní v oblasti tematiky šikany (viz ověření platnosti hypotézy č. 5). Je alarmující, že především na základních školách je často spojována funkce metodika prevence s výchovným poradcem, správně by to měly být dvě různé osoby.

V praktické části této práce se při verifikaci hypotéz podařilo na základě odpovědí z dotazníků šest hypotéz potvrdit (první je však platná jen částečně) a jedna hypotéza, konkrétně hypotéza č. 3, potvrzena není.

Dospěla jsem k závěru, že studenti čtvrtých a pátých ročníků Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v akademickém roce 2007/2008, nejsou podle svého mínění kompetentní řešit problematiku šikany a realizovat preventivní opatření z pozice budoucího pedagoga. Z průzkumu také však vyplývá, že na Pedagogické

fakultě JČU mají studenti dostatek možností získat potřebné informace k této problematice v rámci absolvování jednotlivých studijních předmětů na katedře pedagogiky a psychologie.

Myslím si, že by tuto práci mohli využít i členové katedry pedagogiky a psychologie jako zpětnou vazbu jejich vlastní práce.

V. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bendl, S.: Neukázněný žák, cesta institucionální pomoci. ISV nakladatelství, Praha 2004
- Bendl, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. ISV, Praha 2003.
- Černocho, F. a kol.: Šikaně stop! Ministerstvo obrany České republiky- AVIS, Praha 1997
- Erb, H.: Násilí ve škole a jak mu čelit. Amulet, Praha 2000
- Fontana, D.: Psychologie ve školní praxi. Portál, Praha 1997
- Gajdošová, E., Herényiová, G.: Rozvíjení emoční inteligence žáků. Portál, Praha 2006
- Gavora, P.: Výzkumné metody v pedagogice. Nakladatelství Paido, Brno 1996
- Janata, J.: Agrese tolerance a intolerance. Grada Publishing , Praha 1999
- Jedlička, R., Kořa, J.: Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Karolinum, Praha 1998
- Klapilová, S.: Kapitoly ze sociální pedagogiky. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1996.
- Kolář, M.: Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách. Portál, Praha 2001
- Kolář, M.: Skrytý svět šikanování ve školách, Portál 1997, Praha
- Koukolík, F., Drtilová, J.: Zlo na každý den. Galén, Praha 2001
- Langer, S.: Problémový žák v době dospívání na základní škole a v nižších třídách gymnázia. Kotva, Hradec Králové 2001
- Lovasová, L.: Šikana, Sdružení Linka bezpečí, Praha, 2005,
- Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence, Portál, Praha 2003

- Nešpor, K., Provazníková, H.: Slovník prevence problémů působených návykovými látkami. Fortuna, Praha 1997
- Nešpor, K.: Jak poznat účinky drog a jaká mají rizika. Vydal Státní zdravotní ústav, Praha 1997
- Parry, J., Carrington, G.: Čelíme šikanování, sborník metod. Praha, IPPP, 1997
- Pöthe, P.: Dítě v ohrožení, G plus G, Praha 1999
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995
- Říčan, P.: Agresivita a šikana mezi dětmi, Portál, Praha 1995
- Stéphane Bourcet, Isabelle Gravillonová : Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě... Albatros, Praha 2006
- Vykopalová, H.: Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2001
- Webster-Doyle, T.: Proč mě pořád někdo šikanuje? Pragma, Praha 2002
- Holec, J., Pouzarová, D.: Pedagogická fakulta JU- Akademický rok 2003/2004. Vydala pedagogická fakulta JU v Českých Budějovicích, 2003.

Časopisy:

- Učitel'ské noviny – týdeník pro učitele a přátele školy, č. 28, 21.8. 2007. Vydavatel: Gnosis, s.r.o., 32 stran, ISSN 0139-5718.

Další prameny

- www.msmt.cz
- <http://www.msmt.cz/dokumenty/2001-1>
- <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prevence-ptj>
- <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dokumenty-13>
- <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>
- http://www.anebo.upol.cz/fileadmin/user_upload/dokumenty/dokumenty_prevence/Methodicky_pokyn_k_prevenci_SPJ.doc
- http://sikana.cz/sikana_a_tv.html
- http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html
- <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-paragrafy.html>
- <http://www.ta-gita.cz/zpravodajstvi/sikanu-casto-neodhadnou-ucitele-a-ucitelky/>
- www.vseved.cz
- <http://cs.wikipedia.org>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyber%C5%A1ikana>
- <http://www.dotaznik-online.cz/index.html>
- <http://www.bkb.cz/index.php>
- <http://www.kotec.cz/2007/11/prev-centrum-cheb.html>
- <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-jevy>

VI. Přílohy

1. Petice proti násilí a šikaně ve škole
2. Vzdělávání a intervence pedagogů v problematice šikany
3. Dotazník pro studenty 4. a 5. ročníku Pedagogické fakulty JČU

1. Petice proti násilí a šikaně ve škole

Zde uvádím příklad z jedné německé školy, jak mohou žáci sami, nebo s pomocí učitelů, vytvořit petici proti násilí a šikaně ve škole.

„Na naší škole nestrpíme šikanu a násilí. Všichni, žáci i škola, budeme násilí v každé formě potírat. Vytvořili jsme spolu s rodiči a učiteli jasná pravidla, k nimž se každý/á podepsaný/á tímto přihlašuje. Chceme, aby na naší škole panoval klid, aby se všichni žáci - bez ohledu na své schopnosti, sílu a slabost – cítili bezpečni. Každý má právo na to, aby ho nikdo nešikanoval.

Pro všechny platí tato příkázání:

-Nebudeme své spolužáky napadat ani slovy, ani činy.

-Žákům, které někdo napadne, budeme pomáhat.

-Přijmeme mezi sebe všechny žáky bez ohledu na jejich schopnosti, sílu či slabost, bez ohledu na jejich pohlaví a původ.

-Nebudeme šikanovat učitele.

-Zásadně nebudeme trpět žádné fyzické střety, což nijak neomezuje právo na sebeobranu. Urážky však nesmí být podnětem ke rvačkám či jiným fyzickým útokům.

-Obětem budou pomáhat jak dospělí, tak žáci. Škody je třeba napravit.

-Kdo ohlásí agresivní chování, jedná zodpovědně, není udavač a nikdo ho nesmí pomlouvat.

-Kdo se proviní agresivnímu chování, musí počítat s těmito následky a tresty:

Dostane písemný trest.

Bude mu uložena obecně užitečná práce jako sběr papíru, očištění stěn atd.

Bude na určitou dobu vyloučen z vyučování.

Vážnější případy budou předány policii.

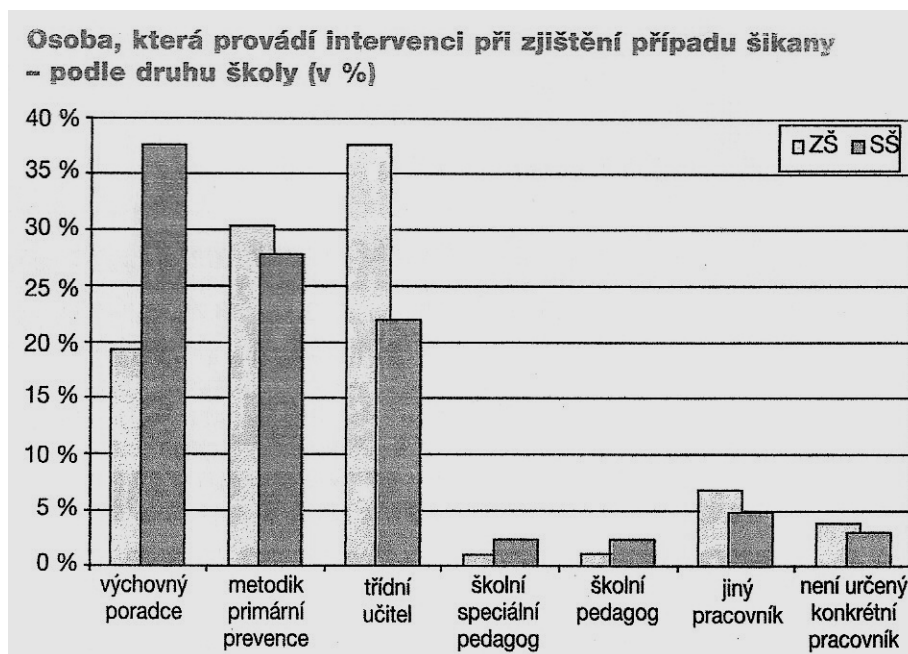
Za fyzické napadení bude útočník okamžitě vyloučen z vyučování.

A na závěr: Omluvy a náprava jsou velmi vítány. Všichni přitom ochotně pomůžeme.“

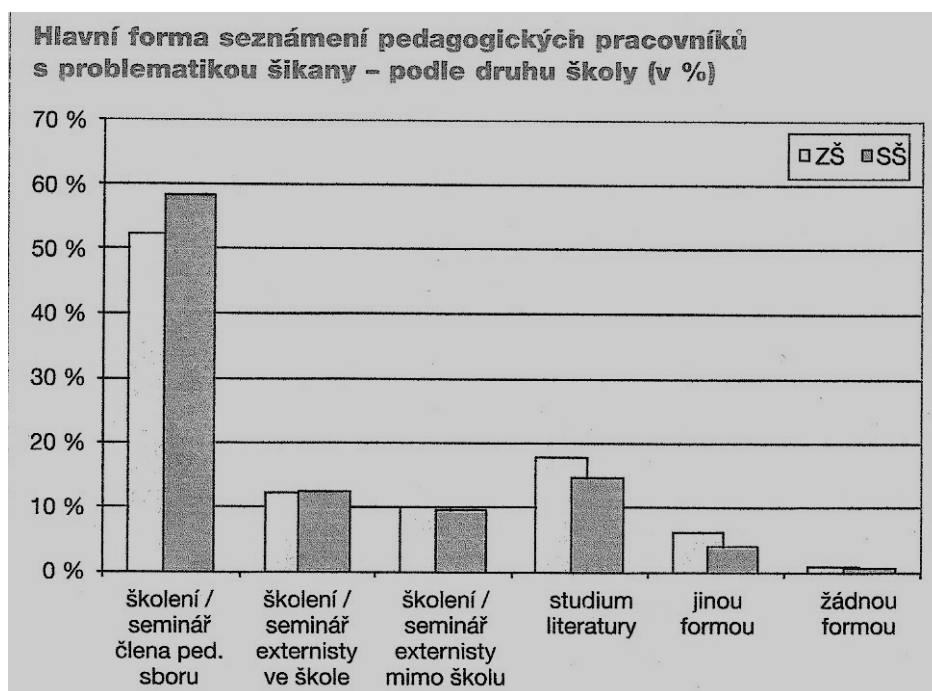
(H. Erb, 2000, s. 97-99)

2. Vzdělávání a intervence pedagogů v problematice šikany

Intervence při zjištění šikany na škole

Vzdělávání pedagogů v oblasti problematiky šikany

(Učitelské noviny – Týdeník pro učitele a přátele školy, číslo 28, 21. 8. 2007)

3. Dotazník pro studenty 4. a 5. ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Prosím o vyplnění tohoto dotazníku, který poslouží pro praktickou část mé diplomové práce, jejíž název je „Připravenost studentů Pedagogické fakulty na prevenci a řešení šikany na ZŠ“. Dotazník je anonymní a obsahuje celkem 36 otázek. Jeho vyplnění trvá maximálně 15 minut. Svě odpovědi zakroužkuj, případně napiš slovní odpověď. Předem děkuji za ochotu.

S pozdravem Ludmila Tomášová

DOTAZNÍK

1. Jsem studentem / studentkou a) 4.ročníku PF b) 5.ročníku PF
2. Jsem a) žena b) muž
3. Zajímá tě problematika šikany?
a) ANO b) NE c) NEVÍM
4. Myslíš si, že je v současné době šikana ve škole velkým problémem?
a) určitě ano b) ano c) nevím d) spíše ne e) určitě ne
5. Za šikanu považuji
a) nadávky b) bití
c) výsměch při neúspěchu d) vyhrožování
e) přehlížení f) pošťuchování
g) vše výše uvedené h) další, např.:.....
6. Považuješ šikanování za
a) součást procesu dospívání
b) velmi nebezpečnou formu agresivního chování
c) vyřizování účtů mezi spolužáky
d) jednu z řady forem agresivního chování
e) něco jiného, co?

15. Probírali jste téma „šikana“ na některé přednášce v rámci studia na pedagogické fakultě JČU? Pokud ano, napiš, ve kterém předmětu.

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

.....

16. Vyhovoval ti způsob výuky, jakým byla hodina na toto téma vedena?

a) ANO

b) NE

c) NEVÍM

17. Vybral/a sis při předzápisu do STAGU z nabízených povinně volitelných a výběrových předmětů záměrně ten, ve kterém se probírá šikana?

a) ANO

b) NE

c) NEVÍM

18. Věděl/a bys v jakém semináři na katedře pedagogiky a psychologie se o šikaně diskutuje, přestože jsi ho sám/sama nenavštěvoval/a?

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

19. Myslíš si, že je tvá dosavadní příprava na VŠ dostačující k tomu, abys byl schopen řešit šikanu ve škole? (Jsi dostatečně informován o této problematice?)

a) určitě ano

b) ano

c) nevím

d) spíše ne

e) ne, byla ztrátou času

20. Setkal/a jsi se na praxi souvislé či průběžné s šikanou při tvé výuce nebo o přestávce?

a) ANO

b) NE

c) NEJSEM SI JIST/A

21. Myslíš si, že bys dokázal/a řešit šikanu ve škole z pozice pedagoga?

a) Určitě ano

b) Asi ano

c) Nevím

d) Spíš ne

e) Určitě ne

22. Uvítal/a bys seminář v rámci studia pedagogické fakulty na toto téma, kde by se řešily různé modelové případy šikany? (Rozšířil/a bys do budoucna učivo s touto problematikou?)

a) určitě ano

b) ano

c) nevím

d) spíše ne

e) ne, je to ztráta času

23. Co bys jako první udělal/a při zjištění, že žák ve třídě, do které jsi právě vstoupil/a šikanuje jiného spolužáka?

- a) zeptal/a bych se agresora proč to dělá
 - b) konfrontoval/a bych účastníky mezi sebou
 - c) upozornil/a bych na případ vedení školy
 - d) nechala bych věci tak jak jsou, aby to oběti ještě více neuškodilo
 - e) bezprostředně bych šel/šla chránit oběť
 - f) reagoval/a bych jinak, např.:
-

24. Znáš zásady tzv. první pomoci při zjištění výskytu šikanování?

- a) Určitě ano
- b) Asi ano
- c) Nejsem si jist/a
- d) Spíš ne
- e) Určitě ne

25. Jaké preventivní opatření bys udělal/a ve své třídě jako pedagog, aby k šikaně nedocházelo?

- a) Žádné, pokud jsou ve třídě agresori, k šikanování stejně dojde
- b) mluvil/a bych s žáky o problematice šikany
- c) hrál/a bych s nimi různé hry (např. na rozvíjení emoční inteligence, asertivity,..)
- d) vytvořili bychom společně třídní chartu proti šikanování
- e) zvýšil/a bych dozor o přestávkách
- f) jiný návrh, např.:

26. Znáš nějaké centrum nebo instituci, na které se můžeš jako pedagog obrátit, pokud budeš potřebovat pomoc s problematikou šikany?

- a) ANO
- b) NE

27. Myslíš si, že bys dokázal/a poradit žákům (oběti), jak se bránit a jak se dalšímu případnému šikanování vyhnout?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEJSEM SI JIST/A

28. Obětem šikany bych radil/a

- a) oznámit šikanu učiteli, rodičům
- b) vyhýbat se skrytým zákoutím
- c) postavit se agresorovi
- d) přejít do jiné třídy, školy
- e) nechodit do školy
- f) jiný návrh, např.:

29. Šikanujícího si představuji jako žáka/žačku

- a) průměrného, nevýrazného
- b) problémového se špatným prospěchem
- c) sebevědomého s průměrným prospěchem
- d) bezproblémového s výbornými výsledky
- e) neoblíbeného s nízkým sebevědomím
- f) jinak, jak?.....

30. Kde myslíš, že dochází k šikaně nejčastěji?

- a) ve třídě
- b) na WC
- c) na chodbě
- d) před školou
- e) v jídelně
- f) v šatně
- g) při výuce
- h) jinde, kde?.....

31. Co by podle tebe pomohlo šikanu ze školy odstranit?

- a) vyloučení agresorů ze školy
- b) zavedení celoškolní strategie boje proti šikaně
- c) přestup oběti na jinou školu
- d) zlepšení vztahů mezi žáky ve třídě
- e) jiný návrh.....

32. Myslíš si, že je vhodné s dětmi při vyučování o šikaně mluvit?

- a) určitě ano
- b) ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) určitě ne

33. Jsi spokojen/a s informacemi ohledně prevence a řešení šikany, které jsi získal/a na PF ?

- a) naprosto spokojen b) s pár výhradami c) nespokojen

34. Myslíš si, že získané znalosti využiješ ve své budoucí praxi?

- a) téměř všechny
b) většinu z nich
c) ano, jen část
d) menší část znalostí
e) vůbec ne

35. Chtěl by ses dozvědět při studiu o šikaně víc? Je podle tebe, jako budoucího učitele, potřeba věnovat se tomuto tématu při přípravě na VŠ ?

- a) určitě ano
b) ano
c) nevím
d) spíše ne
e) určitě ne

36. Prosím o tvé jakékoliv další vyjádření k této problematice

.....
.....